

**ТЕОРЕТИЧНІ
І ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ,
БІБЛІОТЕЧНОЇ
ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ**
Науковий журнал

**THEORETICAL
AND APPLIED ASPECTS
OF INFORMATION,
LIBRARY AND ARCHIVE
MATTERS**
Scientific journal

Том 2

№ 1

Вінниця
2024

*Затверджено до друку Вченою радою
Донецького національного університету імені Василя Стуса
(протокол № 6 від 01.11.2024)*

Головний редактор: Ольга АНІСІМОВА.

Відповідальний секретар: Тетяна ЯВОРСЬКА.

Редакційна колегія:

АНІСІМОВА Ольга Миколаївна, доктор економічних наук, професор, в. о. завідувача кафедри інформаційних систем управління Донецького національного університету імені Василя Стуса (Україна) – *головний редактор*;

ЯВОРСЬКА Тетяна Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційних систем управління Донецького національного університету імені Василя Стуса (Україна) – *відповідальний секретар редколегії*;

ВАСИЛЕНКО Валерія Юріївна, кандидат наук із соціальних комунікацій, старший викладач кафедри інформаційних систем управління Донецького національного університету імені Василя Стуса (Україна);

ЗБАНАЦЬКА Оксана Миколаївна, доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, професор кафедри інформаційних технологій Київського національного університету культури і мистецтв (Україна);

КОВАЛЬСЬКА Леся Андріївна, доктор історичних наук, професор, професор кафедри документознавства та інформаційної діяльності Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій (Україна);

NOVIKOVA Kateryna, Assistant Professor, Katedra Socjologii y Uniwersytet SWPS (Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej) (Warsaw, Poland);

ТУР Оксана Миколаївна, доктор наук із соціальних комунікацій, професор, професор кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського (Україна);

ФЕДУШКО Соломія Степанівна, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Національного університету «Львівська політехніка» (Україна);

ЧОРНОДОН Мирослава Іванівна, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри журналістики та соціальних комунікацій Донецького національного університету імені Василя Стуса (Україна).

Журнал друкує матеріали – статті, огляди, рецензії, присвячені актуальним питанням сучасного документознавства, архівознавства, бібліотекознавства та інформаційної діяльності. Видання розраховане на науковців науково-педагогічних працівників, аспірантів, здобувачів вищої освіти, усіх, хто досліджує цю проблематику.

Виходить 2 рази на рік

Адреса редакції: 21021, вул. 600-річчя, 21, Вінниця, Україна

Тел. +38 068 256 10 56

E-mail: isc.dep@donnu.edu.ua

УДК 004.9:02:930.25](051)

ISSN 2786-8915 (Online)

DOI: 10.31558/2786-8915.2024.1

© Авторський колектив, 2024

© Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2024

ЗМІСТ

<i>Василенко Валерія Юріївна, Дорош Олена Вікторівна</i> ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНСТРУМЕНТІВ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ	5
<i>Кравчук Неліна Миколаївна, Мельник Майя Ігорівна</i> ФОНД РІДКІСНИХ І ЦІННИХ ВИДАНЬ ЯК ДЖЕРЕЛО ІСТОРИКО-КНИГОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	14
<i>Лукаш Галина Павлівна</i> ДОКУМЕНТНА ЛІНГВІСТИКА: ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ	30
<i>Марковець Олександр Вікторович</i> ОРГАНІЗАЦІЯ ЕЛЕКТРОННОГО АРХІВУ ДОКУМЕНТІВ	43
<i>Палеха Юрій Іванович</i> ДОСЛІДЖЕННЯ СКЛАДНИКІВ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА	53
<i>Прігунов Олексій Володимирович, Станіславенко Анна Вадимівна</i> ВПЛИВ ЛІДЕРІВ ДУМОК МЕДІАПРОСТОРУ НА СВИТОГЛЯД ТА МОВНУ КУЛЬТУРУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	68
<i>Тур Оксана Миколаївна, Шабуніна Вікторія Валентинівна</i> ВИЯВЛЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ І ЗАПРОВАДЖЕНИХ ПРАКТИК ЗАПОБІГАННЯ АКАДЕМІЧНІЙ НЕДОБРОЧЕСНОСТІ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗА ПЕРШИМ ТА ДРУГИМ ОСВІТНИМИ РІВНЯМИ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 029 ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА СПРАВА	79
Вимоги до публікації в науковому журналі ТЕОРЕТИЧНІ І ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ, БІБЛІОТЕЧНОЇ ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ	101
Інформаційний лист Х Міжнародної науково-практичної конференції «Інформація та соціум»....	107
Інформація про авторів	110

CONTENTS

Vasylenko Valeriia, Dorosh Olena

**USE OF MODERN TEACHING TOOLS IN HIGHER EDUCATION
INSTITUTIONS: PROBLEMS AND POSSIBLE SOLUTIONS6**

Kravchuk Nelina, Melnyk Maiia

**THE COLLECTION OF RARE AND VALUABLE PUBLICATIONS
AS A SOURCE OF HISTORICAL AND BOOK STUDIES.....15**

Lukash Halyna

**DOCUMENTARY LINGUISTICS: VECTORS OF DEVELOPMENT,
PROBLEMS AND TASK.....31**

Markovets Oleksandr

**ORGANIZATION OF AN ELECTRONIC ARCHIVE OF DOCUMENTS
OF A LOCAL AUTHORITY44**

Palekha Yuriy

**RESEARCH OF THE COMPONENTS
OF SPECIAL DOCUMENTARY SCIENCE54**

Prihunov Oleksii, Stanislavenko Anna

**THE INFLUENCE OF OPINION LEADERS IN THE MEDIA SPACE
ON THE WORLDVIEW AND LANGUAGE CULTURE
OF UKRAINIAN SOCIETY69**

Tur Oksana, Shabunina Viktoriia

**IDENTIFICATION OF TRENDS AND IMPLEMENTED PRACTICES
FOR THE PREVENTION OF ACADEMIC DISHONESTY DURING
THE TRAINING OF STUDENTS IN THE FIRST
AND SECOND EDUCATIONAL LEVELS IN THE SPECIALTY
029 INFORMATION, LIBRARY AND ARCHIVAL AFFAIRS80**

Requirements for publication in a scientific journal.....102

Information letter of the X International Scientific and Practical Conference
«Information and Society».....108

Information about the authors111

УДК 004:378.4:(161.221.2.004.02)

DOI: 10.31558/2786-8915.2024.1.1

Василенко Валерія Юріївна
кандидат наук із соціальних комунікацій, старший викладач
кафедри інформаційних систем управління
Донецького національного університету імені Василя Стуса, м. Вінниця
v.vasilenko@donnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2370-5615>

Дорош Олена Вікторівна
здобувач вищої освіти
029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»
Донецького національного університету імені Василя Стуса, м. Вінниця
dorosh.o@donnu.edu.ua

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНСТРУМЕНТІВ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Для цитування:

Василенко, В. Ю., Дорош, О. В. (2024). Використання сучасних інструментів навчання в закладах вищої освіти: проблеми та можливі шляхи вирішення. *Теоретичні і прикладні аспекти інформаційної, бібліотечної та архівної справи*, 2(1), 4–15. <https://doi.org/10.31558/2786-8915.2024.1.1>

Актуальність. Цифровізація освіти – це впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес на всіх рівнях, спрямованих на розвиток у молоді навичок XXI століття (зокрема аналізу достовірності отриманої інформації, застосування критичного мислення), максимального використання мультимедійного контенту для різноманітних освітніх цілей, що інтенсифікує освітній процес через використання інтерактивних методів навчання. Тому система освіти і науки має зазнати фундаментальних цифрових змін і адаптуватися до глобальних тенденцій цифрового розвитку для успішної реалізації свого потенціалу. Існує потреба набуття високого рівня цифрових компетентностей та володіння новітніми технологіями для забезпечення вищої якісної освіти. *Мета роботи* – визначити поточний стан цифровізації вищої освіти в Україні з огляду на глобальні тенденції та проблеми, які впливають на цей процес, та представити ключові проблеми і можливості використання цифрових технологій у навчальній діяльності закладу вищої освіти. *Методологія дослідження* базується на застосуванні загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, зокрема аналізу, синтезу, логічного методу, моніторингу та методу візуалізації результатів дослідження. *Наукова новизна* роботи полягає у комплексному аналізі використання

сучасних технологій у вищій освіті, який охоплює технічні та педагогічні аспекти. Досліджено проблеми та виклики, з якими стикаються викладачі та студенти, а також запропоновано інноваційні рішення на основі інтегративного підходу, що включає кількісні та якісні методи збору даних. Це дає змогу не лише ідентифікувати та класифікувати наявні труднощі, але й розробити практичні рекомендації для їх подолання, сприяючи підвищенню ефективності навчального процесу. *Висновки.* Цифрові інструменти зробили навчання більш гнучким, персоналізованим та ефективним, що особливо важливо в умовах дистанційної освіти. Вони сприяють взаємодії в реальному часі між викладачами та студентами, розширюють функціональні можливості платформ, але вимагають підвищеної уваги до питань безпеки та об'єднання зусиль різних фахівців для оптимізації освітнього процесу.

Ключові слова: цифровізація, заклади вищої освіти, інформаційне забезпечення, цифрові технології, дистанційне навчання.

USE OF MODERN TEACHING TOOLS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: PROBLEMS AND POSSIBLE SOLUTIONS

Relevance of research. Digitization of education is the introduction of modern information and communication technologies into the educational process at all levels, aimed at the development of 21st century skills in young people (in particular, the analysis of the reliability of received information, the application of critical thinking), the maximum use of multimedia content for various educational purposes, which intensifies the educational process due to the use of interactive teaching methods. Therefore, education and science systems must undergo fundamental digital changes and adapt to global trends in digital development to successfully realize their potential. There is a need to acquire a high level of digital competences and master the latest technologies to ensure higher quality education. *The purpose* – to determine the current state of digitization of higher education in Ukraine in view of global trends and problems that affect this process and to present the key problems and possibilities of using digital technologies in the educational activities of a higher education institution. *Research methodology* is based on the general scientific and special methods of cognition such as analysis, synthesis, logical method, monitoring and the method of visualization of the research results. *The scientific novelty.* Identified problems and possible solutions is a comprehensive analysis of the use of modern technologies in higher education, which covers both technical and pedagogical aspects. Issues and challenges faced by teachers and students are explored and innovative solutions are proposed based on an integrative approach that includes quantitative and qualitative data collection methods. This allows not only to identify and classify existing difficulties, but also to develop practical recommendations for overcoming them, contributing to the improvement of

the effectiveness of the educational process. *The conclusions.* Digital tools have made learning more flexible, personalized and effective, which is especially important in distance education. They facilitate real-time interaction between teachers and students, expand the functionality of the platforms, but require increased attention to security issues and the combined efforts of various specialists to optimize the educational process.

Keywords: digitization, institutions of higher education, information provision, digital technologies, distance learning.

Актуальність дослідження. Сучасна освіта продовжує розвиватися і змінюватися. Особливої актуальності набуло впровадження дистанційних форм навчання. У цьому контексті засоби дистанційного навчання відіграють важливу роль, допомагаючи викладачам створювати курси, які враховують різні очікування щодо курсу та потреби студентів у курсі. Під інструментами дистанційного навчання розуміються програми, платформи та технології, які сприяють онлайн-проведенню занять, моніторингу успішності студентів та взаємодії між учасниками освітнього процесу. До того ж ці інструменти надають широкі можливості взаємодії між усіма учасниками навчального процесу (вчителями, учнями та їхніми батьками). Зокрема, вони сприяють зберіганню та обміну інформацією, дискусіям, груповим проектам та іншим формам співпраці в онлайн-форматах. В Україні в основному використовуються традиційні методи організації навчання – аудиторні. Застосування та використання дистанційних курсів здійснюється лише окремими освітніми провайдерами. Онлайн-освіта широко використовується в Україні від початку карантинних обмежень через COVID-19. Але її реалізація стала безальтернативним способом організації навчального процесу. До того ж за умови воєнних дій онлайн-навчання залишається єдиним безпечним способом взаємодії в освіті.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання застосування цифрових технологій в освітньому процесі розглядається в роботах як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. Зокрема, серед зарубіжних авторів можна виділити Джона Ділларда [Dillard D. D., 2016], Хелен Кларк [Clark H., 2002], Марка Брауна [Brown M., 2014], Сару Джейн Сміт та ін. [Jane S. S., 2019]. Ними розглядалося питання використання цифрових технологій в освіті, управління технологіями в освітньому процесі, а саме віртуальні середовища та онлайн-курси, досліджувались питання впливу цифрових інструментів на навчальний процес. Дослідники О. Андрющенко [Андрющенко О. О., 2022], В. Жуковська [Жуковська В. М., 2016], С. Сисоєва [Сисоєва С., 2021], І. Кучерак [Кучерак І. В., 2020], Н. Манойленко [Манойленко Н. В., 2021], С. Кононенко [Кононенко С. О., 2021] присвятили наукові праці застосуванню цифрових технологій навчання в освітньому процесі. Як зазначає С. Сисоєва [Сисоєва С., 2021]: «Цифрові технології в сучасному світі – це не

лише інструмент, а середовище, яке забезпечує навчання у зручний час, безперервну освіту, проєктування особистих освітніх траєкторій, перетворює споживачів електронних ресурсів на їхні можливості надають можливості для творців тощо». За словами І. Кучерак [Кучерак І. В., 2020]: «Цифрове бачення можна розглядати лише з точки зору модних освітніх трендів, контенту з його поверхневою реалізацією, використовуючи функціональні обчислювальні технології, цифрову обробку даних і програмне забезпечення для оцінки знань чи візуалізації навчальних матеріалів». Дослідники Н. Сачанюк-Кавецька, Н. Маятіна, О. Новак [Сачанюк-Кавецька Н. В, Маятіна Н. В., Новак О. М., 2021] зазначають, що в умовах трансформації освітнього процесу виникла така концепція: «Цифрова педагогіка – це наука про цілеспрямовану і систематичну діяльність, пов'язану з формуванням особистості, про зміст форми, методи виховання і навчання за допомогою інформаційних технологій та Інтернету». Представленими авторами досліджено широкий спектр питань із зазначеної тематики. Проте не до кінця дослідженою є побудова ефективного та результативного освітнього процесу в умовах навчання в електронному середовищі.

Мета роботи – визначити перспективи цифровізації освітнього процесу в закладах вищої освіти, представити ключові проблеми і можливості використання цифрових технологій у навчальній діяльності закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Питання цифровізації вищої освіти в сучасних умовах стає все більш актуальним. Нині розширюється освітньо-дослідницький простір і збільшуються можливості для диверсифікації форм і методів навчання з метою формування конкурентоспроможних на ринку праці спеціалістів. У закладах вищої освіти дистанційне навчання зайняло домінуюче положення через складну ситуацію, яка склалася в Україні останніми роками, особливо пандемію та воєнний стан. Великі компанії також охопив процес створення корпоративних університетів, власних центрів підвищення кваліфікації та додаткової освіти.

Цифрові технології в сучасному світі – це не просто інструмент, а середовище існування, яке відкриває нові можливості: можливості навчатися в будь-який час, продовжувати освіту та розробляти персоналізовану освіту.

Важливість використання інноваційних технологій навчання зумовлена стрімким розвитком цифрових технологій та їх впливом на всі сфери суспільного життя, включно з освітою. Впровадження їх у навчальний процес дасть змогу підвищити якість освіти, щоб зробити її більш доступною та ефективною для студентів вищої освіти з різними особистими потребами та стилями навчання, можливістю отримання освіти в обмежених умовах тощо.

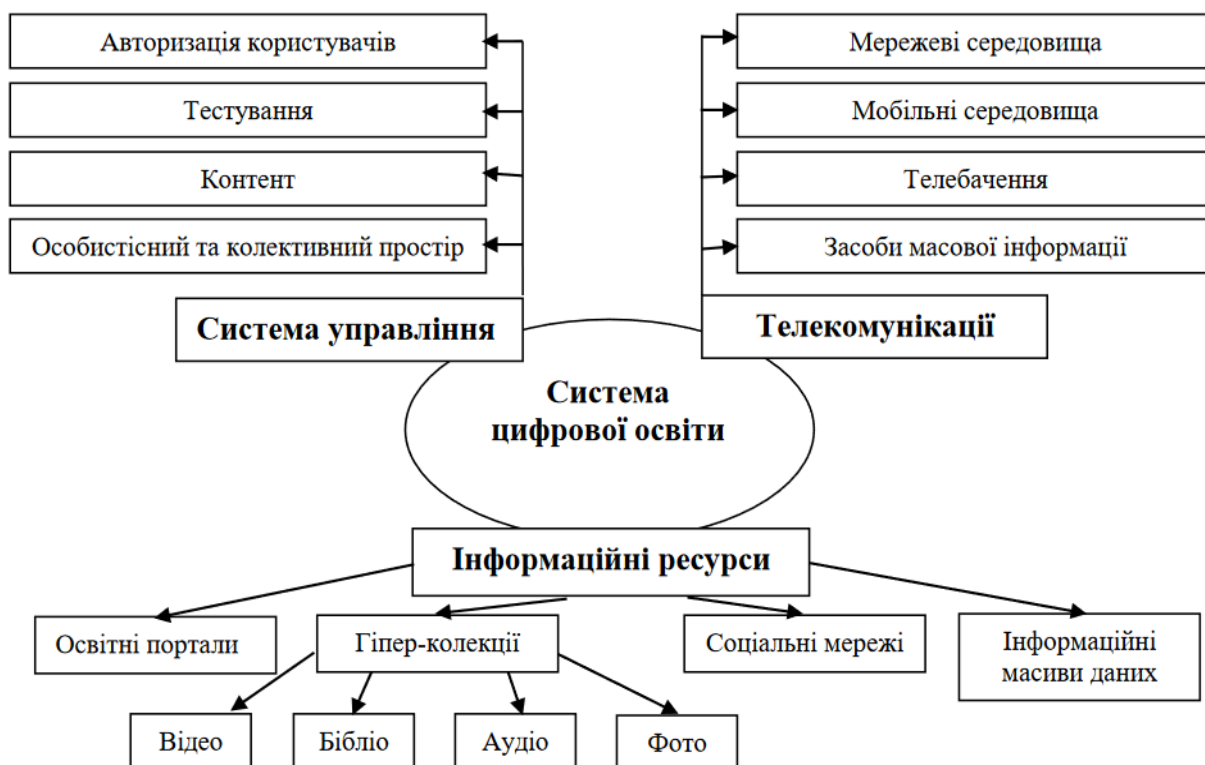

Рисунок 1 – Система цифрової освіти [Карплюк С. О., 2019]

До того ж розвиток забезпечить використання інноваційних технологій навчання, що базуються на їх специфічних базових характеристиках. Цифрові компетенції (навички взаємодії з цифровими технологіями) – ключові компетенції, необхідні для роботи та навчання впродовж життя в сучасному світі. Переваги використання інноваційних технологій навчання дають змогу забезпечити більш гнучкий та адаптивний метод навчання, а також забезпечити студентам вищої освіти формування та розвиток персоналізованих освітніх траєкторій. Дидактичний потенціал цифрових технологій різний, що передбачає свободу пошуку інформації та її персоналізацію (для потреби студентів – різні рівні складності, швидкість, подання матеріалів), інтерактивність, мультимедіа, субкультури. Такі інноваційні творіння створюють комфортну ситуацію під час навчання. На цій основі формуватиметься ефективна підготовка до професійної діяльності. Перехід до дистанційного навчання та роботи змінив ринкову позицію багатьох програмних продуктів і привів до підвищення інтересу до дистанційних програм спілкування та обміну даними, особливо Zoom, Google Meet і Microsoft Teams.

Microsoft Teams, запущена в 2017 році, – це програма Microsoft для групового чату та віддаленого спілкування для користувачів Office 365. Є частиною Office 365 і розповсюджується через корпоративні підписки. Teams дає змогу проводити аудіо- та відеоконференції, створювати віртуальні кімнати та спілкуватися в чаті. У 2018 році Microsoft запустила безкоштовну версію Microsoft Teams, яка була доступна без підписки на Office 365 і була обмежена 300 корис-

тувачами. Має 10 ГБ спільного хмарного сховища (+2 ГБ на користувача). З недоліків зазначають складний інтерфейс, порівняно з іншими сервісами, відсутність підтримки браузера Firefox, а також обмеження, пов'язані з роботою в замкненій екосистемі Microsoft [Гайтан О. М., 2022].

Google Meet, запущений у 2017 році, – це сервіс відеодзвінків, розроблений Google. Google Meet, раніше відомий як Hangouts Meet, можна поширювати як частину бізнес-пакету через корпоративну підписку. Він дає змогу створювати аудіо та використовувати спільний доступ до екрана, Google Диск і Jamboard як дошку для відеоконференцій, чату та спільної роботи над документами. Є інтеграція: щоб отримати доступ до Google Meet, користувачі повинні мати обліковий запис Google. Із недоліків зазначають часові обмеження до 60 хвилин, немає вбудованої функції «реакції», немає індивідуального чату у відеоконференції, віртуальні кімнати не можна транслювати або записувати [Гайтан О. М., 2022].

Zoom, запущений у 2013 році, є платформою для віддаленого спілкування. Перевагами є конференц-дзвінки, які проводить Zoom Video Communications, Inc., спільна робота над документами за допомогою спільного використання екрана та дошки, можливість зберігати відео в хмарі.

У Zoom є платна версія Zoom Pro та безкоштовна версія Zoom Basic. У версії Zoom Pro зустрічі можна проводити без обмежень за часом і до 100 учасників. Ця ліцензія включає 1 ГБ хмарного сховища для запису відео формату MP4. Також є можливість придбати хмарне сховище більшого розміру. З недоліків зазначають часові обмеження до 40 хвилин (максимальна кількість у безкоштовній версії Zoom Basic – 100), у чаті видно повідомлення, надіслані лише після підключення учасника до зустрічі [Гайтан О. М., 2022].

Дослідження та порівняння інструментів вебінароорієнтованих проєктів знайомить адміністраторів закладів освіти та їх викладачів з найбільш популярними нині платформами Zoom, Google Meet та Microsoft Teams, дає змогу обрати платформу, яка найкраще відповідає потребам закладу освіти чи найкраще підходить для викладання певного предмету, враховуючи останні інновації та зміни в роботі цих платформ та безпечні елементи використання цих програм. Якість навчання за допомогою онлайн-платформ залежить не тільки від вибору платформи, а й від використання всіх функціональних можливостей в освітньому процесі. Глибоке розуміння та використання інструментів представлених платформ є запорукою успішного навчання. Використовуючи різноманітні сервіси цих програм, можна зробити навчальний процес цікавішим та ефективнішим.

Головною метою будь-якого закладу вищої освіти, який прагне розвиватися та змінювати статус «цифрового закладу вищої освіти», є зосередження всіх зусиль на автоматизації процесів у закладі вищої освіти. З огляду на це можна сформулювати завдання цифровізації, які мають вирішувати заклади вищої освіти:

- забезпечити навчання та підвищення кваліфікації викладачів закладів вищої освіти щодо використання цифрових технологій в освітній діяльності;
- забезпечити можливість колективного використання цифрових ресурсів;
- надати можливості для колективного використання цифрових ресурсів і безкоштовний доступу до них;
- створити інноваційні умови розвитку через впровадження цифрових технологій.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному аналізі використання сучасних технологій у вищій освіті, який охоплює технічні та педагогічні аспекти. Досліджено проблеми та виклики, з якими стикаються викладачі та студенти, а також запропоновано інноваційні рішення на основі інтегративного підходу, що включає кількісні та якісні методи збору даних. Це дає змогу не лише ідентифікувати та класифікувати наявні труднощі, але й розробити практичні рекомендації для їх подолання, сприяючи підвищенню ефективності навчального процесу.

Висновки. Інтерактивні процеси з використанням цифрових інструментів роблять навчання більш гнучким і адаптивним, особливо в умовах віддаленого навчання. Освіта вимагає взаємодії в реальному часі між викладачами та студентами як у традиційному форматі, так і у використанні цифрових технологій. Звичайно, новітні електронні засоби не замінять живі лекції та організовані заходи викладачів, тому роль ІКТ та цифрових інструментів включає вдосконалення викладання у закладах вищої освіти та суміжних установах. Перехід до дистанційного навчання та роботи привів до різкого збільшення використання дистанційного спілкування та програм обміну даними, посилення конкуренції серед виробників такого програмного забезпечення. Це сприяє розширенню функціональних можливостей таких програм. З іншого боку, швидке поширення його використання також привернуло увагу зловмисників, оскільки виникають занепокоєння щодо того, чи достатньо наявних функцій для задоволення освітніх потреб і безпеки платформи. Дослідження та порівняння інструментів вебінароорієнтованих проєктів показало найбільш популярні наразі платформи Zoom, Google Meet і Microsoft Teams, які дають змогу вибрати платформу, що найкраще відповідає освітнім потребам здобувачів і викладачів. Зважаючи на останні інновації та зміни в роботі цих платформ і елементів безпеки, цей заклад може бути найкращим у викладанні певного предмету. Завдяки цифровізації навчальний процес став більше персоналізованим, зручним та гнучким. Це забезпечує ефективний розвиток та вибір професії. Наведені вище дослідження підтверджують актуальність цифровізації освітніх просторів у цьому контексті. Удосконалення ключових можливостей, необхідність подальшого розвитку проблеми, зокрема пошук ефективних шляхів впровадження цифровізації як набору інструментів відбувається для оптимізації навчання, забезпечення персоналізації та автоматизації щоденних навчальних

процесів. Цифровізація освіти потребує об'єднання зусиль науковців і практиків педагогіки та психології, а також експертів у цифрових технологіях для міждисциплінарного вирішення сучасних проблем організації процесів цифрової освіти.

Список використаних посилань

Гайтан О. М. Порівняльний аналіз можливостей використання інструментарію вебінарорієнтованих платформ Zoom, Google Meet та Microsoft teams в онлайн-навчанні. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2022. Вип. 87(1). С. 33–67. DOI: 10.33407/itlt.v87i1.4441.

Жуковська В. М. Цифрові технології в управлінні персоналом: сутність, тенденції, розвиток. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2017. Вип. 27(2). С. 13–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2017_27%282%29__5

Карплюк С. О. Особливості цифровізації освітнього процесу у вищій школі. *Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку*. 2019. С. 188–197. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/29742>

Кононенко С. О., Кононенко Л. В., Манойленко Н. В. Методика формування інформаційно-дослідницьких компетентностей у здобувачів вищої освіти засобами цифрових технологій. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2021. № 198. С. 125–128. DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-198-125-128.

Кучерак І. В. Цифровізація та її вплив на освітній простір у контексті формування ключових компетентностей. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Т. 2, № 22. С. 91–94. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/22/part_2/22.pdf

Манойленко Н. В., Кононенко С. О., Крамаренко Н. М. Цифровізація освітнього процесу в умовах дистанційного навчання в закладах вищої освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2021. Вип. 201. С. 108–112. DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-201-108-112.

Сачанюк-Кавецька Н. В., Мятіна Н. В., Новак О. М. Цифрова педагогіка у контексті підвищення якості освітніх послуг. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2021. Вип. 80, т. 2. С. 131–135. DOI: 10.31392/NPU-nc.series5.2021.80.2.27.

Сисоєва С. Цифровізація освіти: педагогічні пріоритети. *Освіта і суспільство*. 2021. № 10–11. С. 10–11. URL: https://naps.gov.ua/ua/press/about_us/2545/

Сущенко Л. О., Андрющенко О. О., Сущенко П. Р. Цифрова трансформація закладів вищої освіти в умовах діджиталізації суспільства: виклики і перспективи. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2022. Т. 2. С. 147–150. DOI: 10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.2.28.

Hartnett, M., Brown, M., Anderson, B. (2014). Learning in the digital age: How are the ways in which we learn changing with the use of technologies? *Facing the Big Questions in Teaching: Purpose, power and learning* (ed. A. St. George, S. Brown, J. O'Neill). Ch. 14. 2nd edition. Cengage Learning (p. 116–125) [in English].

Karagianni E., Drigas A. New Technologies for Inclusive Learning for Students with Special Educational Needs. 2023. P. 4–21. URL: <http://surl.li/qcznto> [in English].

Pratiwi D. I., Waluyo B. Autonomous learning and the use of digital technologies in online English classrooms in higher education. *Contemporary Educational Technology*. 2023. № 15(2), ep423. DOI: 10.30935/cedtech/13094.

References

Haitan, O. M. (2022). Porivnialnyi analiz mozhlyvostei vykorystannia instrumentariiu webinarorientovanykh platform Zoom, Google Meet ta Microsoft teams v onlain-navchanni [Comparative analysis of the possibilities of using the toolkit of web-oriented platforms Zoom, Google Meet and Microsoft teams in online education]. *Information technologies and teaching aids*, 87(1), 33–67. <https://doi.org/10.33407/itlt.v87i1.4441> [in Ukrainian].

Zhukovska, V. M. (2017). Tsyfrovi tekhnolohii v upravlinni personalom: sutnist, tendentsii, rozvytok [Digital technologies in personnel management: essence, trends, development]. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Economics and Management*, 27(2), 13–17. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2017_27%282%29__5 [in Ukrainian].

Karpluk, S. O. (2019). Osoblyvosti tsyvrovizatsii osvitnoho protsesu u vyshchii shkoli [Peculiarities of digitalization of the educational process in higher education]. *Information and digital educational space of Ukraine: transformational processes and development prospects*, 188–197. Retrieved from <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/29742> [in Ukrainian].

Kononenko, S. O. & Kononenko, L. V. & Manoilenko, N. V. (2021). Metodyka formuvannia informatsiino-doslidnytskykh kompetentnostei u zdobuvachiv vyshchoi osvity zasobamy tsyfrovykh tekhnolohii [Methodology of formation of informational and research competences in students of higher education with the help of digital technologies] *Proceedings. Series: Pedagogical Sciences*, 198, 125–128. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-198-125-128> [in Ukrainian].

Kucherak, I. V. (2020). Tsyvrovizatsiia ta yii vplyv na osvitnii prostir u konteksti formuvannia kliuchovykh kompetentnostei [Digitalization and its impact on the educational space in the context of the formation of key competencies]. *Innovative Pedagogy*, 2(22), 91–94. Retrieved from http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/22/part_2/22.pdf [in Ukrainian].

Manoilenko, N. V., Kononenko, S. O., Kramarenko, N. M. (2021). Tsyvrovizatsiia osvity v umovakh dystantsiynoho navchannia v zakladakh vyshchoi osvity [Digitization of the educational process in conditions of distance learning in institutions of higher education]. *Proceedings. Series: Pedagogical sciences*, 201, 108–112. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-201-108-112> [in Ukrainian].

Sachaniuk-Kavetska, N. V., Miatina, N. V., Novak, O. M. (2021). Tsyfrova pedahohika u konteksti pidvyshchennia yakosti osvitnikh posluh [Digital pedagogy in the context of improving the quality of educational services]. *Scientific journal of the M. P. Drahomanov NPU. Series 5. Pedagogical sciences: realities and prospects*, 80(2), 131–135. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.80.2.27> [in Ukrainian].

Sysoieva, S. (2021). Tsyfrovizatsiia osvity: pedahohichni priorityty [Digitization of education: pedagogical priorities]. *Education and society*, 20–11, 10–11. Retrieved from https://naps.gov.ua/ua/press/about_us/2545/ [in Ukrainian].

Sushchenko, L. O., Andryushchenko, O. O., Sushchenko, P. R. (2022). Tsyfrova transformatsiia zakladiv vyshchoi osvity v umovakh didzhitalizatsii suspilstva: vyklyky i perspektyvy [Digital transformation of higher education institutions in the conditions of digitalization of society: challenges and prospects]. *Scientific journal of M. P. Drahomanov*, 2, 147–150. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.2.28> [in Ukrainian].

Hartnett, M., Brown, M., Anderson, B. (2014). Learning in the digital age: How are the ways in which we learn changing with the use of technologies? *Facing the Big Questions in Teaching: Purpose, power and learning* (ed. A. St. George, S. Brown, J. O'Neill). Ch. 14. 2nd edition. Cengage Learning (p. 116–125) [in English].

Karagianni, E., & Drigas, A. (2023). New Technologies for Inclusive Learning for Students with Special Educational Needs. P. 4–21. URL: <http://surl.li/qcznto> [in English].

Pratiwi D. I., & Waluyo B. (2023). Autonomous learning and the use of digital technologies in online English classrooms in higher education. *Contemporary Educational Technology*, 15(2), ep423. <https://doi.org/10.30935/cedtech/13094> [in English].

УДК 026:025.171–047.37(045)

DOI: 10.31558/2786-8915.2024.1.2

Кравчук Неліна Миколаївна
директор Наукової бібліотеки імені Гордія Палія
Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова,
м. Вінниця
library@vnmu.edu.ua

Мельник Майя Ігорівна
заступник директора Наукової бібліотеки імені Гордія Палія
Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова,
м. Вінниця
libvnmu@gmail.com

ФОНД РІДКІСНИХ І ЦІННИХ ВИДАНЬ ЯК ДЖЕРЕЛО ІСТОРИКО-КНИГОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Для цитування:

Кравчук, Н. М., Мельник, М. І. (2024). Фонд рідкісних і цінних видань як джерело історико-книгознавчих досліджень. *Теоретичні і прикладні аспекти інформаційної, бібліотечної та архівної справи*, 2(1), 14–31. <https://doi.org/10.31558/2786-8915.2024.1.2>

Актуальність. У статті викладено ретроспективний аналіз книжкової спадщини, збереженої у фондовому зібранні Наукової бібліотеки ВНМУ ім. М. І. Пирогова (далі – Наукова бібліотека ВНМУ), з акцентом на аналіз відповідних документів. Висвітлено значення провенієнцій як історичного джерела у дослідженні бібліотечних фондів. Проведена робота включала атрибуцію стародруків та рідкісних видань за різними напрямками, які висвітлюють певні характеристики та особливості видань. У процесі атрибуції використовували відповідні документи про власність, каталоги, реєстри, а також інші джерела інформації, які могли б засвідчити автентичність та цінність книжкових примірників. Результати проведеного аналізу дали змогу вивчити та розкрити склад і цінність книжкової спадщини, збереженої у фонді Наукової бібліотеки ВНМУ. *Мета роботи* – узагальнення, систематизація інформаційного ресурсу фонду рідкісних видань бібліотеки та збереження документального спадку медичної галузі для сучасних і майбутніх поколінь, відтворення зав’язків між навчальними і лікувальними закладами через діяльність видатних медиків XIX ст. *Методологія дослідження* базується на пошуку, аналізі, вивченні та узагальненні інформації про приватні колекції видатних вчених та лікарів, їх прижиттєвих видань, біографічних відомостей про авторів і власників колекцій. Для аналітико-синтетичної обробки матеріалів використовували архівні матеріали, енциклопедичну та довідкову літературу, періодичні видання, колекції рідкісних і цінних видань тощо. *Наукова новизна.* Фонд рідкісних і цінних видань бібліотеки ВНМУ ім. М. І. Пирогова не було досліджено. Завдяки системному і комплексному підходу до його вивчення сформовано базу даних, де у бібліографічних записах представлено розгорнуту інформацію про документи. *Висновки.* Шляхом наукового вивчення видань та їх провенієнцій бібліотека розкриває історичну спадщину медичної галузі. Напрацювання в цьому напрямі використовуються студентами кафедри філософії та суспільних наук ВНМУ ім. М. І. Пирогова у курсі «Історія України та української культури. Історико-культурна спадщина та традиції університету», який започатковано у 2022 р. Дослідження теми на основі рідкісних і цінних видань Наукової бібліотеки ВНМУ розширить знання з історії медицини та буде цінним для наукової спільноти й студентів медичних закладів.

Ключові слова: атрибуція рідкісних видань, провенієнції, екслібриси, власницькі штампи, дарчі написи, марки, інскрипти, електронний каталог.

THE COLLECTION OF RARE AND VALUABLE PUBLICATIONS AS A SOURCE OF HISTORICAL AND BOOK STUDIES

Relevance of research. The article presents a retrospective analysis of the book heritage preserved in the fund collection of the National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsia scientific library, with an emphasis on the analysis of relevant

documents. The importance of provenance as a historical source in the study of library funds is highlighted. The work performed included the attribution of old prints and rare editions in different directions, which highlight certain characteristics and features of the editions. The relevant ownership documents, catalogues, registers, as well as other sources of information were used in the process of attribution, which could certify the authenticity and value of book copies. The results of the performed analysis made it possible to study and reveal the composition and value of the book heritage preserved in the fund of the National Pirogov Memorial Medical University, scientific library. *The purpose* of the research is to generalize, systematize the information resource of the rare editions fund of the library and preserve the documentary heritage of the medical field for modern and future generations, to reproduce the connections between educational and medical institutions through the activities of the outstanding doctors of the 19th century. *Research methodology* is based on the search, analysis, study and generalization of information about the private collections of the outstanding scientists and doctors, their lifetime publications, biographical information about the authors and owners of the collections. For analytical and synthetic processing of materials, archival materials, encyclopedic and reference literature, periodicals, collections of rare and valuable publications, and other materials were used. *The scientific novelty* of the work lies in the fact that the fund of rare and valuable publications of the National Pirogov Memorial Medical University library was not researched. Thanks to a systematic and complex approach to its study, a database was formed, where information about the documents is presented in detail in the bibliographic records. *The conclusions.* Through the scientific study of publications and their provenances, the library reveals the historical heritage of the medical field. Developments in this direction are designed for students of the Department of Philosophy and Social Sciences National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsia, where the course «History of Ukraine and Ukrainian culture. Historical and cultural heritage and traditions of the university» was launched in 2022. The research on the topic based on rare and valuable publications will expand the knowledge of the history of medicine and will be valuable to the scientific community and students of medical institutions.

Keywords: attribution of rare editions, provenances, ex libris, ownership stamps, gift inscriptions, stamps, inscriptions, electronic catalogue.

Актуальність дослідження. Питання дослідження стародруків в Україні викликає значний науковий інтерес. Наукова бібліотека ВНМУ систематично і цілеспрямовано здійснює науково-дослідну роботу з історико-медичного краєзнавства в межах низки проєктів. Колекція рідкісних видань є важливими складниками фонду Наукової бібліотеки ВНМУ. Дослідження в межах проєкту «Цінні надбання у фонді Наукової бібліотеки ВНМУ» сприяють інтелектуальному розвит-

ку, вихованню поваги та шанобливого ставлення до історії медичної галузі, розширенню знань про видатних лікарів, які возвеличили професію лікаря та зробили вагомий внесок у розвиток медицини Вінниччини, України і світу.

Аналіз досліджень і публікацій. Особливості дослідження фонду рідкісних і цінних видань є актуальною темою, яка привертає увагу сучасних дослідників. У їх наукових працях висвітлено й проаналізовано різні аспекти культурної та історичної спадщини. У роботах Г. І. Ковальчук, І. Качур, В. Соколова, О. Гуль розкрито теоретичні і практичні аспекти вивчення стародруків, специфіку атрибуції та експертизи рідкісних книг, представлено та проаналізовано основні методи вивчення бібліотечного фонду та особливості їх застосування для ідентифікації видань, розкрито суть визначень та основних понять. Українська бібліотечна енциклопедія широко дає визначення основних понять і термінів, які лягли в основу відбору видань і бібліографування фонду. Навчальні посібники, енциклопедії, наукові статті та монографії надають необхідну теоретичну базу, на якій будуються подальші дослідження та практичні заходи, що слугують підґрунтям до проведених досліджень Наукової бібліотеки ВНМУ.

Мета роботи – узагальнення, систематизація інформаційного ресурсу фонду рідкісних видань наукової бібліотеки та збереження документального спадку медичної галузі для сучасних і майбутніх поколінь, відтворення зв'язків між навчальними і лікувальними закладами через діяльність видатних медиків.

Виклад основного матеріалу. Бібліотечні фонди є культурним, науковим, освітнім та духовним надбанням України. Серед них важливу спадщину становлять цінні і рідкісні видання, що належать до книжкових пам'яток.

Книжкові пам'ятки – рукописні книги, стародруки (видання з сер. XV ст. – до 1830 р.), рідкісні та цінні видання XIX–XXI ст. чи окремі особливі примірники (з автографами видатних особистостей, мистецькими ескізами чи суперекслібрами, цікавими маргінальними записами, додатковими вклейками, ілюстраціями чи іншими відмінностями від основного накладу, в оригінальних цінних оправах) [Ковальчук Г. І., 2019].

Рідкісні книги – багатозначне, дещо умовне, визначення певних категорій книжок, які характеризуються насамперед незначною кількістю наявних (збережених) примірників. Передусім до них належать рукописні книги (сам спосіб їх створення передбачає одиничність: скільки б рукописних копій (списків) одного твору не існувало, кожна з них – своєрідна, неповторна, унікальна, оскільки обов'язково має відмінності від подібних – за почерком переписувача, особливостями матеріального носія, мовною редакцією, помилками в тексті, художнім оформленням та ін.) та стародруки (видання XV–XVIII ст.), яких з багатьох причин збереглося порівняно небагато [Ковальчук Г. І., 2020].

Поняття рідкісності і цінності книги не є цілком ідентичними. Книга може бути рідкісною, проте не цінною, і навпаки. Наприклад, Острозька Біблія, надру-

кована Іваном Федоровим, – безумовно, цінна, але не рідкісна; маленький за обсягом Буквар, надрукований ним же, менш цінний за змістом, проте надзвичайно рідкісний [Ковальчук Г. І., 2020].

В Україні формування фондів цінних і рідкісних видань відбувається відповідно до чинного «Порядку відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання», затвердженого наказом Міністерства культури України від 14.06.2016 № 437 [Про затвердження порядку, 2016].

Фонд рідкісних та цінних видань становить частину загального фонду Наукової бібліотеки ВНМУ, об'єднує унікальні та особливо цінні документи, які вирізняються науковою, історичною та поліграфічною цінністю. Кожна бібліотека, у фондовому складі якої зберігаються такі видання, має свою специфіку та особливості їх дослідження. Проте неодмінним напрямом у роботі залишається їх вивчення, збереження та популяризація. У Науковій бібліотеці ВНМУ з 2018 року організовано сектор рідкісних книг і рукописів, який протягом 6 років працює в межах проєкту «Цінні надбання у фонді бібліотеки ВНМУ». Дослідження історії цього фонду дало змогу краще зрозуміти їх походження, склад, а також історичне значення. За цей період було проведено значну роботу з вивчення історії та наукової організації рідкісного фонду, яка включала аналіз структури фонду, класифікацію документів, методи збереження та доступу до них читачів. До того ж було проведено роботу зі створення науково-методичної документації для системи комплектування, обліку та уніфікованого наукового опису рідкісних і цінних документів. Ця документація включає рекомендації та стандарти щодо організації роботи з рукописними фондами, а також методику їх опису та обліку з урахуванням сучасних стандартів. Також було напрацьовано правила та інструкції щодо зберігання рукописного фонду, спрямовані на забезпечення його збереження. Усі заходи здійснюються відповідно до розробленої нормативно-документальної бази: «Інструкція про порядок відбору рідкісних і цінних видань», «Інструкція по зберіганню фонду цінних та рідкісних видань у секторі рідкісних книг наукової бібліотеки Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова», «Інструкція по відбору видань з автографами та екслібрисами», «Інструкція з обліку алігатів, що включені в конволюти», «Профіль комплектування фонду рідкісних і цінних видань наукової бібліотеки Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова», «Наукове опрацювання рідкісних і цінних видань у науковій бібліотеці Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова», «Заповнення полів у базі даних “Рідкісна книга” електронного каталогу» та низки методичних рекомендацій.

Фонд цінних і рідкісних видань налічує понад 6 тис. примірників латинською, німецькою, англійською, французькою, італійською, польською, болгарською та

іншими іноземними мовами. Його основу становлять зібрання рукописних та друкованих пам'яток XVIII–XX ст. вітчизняного і зарубіжного книгодрукування. Для успішної атрибуції рідкісних видань або стародруків необхідно провести ретельний та всебічний аналіз різних аспектів кожного видання. Як зазначає Г. Ковальчук, поняття атрибуції документа включає встановлення автора, назви, місця, року, обсягу видання, його формату, рідкісності й цінності книги [Ковальчук Г. І., 2021]. Поглиблений аналіз включає перегляд основних характеристик видання, типографічних особливостей, як-от дата та місце видання, інформація про видавництво та друк, формат книги, тип паперу й переплетення. Подальший аналіз вимагає дослідження історії книги, включно з будь-якими маркуваннями, штампами або рукописними нотатками, що можуть бути на сторінках книги. Для повного розуміння і значення видання важливо враховувати його контекст, який може включати біографічні відомості про автора, культурний та історичний аспект його створення та випуску, а також його вплив на суспільство та культуру того часу. До того ж аналіз може включати дослідження наявних бібліографічних джерел та бібліографічних записів, порівняння з іншими примірниками того ж видання. Важливо пам'ятати, що кожне видання може мати унікальні особливості та історію, тому для проведення успішної атрибуції необхідно враховувати всі можливі аспекти й деталі. Тільки досконалий аналіз забезпечить точність та об'єктивність визначення особливостей і значення кожного видання.

Ретельне відображення цих даних в електронному каталозі є ключовим для забезпечення доступу до інформації про видання для дослідників та бібліографів. Електронний каталог має містити повну та точну інформацію про кожне видання, що дає змогу здійснювати пошук, фільтрацію за особливостями кожного примірника. Важливою частиною атрибуції є також цифрова репрезентація видання, яка може включати сканування сторінок, фотографії обкладинок, а також цифрові копії маркувань і приміток. Це дає змогу зберегти культурну спадщину в електронній формі та забезпечити доступ до неї віддалено. Отже, атрибуція рідкісних видань вимагає великої уваги до деталей та ретельного дослідження, а їх відображення в електронному каталозі є важливим кроком для забезпечення доступу до цієї цінної інформації.

Джерелами для атрибуції документів є колонтитул, колофон, початкові слова тексту, позначка про цензурний дозвіл на друк, назва індексу (змісту) та ін. Відомості про авторство в окремих випадках можливо встановити під час аналізу присвяти, передмови, маргіналій. Додатковими елементами для визначення вихідних даних є особливості шрифту, елементи художнього оформлення [Нелипа Г. П., 2020].

На думку В. Соколова, важливими документальними джерелами під час дослідження історії книги є власницькі записи, екслібриси, суперекслібриси, печатки, наклейки тощо, які є складниками провенієнцій [Соколов В., 2014].

Провенієнція (лат. іменник «походження» від дієслова *provenire* – «виникати, виходити, відбуватися, знаходитися») – у книгознавстві вкладні та власницькі записи (авторські помітки, дарчі написи та ін.) і позначки на книзі, що свідчать про походження та приналежність документа (книги), визначають історію володіння певних осіб та інституцій цією книгою, які були зроблені від руки або у вигляді книжкових знаків (екслібриси, суперекслібриси, печатки, наклейки тощо) [Соколов В., 2019].

Провенієнції виступають важливим джерелом інформації для реконструкції історії бібліотечних фондів. Вони допомагають відтворити долі книг та їх переміщення, розкривають їх культурну та інтелектуальну спадщину, а також розширюють розуміння минулого через об'єктивний погляд на історію зберігання та розповсюдження книг. Провенієнції можна поділити за видовими ознаками. Першу групу складають екслібрис та суперекслібрис.

Екслібрис (лат. *exlibris* – «із книг») – власницький знак у книзі у вигляді мініатюрного графічного зображення і тексту, які засвідчують приналежність видання певній особі або бібліотеці, товариству чи певній установі. Більшість екслібрисів існують у вигляді відтиску печатки (штемпеля) або вклеєного в книгу невеличкого паперового ярлика чи етикетки [Соколов В., 2017].

Суперекслібрис (від лат. *super* – «над, понад, зверху»; *exlibris* – «з книг») – книжковий власницький знак, відтиснутий на корінці («малий суперекслібрис») або кришці (кришках) оправи книги металевим штампом-матрицею за допомогою гарячого тиснення [Соколов В., 2020].

У фонді Наукової бібліотеки ВНМУ такі знаки зустрічаються на багатьох книгах у колекціях Г. Г. Бойно-Родзевича, М. М. Стадницького, І. Мазінга, які є ініціальними суперекслібрисами – вигравірувані золотом внизу корінця літери «Г.Б.-Р», «М.С.-К», «Е.Л.І.М.» відповідно. У колекції Ф. М. Траганудаки є видання, які мають орнаментально-шрифтове тиснення на корінцях палітурки – «Ф. Траганудаки», «Ф.Н.Т.», «Траганудаки».

Більшість екслібрисів мають вигляд відтиску печатки, штампу або вклеєного в книгу невеличкого паперового ярлика чи етикетки. Печатки та штампи належать до другої групи провенієнцій. Їх аналіз у фонді Наукової бібліотеки ВНМУ дає можливість визначити належність книги:

– приватним особам: «Профессоръ А. А. Муратовъ», «Доктор Траганудаки Франць Николаевичъ», «Доктор Лев Вольфович Меерович», «Докторъ М. В. Оксенгорнь», «Ермоленко Елизавета Ивановна врач», «В. И. Фаренгольць», «Мазинг И.», «Левъ Григорьевичъ Маргулисъ», «Василій Васильевичъ Лангвагенъ», «Изъ книгъ И. И. Огіенко», «Из книг проф. Лекарева Леонида Григорьевича», «З книгозбірні професора М. К. Венцківського» та ін.;

– навчальним закладам: «Вінницький Медичний Інститут. Клініка Хвороб вуха. Горла. Носа. ... 1933 р. № 156 М. Вінниця, Пирогівська, 20», «Полтавський

Медичний Виробн. Інститут імені Канторовича», «Уповноважен. Харківськ. Державного Інституту Удосконалення Лікарів Полтавський філіял», «Гистологічеській кабінетъ Женскаго Медицинскаго Института въ Кіевѣ» та ін.;

– лікувальним закладам: «Бібліотека Винницькой Окружной Лечебницы», «Центральная аптека Ю. А. Грабовскаго въ Винницѣ (с гербом Російской имперіи)», «Немировская аптека», «Бібліотека Ровенского воен. госпиталя», «Луцкій Мѣстный лазаретъ», «Поликлиника Юго-Запад. Жел. Дороги Н. К. З. У.» та ін.;

– бібліотекам: «Вінницький медичний інститут бібліотека 1944 р.», «Філія Вінницької меднаукової бібліотеки», «Фундаментальная Библиотека Подольской Духовной Семинарии», «Бібліотека Інституту Народної Освіти Кам'янець на Поділля», «Бібліотека Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету», «Бібліотека інституту народної освіти Кам'янець на Поділля», «Бібліотека Інституту Соціального Виховання Кам'янець на Поділля», «Центральная Подольская показательная библиотека», «Русская публичная библиотека въ Каменцѣ», «Українська Державна Медична Бібліотека у Харкові» та ін.;

– магазинам: «Книжный магазинъ В. А. Просяниченко Кіевъ», «В. и А. Бирюковы въ Харьковѣ», «Ф. К. Миллеръ», «Книжный магазинъ Степана Иванова Литова въ Кіевѣ съ 1830 г.», «Книги и ноты Вл. Идзиковскій Кіевъ» та ін.;

– палітурням: «Варшавская переплетная І. Туховича Каменецъ-Под.», «Переплётная мастерская А. Кофмана Одесса. Херсонская и Конная» та ін.

Печатки та штампи дають можливість не лише визначити власника книги, але й відстежити шлях її переміщення та перебування в різних організаціях і установах. Наприклад, прижиттєве видання М. І. Пирогова «Военно-врачебное дѣло и частная помощь на театрѣ войны въ Болгаріи и въ тылу дѣйствующей арміи» (1879) географічно пов'язує Вінницю з Харковом. Це підтверджує власницький рельєфний штамп «Доктор Траганудаки Францъ Николаевичъ», розміщений на шмуцтитулї книги. Тривалий час інформація про лікаря Ф. Траганудаки була невідомою, лише згодом було знайдено відомості у рекламному оголошенні в Харківській газеті «Южный Край», де зазначалося, що «Докторъ ТРАГАНУДАКИ принимаетъ больных сифилисомъ и болезни мочеполовыхъ органовъ. Отъ 10–12 утра и 5–7 веч. – Екатеринославская ул., д. Муравьева, № 25. Б. 100–12» [Южный край, 1897]. Сьогодні зібрано колекцію його книг з маргінальними написами, власницькими штампами, ініціальними екслібрисами «Ф.Н.Т.» та тисненням «Траганудаки» на корінцях, яка нараховує приблизно 40 видань.

Є можливість простежити зміну зовнішнього вигляду штампів: форма, чорнило, шрифт, текст напису, естетичне оформлення тощо. Зміна форми штампу може вказувати на зміни власників книги або на культурні та історичні тенденції у їх використанні. Штампи і печатки є своєрідними символами епохи й державності та можуть свідчити про суспільно-політичний устрій у країні.

Зокрема, у фонді Наукової бібліотеки зберігаються книги кінця XIX – початку XX ст. зі штампами із зображенням тризуба в центрі. Проте цей знак ретельно залито чорнилом, але подекуди він зберігся.

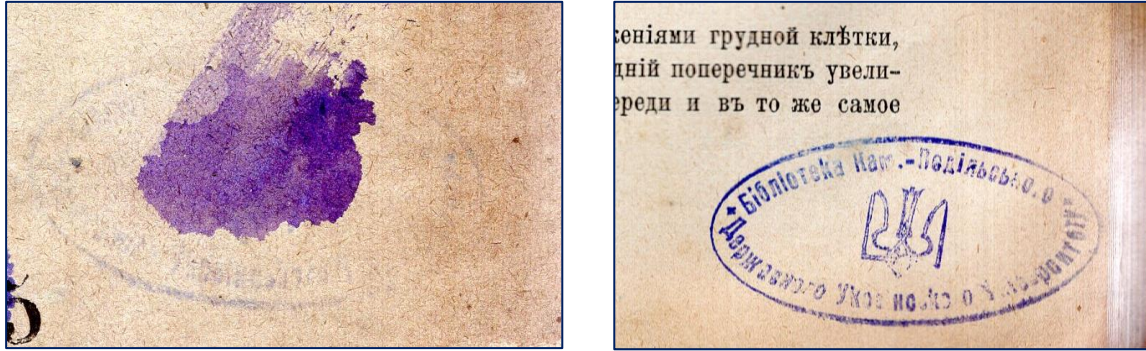

Рисунок 1 – Штмп бібліотеки Кам’янець-Подільського Державного Українського Університету на виданні професора Фостера «Учебникъ по фізіологiї», знищений на титулі та вцілілий на ст. 535

Зрозуміло, що так діяла заборона тоталітарного режиму на використання української символіки, яку так і не вдалося знищити. Залежно від часу та місця їх виготовлення використане чорнило може відрізнятися за кольором, яскравістю та стійкістю. Зміна кольору чорнила може свідчити про різні періоди часу або технологічні особливості виробництва. Вони можуть мати різні шрифти, що використовуються для написання тексту. Зміна шрифту може вказувати на еволюцію типографських технік або на вплив модних тенденцій. Іноді штампи можуть містити інформацію про власника книги, як-от ім’я, професія, вчене звання, гасло, девіз, повна адреса і телефон тощо. Прикладом такого розгорнутого екслібрису є власницький штамп «Профессор-Хирургии Николай Николаевич Болярский Винница, Пироговск. ул. 30 тел. 10-27».

У книгознавчій практиці екслібриси часто доповнювали марки й інскрипти. Марка належить до одного з видів провенієнцій та є важливим документальним знаком, що часто зустрічається у книгах.

Марка – це невелика наклейка, що розміщується в новій або старій книзі, задля реклами книготорговця, який продав її. Марка діє як мініатюрна реклама, що зазвичай, містить ім’я та місто книготорговця. Марки мають вагоме значення для встановлення історії книготорговців і походження книг [Гуль О. М., 2015].

У фонді наукової бібліотеки близько 100 видань мають марки:

– книготорговців: «Karow E. J. Universitäts-Buchhändler Dorpat», «Emil Mönnich Buchhändler & Antiquar Würzburg Theaterstrasse 4» та ін.;

– книжкових крамниць (книгарень): «Книжный магазин СОРАБКОПА Киев Крещатик № 22», «Otto Enslin Buchhandlung für Medizin Berlin N. W. G. Karlstrasse 38», «Paul Nitschmann Buchhandlung & Antiquariat Berlin N. W. Karlstrasse 23», «Masson & Cie Syndicat des Éditeurs Chambre Syndicate des Libraires

Prix de Base 1926», «Librairie medicale et Scientifique Em. le François 9&10, r. Casimir-Delavigne. Paris. VI-me», «Beck'sche kukhof. v. Universitäts Buchhandlung (Alfred Hölder) Wien i Rotentur MSTR 25» та ін.;

– типографій: «Типографія Переплетная Р. Б. Шерра въ Немировѣ и Винницѣ», «Университетская лито-типографія переплётная фаб. конторск. книгъ Н. Т. Корчакъ Новицкаго Кіевъ; А. М.» та ін.;

– палітурних майстерень: «Университетская лито-типографія переплётная фаб. конторск. книгъ Н. Т. Корчакъ Новицкаго Кіевъ», «Варшавская переплетная I. Туховича Каменецъ-Под.», «Паровая переплетная и альбомная фабрика Г. Винклеръ С.П.Б. В.О., 17 лин. № 4», «J. Pozowski Imtroligator Stanislawów» та ін.;

– інші: «Выставка май 1927 международная книга», «This book was given through funds of The Interim Commission of the World Health Organization and is the property of the Public Health Authority of your county», К.Ф.К.В.С. та ін.

Вагому інформативну роль у стародруках відіграють інскрипти.

Інскрипт (напис, заголовок) – зроблений рукою (автографічний) дарчий напис на книжці, відбитку, портреті, фотографії, плакаті, буклеті, грамплатівці чи її конверті, антикварному предметі тощо; автографічна присвята [Соколов В. Ю., 2019].

Інскрипти у книжкових колекціях бібліотеки ВНМУ є важливим джерелом бібліографічної інформації, дають можливість прослідкувати становлення особистості як науковця та свідчать про коло наукових інтересів, академічну діяльність, освіту, досягнення та вплив на наукове середовище, а також окреслюють соціальні зв'язки та дружні стосунки певної особи. До прикладу, інскрипти на виданнях із фонду Наукової бібліотеки ВНМУ вказують на:

– титули та звання (містять інформацію про звання, ступені та вчені звання, які були присвоєні науковцю, академічні досягнення та статус у науковому середовищі): «Fischenson», «Fischenson stud. med.», «Fiscenson cand. med.» і «Dr. Fischenson» або його соціальний статус у певний період його професійної діяльності: «Зам. председателя Винницкого научного объединения врачей Д-ру Е. Я. Фишензону от автора 21.10.39. Винница». За інскриптом М. М. Болярського відстежили його професійне становлення: «Н. Н. Болярс...», «Др. Бол...», «Н. Б.», «Докторъ Медицины Н. Н. Болярській», «Профессор Хирургии Николай Николаевич Болярский» та ін.;

– посади та професійні зв'язки (вказують на посади, які займав науковець у наукових організаціях, університетах чи інших навчальних закладах; на професійні зв'язки та співпрацю з іншими вченими): «Дорогому товарищу и приятелю доктору Людвигу Ивановичу Малиновскому от д-ра С. М. ... (далі нерозбірливо)», «Дорогому Льву Григорьевичу Маргулису от автора», «Глубокоуважаемому коллеге д-ру Маргулису от автора. 9.09.19. Харьков Д-р Малышенко» та ін.;

– подяки та визнання (містять слова подяки, визнання та вдячності від колеґ, студентів або інших осіб, які оцінюють внесок науковця у розвиток науки та освіти): «Многоуважаемому Николаю Николаевичу в знак глубочайшего почтения от Л. Д. 7.2.26.», «Моему дорогомому ценителю проф. Николаю Николаевичу Болярскому от благодарного автора Винница 7. 1937», «Дорогомому Людвигу Ивановичу Малиновскому от благодарного автора», «Глубокоуважаемому дорогомому Профессору Н. Н. Болярскому студ. Л. Гаген февраль 1937 г. Винница», «Глубокоуважаемому Николаю Николаевичу Болярскому на память от признательной пациентки-коллеги В. Бачинской 11 мая 1920 г.» та ін.;

– присвяти: «Людвигу Ивановичу Малиновскому Главному Врачу Винницкаго Земскаго Госпиталю посвящаю эту работу», «Графу Дмитрию Федоровичу Гейдену, Почетному Члену Винницкаго Медицинскаго Общества, посвящаю эту статью» та ін.

Цікавими з краєзнавчого аспекту є інскрипти у колекції прижиттєвих наукових праць Л. І. Малиновського (засновник Вінницької обласної клінічної лікарні ім. М. І. Пирогова), адресовані «Глубокоуважаемому Д-ру Фишензону» (Ю. Я. Фішензон, професор, перший завідувач кафедри факультетської терапії ВНМУ). Натомість Ю. Я. Фішензон присвятив власне видання «Огнестрѣльныя раненія легких въ средней эвакуационной зонѣ» (Вінниця, 1916) «Людвигу Ивановичу Малиновскому Главному Врачу Винницкаго Земскаго Госпиталю посвящаю эту работу». Завдяки інскриптам з'ясовано, що Л. І. Малиновський товаришував також з науковцями, які власними дарчими написами засвідчили щирю повагу до нього: «Многоуважаемому товарищу Л. И. Малиновскому от автора. Дерпт. 1901 г.» та ін. [Мельник М. І., 2023].

Сукупність зазначених провенієнцій дає можливість сформувану відомості про власника видання та місцезнаходження книги в минулому. Зокрема, цьому сприяє детальний аналіз титульного аркуша видання, а саме: місце видання книги, штампи магазинів, дарчі написи тощо. Наприклад, аналізуючи колекцію Л. Г. Маргуліса, було виявлено, що всі книги видані в Харкові або мають на титулі штампи харківських магазинів: «Ф. А. Югансонъ», «В. и А. Бирюковы въ Харькове», «Ф. К. Миллеръ» – у яких, можливо, й були придбані. Дарчі написи типу «Глубокоуважаемому коллеге Д-ру Маргулису от автора 9.09.19 Харьков Д-р Малышенко» підтверджують припущення фахівців бібліотеки, що Л. Г. Маргуліс був харківським лікарем. Під час вивчення елементів титульного аркуша книги Ф. К. Ягодзінського «Птомаины и левкомаины, методы ихъ изслѣдованія и отношеніе къ патологіи» (1888) було виявлено невідомий інскрипт «І. Мазінг». Марка «Варшавская переплетная І. Туховича Каменець-Под.» вклеєна на форзаці видання, наштовхнула на думку про те, щоб продовжити пошук інформації про І. Мазінга в Кам'янець-Подільську. Припущення фахівців бібліотеки підтвер-

дилися, коли у виданні «Адрес-календар Подільської губернії» (1904 р., с. 83) знайшли інформацію про те, що Іван Романович Мазинг працював завідувачем приватного «оспопрививательного института» та був президентом Товариства Подільських лікарів.

Цю інформацію також підтверджують рядки зі статті Г. Осетрової «Аптеки й аптекарі Кам'янця», яка була надрукована в газеті «Подольнин»: «Карл Карлович Англе влаштував тут санітарно-аналітичну лабораторію. Хімічні та мікроскопічні дослідження проводили лікарі Цихоцький і Мазинг» [Осетрова Г., 2013].

Отже, наведені приклади свідчать про те, що дослідження провенієнцій потребує звернення до додаткових джерел інформації. Фахівці бібліотеки під час пошуку використовують ресурси, доступні через інтернет, цифрові копії видань, словники, енциклопедії, довідники, серед яких «Библиографический указатель по медицинѣ и гигиенѣ Подольской губернии съ 1714 по 1913 годъ включительно» А. К. Прусевича (Кам.-Под., 1914), «Подольскій адресь-календарь 1900» В. К. Гульдмана (Київ, 1895), «Справочная книжка Полтавской губернии за 1906 г.» (Полтава, 1906).

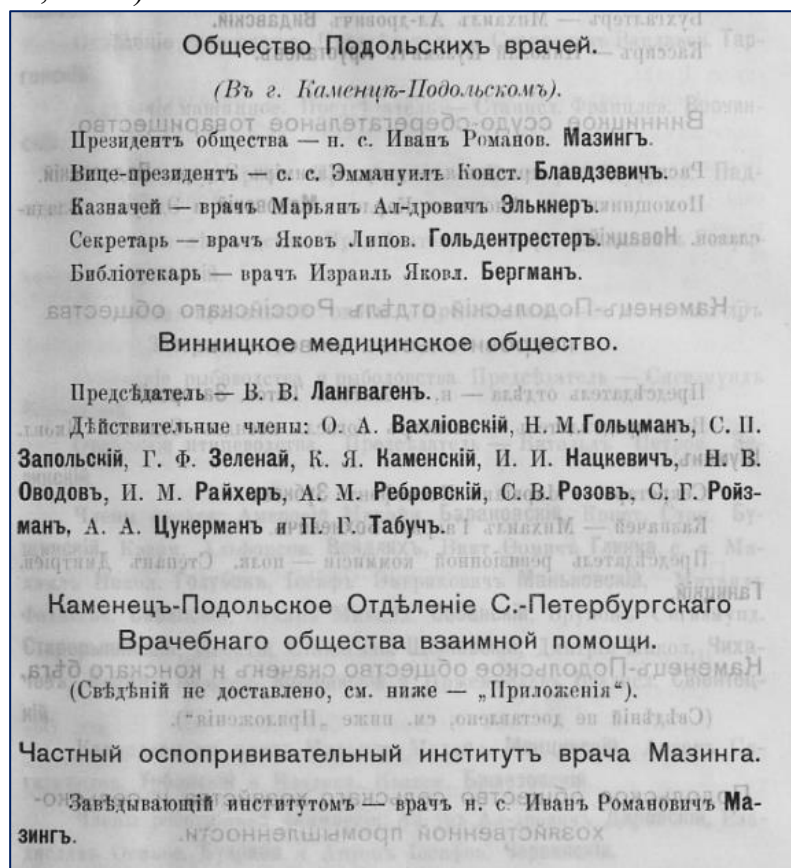

Рисунок 2 – «Адрес-календар Подільської губернії» (1904 р., с. 83)

Вивчення рідкісного і цінного фонду бібліотеки потребує релевантного і достовірного відображення кожного елементу книги в електронній базі даних. Ретельний книгознавчий аналіз сприяє формуванню бібліографічного запису, який складається з декількох важливих блоків: бібліографічний опис, опис оправи,

опис книжкових знаків [Гуль О. М., 2015]. Бібліографічний опис – це основна частина бібліографічного запису, що містить інформацію про книгу. Вона включає заголовок книги, ім'я автора або редактора, відомості про видавництво (місце, назва, рік видання), обсяг, розмір, колірність, мову та інші характеристики. Опис оправи містить інформацію про матеріал, з якого виготовлена обкладинка книги, а також про її особливості та стан. Він може включати інформацію про матеріали (шкіра, тканина, папір), колір, стан зносу, наявність декоративних елементів (золоті тиснення, маркери, зображення) та інші деталі. Опис книжкових знаків відображає інформацію про всі книжкові знаки, марки власності й інші джерела провенієнції (екслібриси, суперекслібриси, печатки, наклейки, марки), їх місцезнаходження (форзац, нахзац, титул, сторінка) та стан.

617-089
С 56
Современныя школы хирургии въ главнейшихъ государствахъ Европы : очерки клинической и оперативной хирургии. - (Издание Главнаго Военно-Медицинскаго Управленія). - Назва в сучасному правописі : **Современные школы хирургии в главнейших государствах Европы.**

Кн. 1-я : Английскія и шотландскія школы / сост. А. С. Тауберъ. - С.-Петербургъ : Тип. Якова Трея, Разъѣзжая, 51, 1889. - I-XX ; 662 с. : планы, рис., табл. ; I-XVII ; 24x16x2,8. - Назва в сучасному правописі : **Английские и шотландские школы.** - Библиогр. в конце глав. - Б. ц.

Подвійний тит. арк.

Примітки про особливості:
Пр. 9004 : Чисельні підкреслення в тексті, епіграф на тит. арк. Палітурка - мармуровий папір, картон (cardboard), коленкор, оригінал, стан задовільний (поношений); декор - золотав. кольору тиснення; форзац - бежевий папір; пагінація - перервана, зверху,
Пр. 9599 : Подвійний тит. арк. Палітурка - мармуровий папір, картон (cardboard), коленкор, оригінал, стан задовільний (поношений); декор - тиснення, пітери на корінці; форзац - декоративний папір; пагінація - перервана, зверху,
Екслібрис:
Пр.9004: На форзаці штамп: Переплетная Б. М. Когонъ г. Ахтырка ;
Пр.9599: На 1-м тит. арк. напис: Каменецкій лазаретъ; на 2-м тит. арк. штамп: Библиотека Ровненск. воен. госпиталя
Із колекції: Бібліотека Рівненського військового госпітала
 * Кам.-Под. м. в. лазарет

УДК
617-089

MeSH-головна: 1.ХИРУРГИЧЕСКИЕ ОПЕРАЦИИ -- SURGICAL PROCEDURES, OPERATIVE (использование, методы, тенденции)
2.ОБЩАЯ ХИРУРГИЯ -- GENERAL SURGERY (история, методы, тенденции)

Дод. точки доступу:
 Тауберъ, А. С. (ордин. проф.)\сост.\
 Таубер А. С.
 Таубер, А. С. (д-р медицины , ордин. проф. Императорского Варшавского университета и хирург при Варшавском Уяздовском госпитале)\про нього\

Рисунок 3 – Бібліографічний запис видання
в електронному каталозі Наукової бібліотеки ВНМУ

Отже, враховуючи все вищеописане, відбувається формування електронного каталогу рідкісних і цінних видань Наукової бібліотеки ВНМУ, яке включає заповнення різноаспектних полів, що відображають інформацію не про назву видання, а про кожен його примірник окремо. Прізвища авторів та назви видань подаються мовою оригіналу і в перекладі українською та іменуються як «Назва в сучасному правописі». Особливого дослідження кожної сторінки книги потребує поле «Примітки про особливості видання», куди вносяться відомості про маргінали, автографи, екслібриси, печатки, наклейки, марки та ін. Відомості про зовнішній вигляд видання включають опис усіх елементів книги (палітурка, коленкор, декор, форзац, корінець, пагінація тощо) та стан збереження видання (дефекти, стан добрий, задовільний (поношений), поганий (пошкоджений), дефектний;

блок задовільний; форзац відсутній). Є можливість відображати примітки про дії щодо збереження документа (палітурка – оригінал, картон; палітурка – реставрація, підробка; палітурка – переплетений заново). Обов'язково відображається належність видання до колекції.

Наукова обробка здійснюється відповідно до предметних рубрик інформаційно-пошукової системи MeSH Національної медичної бібліотеки США. З метою глибокого пошуку інформації фахівці формують додаткові точки доступу з різних аспектів дослідження. Зокрема, відображають прізвища всіх осіб, що зустрічаються в описі, та їх короткі професійні характеристики (Таубер, А. С. (д-р медицини, ордин. проф. Імператорського Варшавського університета и хирург при Варшавском Уяздовском госпитале)\про нього\.)

Фонд рідкісних книг і рукописів Наукової бібліотеки ВНМУ є джерелом постійного вивчення, змістовного дослідження та різнобічної популяризації серед різних категорій користувачів. Пошукова робота бібліотеки представлена електронними книжковими та персональними виставками, відеооглядами у тематичних циклах «Із фонду рідкісних видань» і «Книги-ювіляри». Рубрика «Колекції видатних медиків Вінниччини» розкриває історичну цінність 44 колекцій видань кінця ХІХ – початку ХХ ст., 17 з яких є краєзнавчого спрямування, оскільки належали науковцям ВНМУ та лікарям м. Вінниці. Власні напрацювання висвітлено у шести публікаціях у фахових і наукових виданнях та доповідях на всеукраїнських науково-практичних заходах. Зокрема, публікації за останні 3 роки охоплювали теми: «Історико-регіональне дослідження видань зі штампами бібліотек та маргінальними написами лікарів Подільської губернії» (2023), «Історія українських акушерських шкіл за книгами з фонду рідкісних видань Наукової бібліотеки ВНМУ ім. М. І. Пирогова» (2023), «Книжкові скарби: колекції сектору рідкісної книги та рукописів Наукової бібліотеки ВНМУ ім. М. І. Пирогова» (2022), «Сторінки історії Вінницької психоневрологічної лікарні в книжкових пам'ятках» (2022), «Книжкова спадщина науковців-медиків Вінниці у фондовому зібранні Наукової бібліотеки ВНМУ ім. М. І. Пирогова» (2021), «Історія розвитку хірургічної науки: на основі видань із фонду рідкісних видань та рукописів Наукової бібліотеки ВНМУ ім. М. І. Пирогова» (2021).

Висновки. Наукове дослідження рідкісних і цінних видань на предмет історіографії та книгознавства розкриває історичну спадщину медичної галузі, в тому числі її краєзнавчий аспект. З метою розширення знань з історії медицини напрацювання Наукової бібліотеки ВНМУ активно використовують науковці університету, студенти кафедри філософії та суспільних наук у започаткованому курсі «Історія України та української культури. Історико-культурна спадщина та традиції університету» та дослідники історії Вінницького краю. Результати наукового вивчення видань ХVІІІ–ХХ ст. демонструють вагомий роль бібліотеки у до-

слідженні книжкових фондів. Наразі бібліотечні пошуки тривають, багато не встановлених фактів потребують додаткових досліджень. Сподіваємось, що результати подальшої роботи будуть цікавими для науковців, істориків, книгознавців, краєзнавців, які досліджують історію книги та розвиток книжкової спадщини.

Список використаних посилань

Гуль О. М. Провенієнції книжкового зібрання Леона Ідзіковського як джерело історико-книгознавчих досліджень. *Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф.* (10–11 верес. 2015 р., Львів). 2015. С. 342–349. URL: <https://ir.nmu.org.ua/jspui/bitstream/123456789/149129/1/342-349.pdf> (дата звернення: 20.03.2024).

Докторъ Траганудаки: оголошення. *Южный край*. 1897. 21 апрѣля (3-го Мая). С. 1. URL: <http://surl.li/ickwf> (дата звернення: 20.03.2024).

Ковальчук Г. І. Дослідження стародруків та рідкісних видань: з історії атрибуції книжкових пам'яток. *Український історичний журнал*. 2021. № 3. С. 148–156. URL: <http://surl.li/rnsjy> (дата звернення: 20.03.2024).

Ковальчук Г. І. Книжкові пам'ятки. *Українська бібліотечна енциклопедія: вебсайт*. URL: <http://surl.li/fkegu> (дата звернення: 20.03.2024). Ост. ред. ст. 12.11.2019.

Ковальчук Г. І. Рідкісні книги. *Українська бібліотечна енциклопедія: вебсайт*. URL: <http://surl.li/ofxqh> (дата звернення: 20.03.2024). Ост. ред. ст. 11.02.2020.

Мельник М. І. Історико-книгознавчі дослідження фонду бібліотеки з метою створення книжкових колекцій. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2023. № 2. С. 19. URL: <http://surl.li/rtkow> (дата звернення: 20.03.2024).

Нелипа Г. П. Атрибуція документа. *Українська бібліотечна енциклопедія: вебсайт*. URL: <http://surl.li/rsnkq> (дата звернення: 20.03.2024). Ост. ред. ст. 14.12.2020.

Осетрова Г. Аптеки й аптекарі Кам'янця. *Подільнин*. 2013. 27 груд. URL: <http://surl.li/huvhv> (дата звернення: 20.03.2024).

Про затвердження Порядку відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання: наказ М-ва культури України № 437 від 14.06.2016 р. *ZakonOnline: вебсайт*. URL: <http://surl.li/rsnjg> (дата звернення: 20.03.2024).

Соколов В. Визначення терміна «провенієнція» в книгознавстві в контексті досліджень відомостей про власницьку належність книги. *Вісник Книжкової палати*. 2014. № 10. С. 19–22. URL: <http://surl.li/rtmjh> (дата звернення: 20.03.2024).

Соколов В. Ю. Екслібрис. *Українська бібліотечна енциклопедія: вебсайт*. URL: <http://surl.li/hkrmb> (дата звернення: 20.03.2024). Ост. ред. ст. 14.03.2017.

Соколов В. Ю. Провенієнція. *Українська бібліотечна енциклопедія: вебсайт*. URL: <http://surl.li/hkrku> (дата звернення: 20.03.2024). Ост. ред. ст. 12.11.2019.

Соколов В. Ю. Суперекслібрис. *Українська бібліотечна енциклопедія: вебсайт*. URL: <http://surl.li/hkrmn> (дата звернення: 20.03.2024). Ост. ред. ст. 11.08.2020

References

Hul, O. M. (2015). Provenientsii knyzhkovoho zibrannia Leona Idzykovskoho yak dzherelo istoryko-knyhozhnavchykh doslidzhen [Provenance of Leon Idzykovsky's book collection as a Source of historical and bibliological research]. *Modern problems of library activity in the conditions of the information society: materials of the VI International scientific and practical conference*, 2015 r. (veresenj 10–11. Ljviv [v Ukraini]) (s. 342–349). Retrieved from <https://ir.nmu.org.ua/jspui/bitstream/123456789/149129/1/342-349.pdf> [in Ukrainian].

Doktor Traganudaki: oholoshennia [Doctor Trahanudaki: announcement]. (1897, April' 21 (Maj 3-go)). *Juzhnyj kraj*. S. 1. Retrieved from <http://surl.li/ickwf> [in Russian].

Kovalchuk, G. I. (2021). Doslidzhennia starodrukiv ta ridkisykh vydan: z istorii atrybutsii knyzhkovykh pamiatok [Research of old prints and rare editions: from the history of attribution of book monuments]. *Ukrainian Historical Journal*, 3, 148–156. Retrieved from <http://surl.li/rsnjy> [in Ukrainian].

Kovalchuk, G. I. (2019, Zhovten 12). Knyzhkovi pamiatky [Book monuments]. *Ukrainian Library Encyclopedia*. Retrieved from: <http://surl.li/fkegu> [in Ukrainian].

Kovalchuk, G. I. (2020, Liutyi 11). Ridkisni knyhy [Rare books]. *Ukrainian Library Encyclopedia*. Retrieved from <http://surl.li/ofxqh> [in Ukrainian].

Melnyk, M. I. (2023). Istoryko-knyhozhnavchi doslidzhennia fondu biblioteky z metoiu stvorennia knyzhkovykh kolektsii [Historical and bibliographic research of the library fund with the aim of creating book collections]. *Library Forum: History, Theory and Practice*, 2, 19. Retrieved from: <http://surl.li/rtkow> [in Ukrainian].

Nelypa, G. P. (2020, Hruden 14). Atrybutsiia dokumenta [Document attribution]. *Ukrainian Library Encyclopedia*. Retrieved from <http://surl.li/rsnkq> [in Ukrainian].

Osetrova, G. (2013, Hruden 27). Apteky i aptekari Kamiantsia [Pharmacies and pharmacists of Kamianets]. *Podolyanyn*. Retrieved from <http://surl.li/huvhv> [in Ukrainian].

Pro zatverdzhennia Poriadku vidboru rukopysnykh knih, ridkisykh i tsinnykh vydan do Derzhavnoho reiestru natsionalnoho kulturnoho nadbannia [On approving the order of selecting handwritten books, rare and valuable publications for the state register of national cultural heritage]: nakaz M-va kuljтуры Ukrainy vid 14.06.2016 r. № 437. *ZakonOnline*. Retrieved from <http://surl.li/rsnjg> [in Ukrainian].

Sokolov, V. (2014). nachennia termina «provenientsiia» v knyhozhnavstvi v konteksti doslidzhen vidomostei pro vlasnytsku nalezhnist knyhy [Definition of the term «provenance» in bibliography in the context of research on information about book ownership]. *Bulletin of the Book Chamber*, 10, 19–22. Retrieved from <http://surl.li/rtmjh> [in Ukrainian].

Sokolov, V. Yu. (2017, Berezen 14). Ekslibrys [Ex libris]. *Ukrainian Library Encyclopedia*. Retrieved from <http://surl.li/hkrmb> [in Ukrainian].

Sokolov, V. Yu. (2019, Lystopad 12). Provenientsiia [Provenance]. *Ukrainian Library Encyclopedia*. Retrieved from <http://surl.li/hkrku> [in Ukrainian].

Sokolov, V. Yu. (2020, Serpen 11). Superekslibrys [Superexlibris]. *Ukrainian Library Encyclopedia*. Retrieved from <http://surl.li/hkrmn> [in Ukrainian].

УДК 81'322.4

DOI: 10.31558/2786-8915.2024.1.3

Лукаш Галина Павлівна
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри інформаційних систем управління
Донецького національного університету імені Василя Стуса, м. Вінниця
g.lukash@donnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-9777-7718>

ДОКУМЕНТНА ЛІНГВІСТИКА: ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ, ПРОБЛЕМИ І ЗАВДАННЯ

Для цитування:

Лукаш, Г. П. (2024). Документна лінгвістика: вектори розвитку, проблеми і завдання. *Теоретичні і прикладні аспекти інформаційної, бібліотечної та архівної справи*, 2(1), 32–45. <https://doi.org/10.31558/2786-8915.2024.1.3>

Актуальність. У статті окреслено основні тематичні домінанти документної лінгвістики на матеріалі аналізу векторів її формування. Актуальність дослідження зумовлена зацікавленістю науковців основними лінгвістично релевантними параметрами документознавства у зв'язку з інтегративними інформаційними процесами в суспільстві. Зазначено, що активний розвиток і розбудова лінгвістичних досліджень, пов'язаних з аналізом процесів документування і зосередження уваги на міждисциплінарних практичних підходах до мовних явищ, викликає необхідність пошуків нових підходів до вивчення проблем укладання текстів документів. *Мета роботи* полягає в систематизації наукових пошуків і визначенні статусу документної лінгвістики, її проблем та завдань. *Методологія досліджень* поєднує теоретичні аспекти з практичним застосуванням, що дає змогу глибше зрозуміти роль мови у створенні документів і підвищити їх ефективність у комунікації. Зокрема, це вивчення дотичних до тематики документної лінгвістики теорій і концепцій сфери мовознавства, документообігу та інформаційної діяльності; огляд літератури, що стосується мови документів, їх еволюції та сучасних вимог; формулювання висновків щодо оптимальних мовних стратегій для різних типів документів. *Наукова новизна* здобутих результатів полягає у поєднанні кількох аспектів, які торкаються розуміння документної лінгвістики як багатогранної і динамічної галузі та створюють її нове розуміння як галузі, що не лише аналізує мовні явища, а й адаптується до сучасних потреб і викликів, зокрема технологічних і соціальних змін. *Висновки.* За результатами дослідження запропоновано висновок про те, що документну лінгвістику варто розглядати як міждисциплінарний розділ прикладної лінгвістики, який інтегрує знання з кількох традиційних

лінгвістичних дисциплін для вирішення практичних завдань, пов'язаних із мовою документів.

Ключові слова: документна лінгвістика, тексти документів, міждисциплінарний підхід, прикладна лінгвістика.

DOCUMENTARY LINGUISTICS: VECTORS OF DEVELOPMENT, PROBLEMS AND TASK

Relevance of research. The article outlines the main thematic dominants of documentary linguistics based on the analysis of the vectors of its modern development. The relevance of the research is determined by the interest of scientists in the main linguistically relevant parameters of document studies in connection with integrative information processes in society. It is noted that the active development and expansion of linguistic research related to the analysis of documentation processes and the focus on interdisciplinary practical approaches to linguistic phenomena calls for the need to search for new approaches to the study of the problems of composing document text. *The purpose.* Is to systematize scientific research and determine the status of documentary linguistics, its problems and tasks. *Research methodology.* Combines theoretical aspects with practical application, which allows for a deeper understanding of the role of language in creating documents and increasing their effectiveness in communication. In particular, it is the study of theories and concepts related to the topic of document linguistics in the field of linguistics, document circulation and information activities; a review of the literature related to the language of documents, their evolution and modern requirements; formulating conclusions about optimal language strategies for different types of documents. *The scientific novelty.* Of the obtained results lies in the combination of several aspects that affect the understanding of documentary linguistics as a multifaceted and dynamic field and create a new understanding of it as a field that not only analyzes linguistic phenomena, but also adapts to modern needs and challenges, including technological and social changes. *The conclusions.* Based on the results of the research, *the conclusion* that document linguistics should be considered as an interdisciplinary branch of applied linguistics, which integrates knowledge from several traditional linguistic disciplines to solve practical problems related to the language of documents, is proposed.

Keywords: document linguistics, document texts, interdisciplinary approach, applied linguistics.

Актуальність дослідження зумовлена підвищеною увагою науковців до основних лінгвістичних параметрів документознавства в контексті інтегративних інформаційних процесів у суспільстві, що викликає низку питань, які можна розв'язати, зважаючи на перспективи документної лінгвістики. Майже жоден бізнес

неможливо уявити без текстів: це можуть бути описи продуктів, SEO-тексти, статті в блог, реклама тощо. Із появою автоматичних систем генерування мовлення і сервісів на основі ШІ (ChatGPT, Writesonic, Microsoft Cortana, Google Assistant, Apple Siri, Amazon Alexa, Pandorabots, Copysmith тощо) стає очевидним, що сучасні технології автоматичної обробки тексту можуть ефективно імітувати мовленнєву діяльність без глибокого розуміння мови. Утім, документна інформація становить собою закодований текст і, маючи знакову природу, потребує знання як загальної лексики, так і термінології. Важливим сьогодні є «не тільки скорочення кількості жанрових різновидів службових документів, але й обсягу документобігу, запобігання інформаційній надлишковості й створення інформаційно достатніх, лаконічних і грамотно складених текстів [Шкіцька І. Ю., 2023, с. 9]. Це змушує мовознавців переосмислити актуальні питання сучасної лінгвістики загалом і документної зокрема. Попри те, що дослідження сфери сучасних документно-інформаційних комунікацій належать до найбільш актуальних, адже обмін інформацією в умовах глобального світу є важливим складником розвитку будь-якої країни, вона ще не має достатньо розроблених позицій.

Аналіз досліджень і публікацій. Розмаїття тлумачень статусу документної лінгвістики в різних галузях мовознавчої практики вимагає визначити контент цього напрямку наукових інтересів. Оскільки документна лінгвістика як наука формується у площині мовознавства і документознавства в їх теоретичному і практичному аспектах, ми бачимо два основні напрями: перший – теоретичний (документна лінгвістика як наука) і другий – практичний (документна лінгвістика як навчальна дисципліна). Так, С. Грушко зазначає: «документна лінгвістика є одним із напрямків сучасного прикладного мовознавства (і відповідним навчальним курсом для спеціалістів з документознавства та інформаційної діяльності), який має на меті, по-перше, забезпечити наукову інтерпретацію мовних явищ та особливостей їхнього виявлення у сфері сучасних документно-інформаційних комунікацій... по-друге, висвітлити для фахівців усі професійно необхідні лінгвістичні знання» [Грушко С. П., 2016, с. 198]. І. Шкіцька теж вважає документну лінгвістику розділом «сучасного мовознавства, що досліджує мовні особливості сучасної документної комунікації, склад знакових засобів, специфіку їх організації в документних текстах, закономірності створення самих документних текстів». Але одночасно для неї це і «прикладна дисципліна, яка виникла на межі функціональної стилістики та лінгвістики тексту, що зумовлено спільністю об'єкта дослідження, яким є текст як джерело та носій інформації» [Шкіцька В. Ю., 2023, с. 10]. Вона також пише про «навички модифікування інформації відповідно до вимог офіційно-ділового стилю» [там само], певною мірою перетинаючи цю думку з розумінням документної лінгвістики як розділу стилістики. Інші позиції науковців: документна лінгвістика – це специфічна галузь лінгвістичного знання,

розділ прикладної лінгвістики, галузь лінгвістики тексту, теоретико-прикладна дисципліна та ін. Отже, документна лінгвістика потребує подальшого концептуального уточнення та адаптації вихідних понять, розроблених у традиційних напрямках теоретичних і прикладних знань мовознавства.

Мета нашого дослідження – систематизація наукових пошуків у цій царині і визначення статусу документної лінгвістики, її проблем та завдань.

Виклад основного матеріалу. Термін «документна лінгвістика» виник у середині 60-х рр. ХХ ст., а як навчальну дисципліну її почали викладати у 70-х рр. ХХ ст. У центрі уваги було мовне оформлення й особливості машинної обробки інформації адміністративних, наукових, виробничо-технічних, економіко-статистичних документів. Науково-технічний прогрес, розвиток та інтеграція наукових знань у мовознавстві, документознавстві, зокрема потреба в удосконаленні організації змісту документа, уніфікації його інформаційної частини зумовили подальшу еволюцію змісту і структури документної лінгвістики [Лукаш Г. П., Чередник Л. А., 2020, с. 11].

60-ті роки – період накопичення багатоманітних знань, що спонукає учених по-різному бачити певний предмет дослідження і, прийнявши ту чи іншу парадигму, формувати міждисциплінарні дослідження зі специфічними для них методами і формами знання. Так єдиний об'єкт набуває безліч своїх проєкцій. У нашому випадку таким предметом стає документ і передача інформації у ньому. До прикладу: юридичні документи тривалий час розглядались у межах досліджень з правознавства, а із включенням документознавчих проблем правознавства до планів юридичних факультетів закладів освіти України вивчаються у межах дисципліни «Юридичне документознавство».

Стрімко формується дисциплінарна система документознавчих наук зі складними зв'язками між ними, наслідком чого стала організація фахових дисциплінарних об'єднань. Виникає низка часописів документознавців, у яких дослідники мають можливість оприлюднити результати своїх наукових розвідок. Дисциплінарно орієнтовані дослідження доповнюються міждисциплінарними і проблемно-спрямованими науковими пошуками.

Із 1989 року (із прийняттям Закону «Про мови в Українській РСР», який надав українській мові статус державної і став першим вагомим здобутком національно-демократичних сил формування документної лінгвістики як навчальної дисципліни спеціальності, тоді ще із назвою «Документознавство та інформаційна діяльність», перехрещувалася із новою дисципліною гуманітарного циклу, обов'язковою в усіх навчальних планах вищих навчальних закладів, запровадженою для студентів нефілологічних спеціальностей. Передбачалось, що освіта мала стати підґрунтям для розвитку високого рівня мовної культури молодих фахівців, виховувати повагу та пошану до української мови як державної, сформувати

чітке і правильне розуміння ролі державної мови у професійній діяльності; забезпечити досконале володіння нормами сучасної української літературної мови та дотримання вимог культури усного й писемного мовлення і зрештою – сформувавши вміння і навички складання, написання та оформлення різної документації. Назва цієї дисципліни упродовж від цього часу до оголошення її міністром Д. Табачником «непотрібною мовою» у 2012 році була різною: ділова (професійна, фахова) мова, українська мова за професійним спрямуванням; були також додаткові курси: етика ділового спілкування, основи мовленнєвої діяльності, культура української мови тощо. Оскільки навчальної літератури для викладання української мови як фахової не було, виникає багато посібників різної якості. З досвіду 25-річного викладання дисципліни у Донецькому національному університеті (з 2016 року – імені Василя Стуса) зауважимо: змістове наповнення дисципліни до прийняття типової програми дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)», затвердженої наказом МОН України від 21.12.2009 № 1150 [Наказ МОН, 2009], відповідало мірі фахової компетентності викладача і доволі часто було на перших етапах, на жаль, низьким.

Першим посібником на допомогу викладачам «ділової мови» став посібник М. І. Молдованова, Т. М. Сидорової «Сучасний діловий документ: Зразки найважливіших документів українською мовою» [Молдованов М. І., Сидорова Т. М., 1992], який був великою рідкістю. Пізніше у достатній для навчання кількості були видані: Глушик С. В., Дияк О. В., Шевчук С. В. Сучасні ділові папери [Глушик С. В., Дияк О. В., Шевчук С. В., 1998] і Паламар Л. М., Кацавець Г. М. Українське ділове мовлення [Паламар Л. М., Кацавець Г. М., 1997]. Найкращим підручником визнано підручник: Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням [Шевчук С. В., Клименко І. В., 2010]. У 2023 р. вийшло оновлене видання – Шевчук С. Українська мова за професійним спрямуванням [Шевчук С., 2023]. Як бачимо за назвами, навчання мови у цьому курсі від початку скеровувалось у бік укладання документації. Із прийняттям типової програми курс розширився і набув певного виховного навантаження завдяки введеним темам «Державна мова – мова професійного спілкування», «Мовне законодавство та мовна політика в Україні», «Етикет ділового листування» та ін. У новому виданні С. Шевчук є теми з усного спілкування, професійної комунікації, риторики та мистецтва презентації. Дуже шкода, що цей курс після рішення Табачника і досі не поновлений Міністерством освіти і науки України у наших програмах. Він є як вибірковий чи додатковий у тих закладах вищої освіти, де керівники – національно свідомі українці. Варто було б МОН України зважити на те, що з прийняттям Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII, який регламентує вживання української мови у всіх сферах суспільного життя та на усій території

України і передбачає санкції за невиконання його норм, українська мова як мова влади отримала кращі можливості та позиції, ніж за всі роки української незалежності [Закон України, 2019]. А за час повномасштабного вторгнення Росії частка українців, які спілкуються українською мовою, стрімко зростає. Чимало громадян відмовляються від російськомовного контенту і впевненіше відстоюють свої права на отримання послуг державною мовою. Тож чому майбутні фахівці України позбавлені можливості вивчати державну мову як мову своєї професії?

Із набуттям української мови статусу державної відбувається законодавче спрямування української мови з маргінесу у публічний простір із поверненням «золотого віку», який був в історії нашого документа, коли мова ставала цementsуючим фактором у розвитку нації та державності. Адже не випадково Конституція Пилипа Орлика була чи не найпершою та найдемократичнішою у Європі. Важливим показником якісної мовної політики є її відповідність принципам мовної екології, тож питання культури мови у документній лінгвістиці завжди були і залишаються актуальними. Особливо увага до питань культури мови посилилась після виходу Нового правопису 2019 року. Наприклад, М. Г. Зубков укладає навчальний посібник «Норми та культура української мови за оновленим правописом. Ділове мовлення», як він зазначає, «для студентів усіх спеціальностей, присвячених, 90-річчю ухвалення собор. (харків.) правопису» [Зубков М. Г., 2020]. Характерним для цієї тенденції стала стаття В. Пивоварова «Інноваційні тенденції в застосуванні правописних норм у правосудді» в журналі «Право та інноваційне суспільство» [Пивоваров В., 2020]. Навчально-методичний посібник «Етика професійного і ділового спілкування» готують Н. Калюжка та В. Гуляєва [Калюжка Н., Гуляєва В., 2022]. Практичні консультації з правопису і з правильного слововживання постійно друкують журнали «Довідник секретаря та офіс-менеджера», «Довідник кадровика», «Кадровик» та ін.

Зауважимо, що у кінці 80-х років ХХ століття постає новий етап у розвитку науки, пов'язаний з науковою революцією, комп'ютеризацією науки; поширенням міждисциплінарних досліджень; використанням методів гуманітарних наук, зокрема принципу історичної реконструкції. У мові документів у цей час традиційно переважно продовжують вивчати документознавчу термінологію. Велика роль в організації активного обговорення досліджень, присвячених цій проблемі, належить В. Бездрабко. Теоретичний аналіз термінів документознавства здійснено у навчальному посібнику М. Комової, працях С. Кулешова, Г. Швецової-Водки, В. Шульгіної, О. Малюк. Важливими вважаємо публікації, пов'язані з термінологією електронного документознавства В. Рудюка, М. Проценко, М. Цивіна, Г. Швецової-Водки. Значну увагу дослідників привертає також проблема стандартизації та уніфікації мови (О. Тур [Тур О., 2018], В. Добровольська [Добровольська В., 2021], О. Загорецька, І. Антоненко. Спробою поєднати проблеми докумен-

тознавства і документної лінгвістики у вигляді термінологічної проєкції тексту службового документа як документознавчо-лінгвістичного зрізу і поняттєвого розмежування термінів стало вивчення співвідношення певних понять, наприклад, «пам'ятка» та «документ», «офіційний документ» та «службовий документ».

Традиційним у документній лінгвістиці залишається стилістична характеристика мови документів як специфіка офіційно-ділового стилю, хіба що збагачується жанровим аналізом окремих документів (наприклад, стаття Г. Кучик «Стилістичні риси мови установчих документів міжнародних організацій»). У 2003 р. укладено «Практикум зі складання кримінально-процесуальних документів»; активно вивчають мову і стиль юридичних документів (О. Степаненко).

Згадуваний раніше принцип історичної реконструкції посилив спільне зацікавлення істориків та філологів у вивченні мови документів на певному часовому зрізі. Так, відомий філолог О. Купчинський у докторській дисертації «Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть: Дослідження. Тексти» [Купчинський О., 2004] – одному із найповніших праць з історії мови (понад тисячу сторінок) – висвітлює мову, структуру, ознаки автентичності давніх документів. Історичний аналіз документів XVIII–XIX століть на прикладі Чернігівської губернії здійснено у кандидатській дисертації та публікаціях Н. Леміш, яка студіює історії перших посібників з діловодства як джерел становлення науки про документ [Леміш Н., 2014]. Ю. Нікольченко вивчає культуру документування українського козацтва за матеріалами Берестецької битви. Філологи роблять лінгвістичний аналіз метрик, земельних кадастрів, інвентаря, грамот, універсалів, актів, рукописних документів, що фіксують офіційну на той час систему ідентифікації особи тощо. Вітчизняні документознавці Н. Кушнарєнко, С. Кулешов, М. Слободяник, Г. Швецова-Водка, Ю. Палєха підтримують необхідність дослідження історії створення документів в Україні як складника української документної традиції. Єдність суспільства формує масове усвідомлення громадянами України належності до єдиного мовного простору. Отже, поширення у нашій державі єдиної державної мови – української – є запорукою її незалежності та політичної стабільності, набуття нею авторитетності та перспективності.

Розглянутий вектор досліджень належить до вертикального (діахронічного) аналізу мови документів як продукту тривалого історичного розвитку суспільства. За другим підходом – горизонтальним (синхронічним) науковці вивчають документну мову певного часового зрізу, який передбачає вісь одночасності. Таким є, наприклад, дослідження Г. Вусик «Мова офіційно-ділових документів як писемна форма мовного стану у Центрально-Східній Україні на початку XX століття» або О. Боярчук «Лексика і фразеологія української ділової мови у словниках XX – початку XXI століть» [Боярчук О., 2023], Лукаш Г. П., Анісімової О. М. «З історії мовних кліше діловодства та документознавства» [Лукаш Г. П., Анісімова О. М., 2021].

Вивчення історичного розвитку так званих людиномірних систем, що включають людину і її діяльність в основний фокус досліджуваних об'єктів, сприяють розробці теорії документальних комунікацій та аналізу документа як засобу комунікацій, базуючись на можливостях інтернет-технологій. Ця проблематика найбільш ґрунтовно аналізується у публікаціях професора Л. Філіпової [Філіпова Л., 2023].

Об'єктом дослідження для філологів все частіше стає текст [Борко Т. М., 2018]. У посібниках із документної лінгвістики М. Комової, Л. Чередник, В. Кубко, Г. Поберезської, І. Волинець, Л. Пізнюк зазвичай автори проєктують основні позиції теорії тексту на особливості документного тексту. Два курси – «Лінгвістичних основ документознавства», зміст якого ґрунтувався на темах дисципліни «Ділова мова» або «Українська мова за професійним спрямуванням», і «Документної лінгвістики» в документознавчому просторі – почали функціонувати як взаємозамінні. Наприклад, у доволі популярному в мережі посібнику зазначено: «Курс “Лінгвістичні основи документознавства”» є розділом прикладної стилістики, що вивчає текст документа, автором якого є колективний суб'єкт чи юридична особа. Виникла ця порівняно нова галузь науки на перетині мовознавства, документознавства, логіки, редагування, інформатики, статистики, права, кібернетики тощо [Курс лекцій, 2015; Лінгвістичні основи, 2023].

Будь-яка наука, щоб мати перспективи для розвитку, повинна спиратися на комплекс переконливих ключових понять, категорій, ідей або тверджень, які створюють не лише фундамент, а й каркас усієї теоретичної і практичної моделі. Документну лінгвістику можна обґрунтовано вважати специфічним розділом прикладної лінгвістики, орієнтованим на практичне використання мовознавчих знань у сфері документообігу. Розглянемо аргументи на користь цього підходу:

1. Документна лінгвістика спрямована на практичне застосування лінгвістичних знань для вирішення конкретних завдань, як-от створення, обробка, інтерпретація та стандартизація документів. Це відповідає суті прикладної лінгвістики, яка займається використанням мовознавчих знань у реальних контекстах.

2. Як і інші розділи прикладної лінгвістики, документна лінгвістика націлена на вирішення конкретних проблем, пов'язаних з ефективністю комунікації в офіційних, юридичних, адміністративних та інших типах документів. Це включає розробку рекомендацій щодо мовних стратегій, оптимальних для певних видів документації.

3. Прикладна лінгвістика завжди перебуває на стику теорії та практики. Документна лінгвістика теж базується на теоретичних дослідженнях мовних засобів, але основний акцент робиться на їх практичному використанні у створенні документів. Це характерна риса прикладної лінгвістики.

4. Прикладна лінгвістика вивчає адаптацію мовних моделей до конкретних контекстів, наприклад, у юридичному, освітньому, технічному мовленні. Доку-

ментна лінгвістика також адаптує мовні засоби до специфічних вимог документації, що використовуються у різних галузях, і входить до комплексу документно-інформаційних дисциплін.

5. Як і багато інших розділів прикладної лінгвістики, документна лінгвістика тісно пов'язана з іншими напрямками, як-от юридична (або правнича) лінгвістика, термінознавство, політична лінгвістика, комунікативно-прагматична лінгвістика, теорія комунікації, лінгвістика тексту, дискурсологія, герменевтика, психолінгвістика, когнітивна лінгвістика, лінгвоконцептологія, лінгвокультурологія, соціолінгвістика та інші. Вона інтегрує ці знання для забезпечення точності та ефективності комунікації у документах. Це робить її міждисциплінарною за своєю природою.

6. Документна лінгвістика реагує на сучасні соціальні та технологічні виклики, як-от глобалізація та цифровізація, що також посилює її роль як прикладної дисципліни.

Уточнюючи, підкреслимо у статусі документної лінгвістики специфічну рису – міждисциплінарність у прикладному контексті, і в цьому ракурсі визначимо її як міждисциплінарний розділ прикладної лінгвістики, який інтегрує знання з різних традиційних лінгвістичних дисциплін для вирішення практичних завдань, пов'язаних із мовою документів. Паралельно варто сказати, що згадувану нами дисципліну «Лінгвістичні основи документознавства» за її суто практичне спрямування варто вважати лише гуманітарною навчальною дисципліною. Наукою, яка увійшла на повних правах у документознавчий комплекс, є документна лінгвістика.

Наукова новизна роботи полягає у поєднанні кількох аспектів, які торкаються розуміння документної лінгвістики як багатогранної та динамічної галузі і створюють її нове розуміння як галузі, що не лише аналізує мовні явища, а й адаптується до сучасних потреб і викликів, зокрема технологічних і соціальних змін. Погляд на документну лінгвістику не просто як на розділ стилістики або академічну дисципліну, а як на галузь, що розширює межі традиційного мовознавства, дає змогу краще зрозуміти, як мова документів може бути адаптована до нових умов і потреб інформаційного суспільства.

Висновки. Зважаючи на:

- прикладний характер дослідження,
- фокус на розв'язання практичних проблем,
- інтерфейс між теорією і практикою,
- адаптацію до різних контекстів,
- зв'язок з іншими розділами прикладної лінгвістики,
- інноваційну та соціальну спрямованість, документну лінгвістику у системі мовознавства можна визначити як міждисциплінарну галузь, яка поєднує еле-

менти кількох традиційних лінгвістичних дисциплін, а також відповідає на соціальні виклики сучасного суспільства.

Синергія теорії та практики, поглиблення теоретичного аналізу у поєднанні з практичним застосуванням додає документній лінгвістиці вагомості як науковій галузі, що особливо актуально для сучасної науки, де часто відчувається розрив між теорією та практикою.

Список використаних посилань

Борко Т. М. Текст і аспект його розгляду в контексті лінгвістичних основ документознавства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2018. № 33, т. 1. С. 158–160.

Боярчук О. Лексика і фразеологія української ділової мови у словниках ХХ – початку ХХІ століть. Київ: Наукова думка, 2023. 286 с.

Добровольська В. В. Еволюція наукових поглядів щодо поняття культури. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 2. С. 76–87.

Глущик С. В., Дияк О. В., Шевчук С. В. Сучасні ділові папери. Київ, 1998. 173 с.

Грушко С. П. Документна лінгвістика науково-технічного спрямування у сучасному прикладному мовознавстві. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2016. Вип. 1. С. 195–201. URL: <https://sdc-journal.com.ua/uk/article/download/dokumentna-lingvistika-naukovo-tekhnichnogo-spryamuvannya-u-suchasnomu-prikladnomu-movoznavstvi> (дата звернення: 18.08.2024).

Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5029-17> (дата звернення: 29.07.2024).

Зубков М. Г. Норми та культура української мови за оновленим правописом. Ділове мовлення (для студентів усіх спеціальностей, присвячених 90-річчю ухвалення собор. (харків.) правопису) (3-й допов. і змін. виданок). Київ: Арій, 2020. 607 с.

Калюжка Н., Гуляєва В. Етика професійного і ділового спілкування. Київ: Ун-т Г. Сковороди в Переяславі, 2022. 227 с.

Купчинський О. Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть: дослідження. Тексти. 2004. URL: http://history.org.ua/LiberUA/e_dzherela_kupchynskuj_akty/e_dzherela_kupchynskuj_akty.pdf (дата звернення: 29.07.2024).

Курс лекцій із дисципліни «Лінгвістичні основи документознавства» для студентів гуманітарного факультету усіх форм навчання за напрямом підготовки 6.020105 «Документознавство та інформаційна діяльність»: укл. Л. А. Чередник. Полтава: ПолтНТУ, 2015. 224 с.

Леміш Н. З історії перших посібників з діловодства як джерел становлення науки про документ. *Сумська старовина*. 2014. № XLIII–XLIV. С. 46–51.

Лінгвістичні основи документознавства: практикум для здобувачів вищої освіти ОС «Бакалавр» спец. 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» / М-во освіти і

науки України, Нац. авіац. ун-т; укл. С. В. Литвинська, Т. М. Дячук, У. П. Кошетар. Київ: НАУ, 2023.

Лукаш Г. П., Чередник Л. А. Документна лінгвістика та редагування документів: навч. посібник. Вінниця; Полтава: Астроя, 2020. 334 с.

Лукаш Г. П., Анісімова О. М. З історії мовних кліше діловодства та документознавства. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 3. С. 23–28. DOI: 10.32461/2409-9805.3.2021.244713.

Молдованов М. І., Сидорова Т. М. Сучасний діловий документ: Зразки найважливіших документів українською мовою. Київ: Техніка, 1992. 399 с.

Тур О. М. Документознавча термінологія: проблеми уніфікації та стандартизації: монографія. Кременчук: ПП Щербатих, 2018. 301 с.

Паламар Л. М., Кацавець Г. М. Українське ділове мовлення. Київ: Либідь, 1997. 287 с.

Пивоварова В. Інноваційні тенденції в застосуванні правописних норм у правосудді. *Право та інноваційне суспільство*. 2020. № 1(14). С. 51–57. DOI: 10.37772/2309-9275-2020-1(14)-7).

Наказ МОН від 21 грудня 2009 року № 1150 «Про затвердження програм навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MUS11987?an=2&ed=2009_12_21

Філіпова Л. Засоби комп'ютерної лінгвістики в інформаційно-пошукових системах. *Техніка і наука сьогодні (Серія «Техніка»)*. 2023. Т. 3. С. 537–549. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-3\(17\)-537-549](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-3(17)-537-549)

Шевчук С. Українська мова за професійним спрямуванням. Київ: Алерта, 2023. 536 с.

Шкіцька І. Ю. Документна лінгвістика: підручник для студентів закладів вищої освіти: Тернопіль: ЗУНУ, 2023. 384 с.

Трансформаційні процеси у суспільній та соціокультурній сферах України / О. М. Анісімова, Л. А. Ковальська, Г. П. Лукаш, О. В. Прігунов, О. С. Щербіна, Т. М. Яворська. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2021. 185 с.

References

Borko, T. M. (2018). Tekst i aspekt yoho rozgliadu v konteksti linhvistychnykh osnov dokumentoznavstva [The text and the aspect of its consideration in the context of the linguistic foundations of documentary studies]. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology*, 33(1), 158–160 [in Ukrainian].

Boiarchuk, O. (2023). Leksyka i frazeolohiia ukrainskoi dilovoi movy u slovnykakh XX – pochatku XXI stolit [Vocabulary and phraseology of the Ukrainian business language in dictionaries of the XX – early XXI centuries]. Kyiv: *Naukova dumka* [in Ukrainian].

Dobrovolska, V. V. (2021). Evoliutsiia naukovykh pohliadiv shchodo poniattia kultury. [Evolution of scientific views on the concept of culture]. *Library science. Document science. Informatics*, 2, 76–87 [in Ukrainian].

Hlushchuk, S. V., Diak, O. V., Shevchuk, S. V. (1998). Suchasni dilovi papery. [Modern business papers]. Kyiv [in Ukrainian].

Hrushko, S. P. (2016). Dokumentna linhvistyka naukovo-tekhnichnoho spriamuvannia u suchasnomu prykladnomu movoznavstvi [Documentary linguistics of scientific and technical orientation in modern applied linguistics]. *Society. Document. Communication*, 1, 195–201. URL: <https://sdc-journal.com.ua/uk/article/download/dokumentna-lingvistika-naukovo-tekhnichnogo-spriamuvannia-u-suchasnomu-prikladnomu-movoznavstvi> (data zvernennia: 18.08.2024) [in Ukrainian].

Verkhovna Rada of Ukraine (2019, April 25). Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukraïnskoi movy yak derzhavnoi [On ensuring the functioning of the Ukrainian language as the state language]. (Law № 2704-VIII). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5029-17> (data zvernennia: 29.07.2024).

Zubkov, M. H. (2020). Normy ta kultura ukraïnskoi movy za onovlenym pravopysom. Dilove movlennia (dlia studentiv usikh spetsialnostei, prysviachenyi 90-richchii ukhvalennia sobor. (kharkiv.) pravopysu» [Norms and culture of the Ukrainian language according to the updated spelling. Business Speech (for students of all specialties, dedicated to the 90th anniversary of the adoption of the Kharkiv spelling)]. Kyiv: Arii [in Ukrainian].

Kaliuzhka, N., Huliaieva, V. (2022). Etyka profesiinoho i dilovoho spilkuvannia [Ethics of professional and business communication]. Kyiv: Un-t H. Skovorody v Pereiaslavi [in Ukrainian].

Kupchynskyi, O. (2004). Akty ta dokumenty Halytsko-Volynskoho kniazivstva XIII – pershoi polovyny XIV stolittia: doslidzhennia. Teksty 2004 [Acts and Documents of the Galicia-Volhynia Principality of the XIII – First Half of the XIV Centuries: A Study. Texts]. URL: http://history.org.ua/LiberUA/e_dzherela_kupchynskuj_akty/e_dzherela_kupchynskuj_akty.pdf (data zvernennia: 29.07.2024) [in Ukrainian].

Cherednyk, L. A. (UKL) (2015). Kurs lektsii iz dystsypliny «Linhvystychni osnovy dokumentoznavstva» dlia studentiv humanitarnoho fakultetu usikh form navchannia za napriamom pidhotovky 6.020105 «Dokumentoznavstvo ta informatsiina diialnist» [A course of lectures in the discipline «Linguistic Foundations of Documentation» for students of the Faculty of Humanities of all forms of education in the field of study 6.020105 «Documentation and Information Activity»]. Poltava: PoltNTU [in Ukrainian].

Lemish, N. Z. (2014). Z istorii pershykh posibnykiv z dilovodstva yak dzherel stanovlennia nauky pro dokument. [From the History of the First Manuals on Record Keeping as Sources of the Formation of the Science of Documentation]. *Sumy antiquities*. XLIII–XLIV, 46–51 [in Ukrainian].

Lytvynska, S. V., Diachuk, T. M., Koshetar, U. P. (ed.) (2023). Linhvistychni osnovy dokumentoznavstva: praktykum dlia zdobuvachiv vyshchoi osvity OS «Bakalavr» spets. 029 «Informatsiina, bibliotekna ta arkhivna sprava» [Linguistic Foundations of Documentation: Workshop for Bachelor's Degree Applicants in Information, Library and Archival Studies, specialty 029 «Information, Library and Archival Studies»]. Kyiv: NAU [in Ukrainian].

Lukash, H. P., Cherednyk, L. A. (2020). Dokumentna linhvistyka ta redahuvannia dokumentiv: navch. posibnyk [Document linguistics and document editing]: navch. posibnyk]. Vinnytsia; Poltava: Astraya [in Ukrainian].

Lukash, H. P., Anisimova, O. M. (2021). Z istorii movnykh klishe dilovodstva ta dokumentoznavstva [From the history of linguistic clichés of office work and document science]. *Library science. Documentation studies. Informology*, 3. 23–28. DOI: 10.32461/2409-9805.3.2021.244713 [in Ukrainian].

Moldovanov, M. I., Sydorova, T. M. (1992). Suchasnyi dilovy dokument: Zrazky naivazhlyvishykh dokumentiv ukrainskoiu movoiu [Modern business document: Samples of the most important documents in Ukrainian]. Kyiv: Tekhnika [in Ukrainian].

Tur, O. M. (2018). Dokumentoznavcha terminolohiia: problemy unifikatsii ta standartyzatsii [Documentary terminology: problems of unification and standardization]: monohrafiia. Kremenchuk: PP Shcherbatykh [in Ukrainian].

Palamar, L. M., Katsavets, H. M. (1997). Ukrainske dilove movlennia [Ukrainian business broadcasting]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

Pyvovarova, V. (2020). Innovatsiini tendentsii v zastosuvanni pravopysnykh norm u pravosuddi. [Innovative trends in the application of spelling rules in justice]. *Law and innovative society*, 1(14), 51–57. DOI: 10.37772/2309-9275-2020-1(14)-7 [in Ukrainian].

Ministry of Education and Science of Ukraine (2009, Desember 21). № 1150 Nakaz Pro zatverdzhennia prohram navchalnoi dystsypliny «Ukrainska mova (za profesiinym spriamuvanniam)» [On Approval of the Programs of the Academic Discipline «Ukrainian Language (for Professional Purposes)». (Order № 1150). URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MUS11987?an=2&ed=2009_12_21 [in Ukrainian].

Filipova, L. (2023). Zasoby kompiuternoii linhvistyky v informatsiino-poshukovykh systemakh [Computer linguistics tools in information retrieval systems]. *Technology and science today (Series «Technology»)*, 3, 537–549. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/4161> [in Ukrainian].

Shevchuk, S. (2023). Ukrainska mova za profesiinym spriamuvanniam [Ukrainian language for professional purposes]. Kyiv: Alerta [in Ukrainian].

Shkitska, I. Yu. (2023). Dokumentna linhvistyka [Documentary linguistics]: pidruchnyk dlia studentiv zakladiv vyshchoi osvity: Ternopil: ZUNU [in Ukrainian].

Anisimova, O. M., Kovalska, L. A., Lukash, H. P., Prihunov, O. V., Shcherbina, O. S., Yavorska, T. M. (2021). *Transformatsiini protsesy u suspilnii ta sotsiokulturnii sferakh Ukrainy* [Transformational processes in the social and sociocultural spheres of Ukraine]. Vinnytsia [in Ukrainian].

УДК 351.851.1:004.9 (045)

DOI: 10.31558/2786-8915.2024.1.4

Марковець Олександр Вікторович
кандидат технічних наук, завідувач кафедри соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності

Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів

oleksandr.v.markovets@lpnu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-8737-5929>

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕЛЕКТРОННОГО АРХІВУ ДОКУМЕНТІВ ОРГАНУ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ

Для цитування:

Марковець, О. В. (2024). Організація електронного архіву документів органу місцевої влади. *Теоретичні і прикладні аспекти інформаційної, бібліотечної та архівної справи*, 2(1), 46–56. <https://doi.org/10.31558/2786-8915.2024.1.4>

Актуальність. Електронний архів відіграє важливу роль у системі електронного документообігу. Організація електронного архіву документів органу місцевої влади є важливим кроком у напрямі модернізації управлінських процесів. У сучасному світі, коли інформаційні технології активно впроваджуються у всі сфери життя, організація електронного архіву документів органу місцевої влади є надзвичайно актуальною темою. *Мета роботи* – вивчення процесів збору, зберігання, обробки та надання доступу до документів у цифровому форматі для підвищення ефективності роботи органів влади та покращення сервісів для населення. *Методологія дослідження.* Вибір системного підходу, що дає змогу розглядати електронний архів як складну соціально-технічну систему. Методи збору даних: документальний аналіз: вивчення чинного законодавства, положень про документообіг та електронний архів; анкетування: збір інформації серед працівників органу місцевої влади про їх досвід використання електронних архівів; інтерв'ювання: проведення поглиблених інтерв'ю з ключовими фахівцями у сфері архівної справи та ІТ. *Наукова новизна.* Дослідження статті розкриває переваги впровадження електронного архіву, основні способи та вимоги до них; проведені дослідження програмного забезпечення дають змогу органам місцевої влади обрати правильне інформаційне рішення. *Висновки.* Електронний архів є важливим організаційним компонентом діяльності державного органу. Електронний архів у органі державної влади дає змогу сформувати інформаційне середовище, яке з'єднується із системою документообігу та створює єдину документальну систему. Така інтеграція допомагає створити вузол переміщення електронних документів та їх збереження. Це дає змогу органу влади, не втрачаючи якості роботи з документами, організувати роботу відповідно до традицій діловодства.

Ключові слова: електронний архів, система електронного документообігу, інформаційні технології, сховище даних, електронний документ, сервіси Google.

ORGANIZATION OF AN ELECTRONIC ARCHIVE OF DOCUMENTS OF A LOCAL AUTHORITY

Relevance of research. An electronic archive plays an important role in the electronic document management system. The organization of an electronic archive of documents of a local authority is an important step towards the modernization of management processes. In today's world, where information technologies are being actively implemented in all spheres of life, the organization of an electronic archive of documents of a local authority is an extremely relevant topic. *The purpose.* Studying the processes of collecting, storing, processing, and providing access to documents in digital format to increase the efficiency of government agencies and improve services for the public. *Research methodology.* Choice of a systematic approach that allows considering the electronic archive as a complex socio-technical system. Data collection methods: documentary analysis: study of current legislation, regulations on document management and electronic archives; questionnaire: collection of information from local government employees about their experience of using electronic archives; interviewing: in-depth interviews with key archival and IT professionals. *The scientific novelty.* The article reveals the benefits of implementing an electronic archive, the main methods and requirements for them, as well as the software research conducted, which allows local authorities to choose the right information solution. *The conclusions.* An electronic archive is an important organizational component of a government agency. An electronic archive in a public authority allows to form an information environment that is connected to the document management system and creates a unified document system. Such integration allows creating a hub for moving electronic documents and storing them. This allows the authority to organize work in accordance with the traditions of record keeping without losing the quality of work with documents.

Keywords: electronic archive, electronic document circulation system, information technologies, data storage, electronic document, Google services.

Актуальність дослідження. Діяльність органів влади у сучасних умовах супроводжується низкою проблем, що виникли як результат політичного, соціального, інформаційного, економічного розвитку нашої країни. Організація електронного архіву – це впровадження нових технологій автоматизації та оптимізації процесів роботи з електронними даними та документами. Перехід до електронного урядування можна вважати слідуванням європейським стандартам. Забезпечення роботи з електронними документами відіграє важливу роль у діяльності органу влади та його окремих підрозділів. Документи виступають своєрідним інст-

рументом управління, через використання яких забезпечуються цілі управлінської діяльності. В системі документної комунікації основним комунікаційним інструментом виступає документообіг, а електронний архів є його частиною, яка дає змогу створити умови доступу та зберігання. З огляду на зазначене побудова ефективної системи доступу до електронних даних допоможе підвищити рівень надання адміністративних послуг, вивільнення працівників органу влади від функцій та обов'язків, які не передбачені посадовими інструкціями, та головне – створення умов роботи з електронними даними, які уже є вагомою частиною документаційного забезпечення органу влади. В сучасних умовах електронний архів – це високотехнологічний управлінський процес, організація якого потребує застосування сучасного програмного забезпечення, програмних форм, а інструменти впровадження постійно змінюються і потребують удосконалення. З огляду на зазначені зміни актуалізується проблема побудови системи збереження документів в електронному вигляді. Для місцевої ради є важливим збереження та можливість доступу до даних у цифровому форматі. У випадку, коли процес збереження та роботи з електронними документами налаштовано раціонально, адміністративно-управлінський апарат міської ради працюватиме злагоджено. Це підвищить результативність роботи працівників міської ради, звільнить їх від рутинних обов'язків, які допоможуть зменшити часові затрати на роботу з документами. Вагомою стає загроза знищення фізичних архівів і матеріальних документів у широкомасштабній війні російської федерації проти України.

Аналіз досліджень і публікацій. Питаннями організації електронного архіву займалися дослідники різного профілю діяльності: документознавці, бібліографи, архівісти, юристи. У своїх працях особливості накопичення, збереження та відтворення електронних документів через інформаційні технології описували Ю. Святця, О. Юркова, О. Гараніна. Обговорювали сутність поняття «електронний архів», структуру його організації, форми використання Ю. Ковтанюк, Н. Христова, Ю. Чернятинська. Водночас актуальними для дослідження залишаються питання збереження та контролю документів, які зберігаються та циркулюють у мережі Інтернет. Досліджуються питання юридичної сили документів, які зберігаються в електронному архіві. Важливими для дослідження виступають роботи Д. С. Сушко та Н. М. Хорунжака, які проаналізували комп'ютерні технології та їх особливості для застосування в організації електронних сховищ документів. Вони визначили проблемні питання, які виникають під час запровадження електронного архіву у державних установах. Роботи авторів дають змогу сформулювати основу для дослідження та визначити основні вимоги для електронних архівів у сучасному вигляді.

Мета роботи – вивчення процесів збору, зберігання, обробки та надання доступу до документів у цифровому форматі для підвищення ефективності роботи органів влади та покращення сервісів для населення.

Виклад основного матеріалу. Держава привчає до електронної форми комунікації та зберігання документів у цифровому вигляді не тільки бізнес, який подає електронні звіти та веде електронну документацію, організовує екосистему зберігання та доступу, але й державні органи, електронна комунікація в яких також є популярною. Наразі можна надсилати електронні звернення, підписувати електронні примірники документів, отримувати потрібні документи в електронній формі.

Глобальне впровадження інформаційних технологій створило умови, коли сучасне існування людини та розвиток інформаційної системи неможливі без комп'ютерних мереж, обчислювальних систем, електронно-обчислювальної техніки. Доступ до використання цих технологій спрощує життя не тільки окремих громадян, але й цілих міст, органів влади чи державних структур.

Часто такими технологіями вважають тільки електронне урядування (електронний документообіг), але вагоме місце у ньому займає електронний архів як організаційна частина. Кожен по-різному розуміє їх призначення – можливість зареєструватися в електронну чергу до органу влади, оплатити штраф, подати документи онлайн, оформити документи через спеціальні інформаційні ресурси, а пізніше мати змогу отримати цифровий формат документа. Електронна система реєструє дані, збирає, обробляє і зберігає інформацію, документує та ухвалює рішення, але потрібним стає правильне збереження даних не тільки до нормативних правил, але й до інтуїтивно-зрозумілого використання.

Власне, для органів влади ці процеси несуть високу підзвітність суспільству. Організація електронного архіву органу місцевої влади – це частина його електронного урядування, яка відповідає за створення умов зберігання, доступу та використання архівної інформації в цифровому вигляді.

Електронний архів (ЕА) – сховище зі структурованою формою зберігання оригіналів електронних документів (копій паперових документів), створене на основі правил та положень ведення й організації електронних архівів на певній території [Бездрабко В. В., 2028]. Документи, які становлять основу електронного архіву (далі – ЕА), зазвичай пов'язані з діловодною організацією. Структурування документів відбувається через групування їх за змістом, видом, призначенням у справі. ЕА являє собою інформаційну систему, яка дає змогу отримувати доступ до електронних документів одночасно декільком особам, а також із різних технічних пристроїв. Електронний архів призначений для виконання функцій:

- створення каталогу документів із певною ієрархією;
- автоматичне групування, систематизація та класифікація документів відповідно до певних параметрів;
- збереження даних та забезпечення умов доступу незалежно від фізичних впливів, змін форматів даних, технологій;

- робота та можливість внесення змін до електронних документів;
- пошук документів за каталогами, параметрами назви, виду, формату, дати отримання;
- надсилання документів, можливість роздрукування чи збереження на фізичні пристрої;
- адміністрування системи із додаванням нових учасників.

Насамперед треба зазначити, що електронні архіви пройшли технологічну еволюцію, що складалася з декількох етапів: спочатку були системи простого обліку документів, коли оригінали документів мали паперову форму, а електронний формат призначався для другорядного зберігання, але тепер створення і зберігання електронних форм документів має рівну юридичну силу з паперовими.

В Україні є всі умови та засади для організації електронних архівів, які б виконували роль цифрових банків даних. Відносини, пов'язані з електронним документообігом, електронними даними, архівами регулюються Конституцією України, Цивільним кодексом України. Верховна Рада ухвалила для цього відповідні закони «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про Національний архівний фонд та архівні установи», «Про Національну програму інформатизації», «Про телекомунікації». Порядок електронного документообігу визначається державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності згідно із законодавством. Цю норму закладено в статті 9 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг».

Впроваджуючи електронний архів у органі влади, треба зважати й розуміти, що ці процеси різняться від впровадження, для прикладу, в комерційних організаціях, що зумовлене таким:

- 1) робота з документами в органах влади функціонує відповідно до законодавства та положень;
- 2) регламент організації впливає на процеси розгляду, організації, опрацювання, маршрутизації документів, а їх життєвий цикл залежить від затверджених посадових документів.

Побудова робочого електронного архіву може бути забезпечена шляхом:

- надання різних типів та видів електронних документів користувачам відповідно до їх рівня доступу;
- формування нормативно-методичних положень користування електронним архівом;
- моніторинг та покращення роботи архівної системи;
- створення середовища передавання та комунікації між суб'єктами у розв'язанні типових питань;

- інтеграція сервісів та програмних продуктів для покращення процесів роботи електронного архіву [Калакура Я. С., 2019].

Варто вказати, що в електронного архіву є свої переваги, які полягають у критеріях, поданих у таблиці 1.

Таблиця 1 – Переваги організації електронного архіву

Переваги	Визначення
Оперативність у роботі з документами	Оперативність доступу та пошуку документа за визначеними параметрами
Надійність і постійність	Електронні документи не старіють та не втрачають якості у відтворенні, а тому можуть зберігатися практично безкінечно
Безпека і конфіденційність	Доступ до електронного сховища можливий тільки для визначеного кола осіб
Режим, що розрахований на багатьох користувачів	З певними документами може працювати визначене коло працівників, а також доступ до них визначений
Віддалений доступ	Доступ до електронного архіву можливий через локальну чи інтернет-мережу, а також не є обмеженим місцерозташуванням
Економічна доцільність	Організація електронного архіву фінансово вигідніша за утримання приміщення для зберігання фізичних документів

Загалом використовуються три способи збереження електронних документів. Вони передбачають використання будь-якої кількості користувачів архіву, а також захист даних:

1. Хмарне зберігання – доступ до збереження документів можна отримати тільки за умови наявності інтернет-покриття, проте система вважається захищеною. Доступ до архіву можливий через наявні паролі у роботі з архівом.

2. Архів системи документообігу – використовується для зберігання внутрішніх документів. Принцип архіву схожий на хмарне зберігання, користувачі мають паролі та рівні доступу.

3. Локальне зберігання – збереження електронних документів на пристроях користувачів. Рівень безпеки у такому архіві низький, а також є загроза втрати документів.

Терміни зберігання документів електронного виду також різні. В загальному вони визначені законодавством України, але можуть бути змінені відповідно до положень органу влади. Все залежить від виду, структурного підрозділу, призначення документа. Середній термін зберігання електронних документів становить від 5 років до постійного їх утримання.

Під час вибору системи електронного документообігу та збереження електронних документів мають бути враховані способи не тільки фізичного збереження документів у цифровому форматі, а також мають дотримуватися вимоги:

- формат електронного документа повинен бути таким же читабельним, як і паперовий;
- документ повинен мати постійне посилання та доступність;

- документи повинні мати постійне маркування, групування та ідентифікацію для легкого пошуку;
- регулярне переформатування документів відповідно до змін програмного забезпечення чи змін в електронному документообігу.

Електронний архів є частиною системи електронного документообігу (далі – СЕД). СЕД – це програмне забезпечення, яке повинне спростити роботу із внутрішніми документами шляхом переформатування та організації процесів роботи з ними в електронному форматі.

Електронний документообіг дає змогу зекономити для органу влади та інших видів бізнесу 80 % часу на створення документів, оскільки програми автоматично створюють документи потрібного зразка. У системі всі документи систематизовано, що знижує витрати на паперові справи. Як і в електронному документообігу, в архіві всі процеси автоматизуються.

Варто зазначити, що в органах влади впроваджуються різні СЕД. Немає стандартизованого програмного забезпечення, яке б використовувалося органом влади. Вибір СЕД залежить від технологічних, кадрових, фінансових можливостей, а також від поставлених вищим керівництвом вимог. Можна використовувати спеціалізовані програмні засоби на прикладі: Megapolis.Документообіг, FossDoc, OptimaWorkflow, Company Media виробниками яких є український ринок інформаційних технологій. Також можна використовувати безплатні хмарні сервіси, які не повністю, але базовими функціями можуть створити умови для збереження даних і налагодити систему електронного документообігу.

У таблиці 2 показано, що впровадження СЕД є доволі затратним, тобто у даних таблиці враховані тільки витрати на використання програмного забезпечення, але не враховано витрати на обслуговування, налаштування, ведення, підтримання життєдіяльності.

Таблиця 2 – Вартість впровадження окремих СЕД у роботу органу місцевої влади

Назва СЕД	Середня вартість в доларах
Megapolis.Документообіг	250\$
FossDoc	500\$
OptimaWorkflow	2 950\$
Company Media	2 800\$
Google-сервіси	Безплатно (організаційні витрати)

Варто зауважити, що на ринку є ще багато програмних засобів, які можна використати для організації електронного архіву на базі СЕД, але можна виокремити загальні вимоги, які повинні бути реалізовані у засобі. Під час вибору СЕД місцевою владою необхідно керуватися критеріями, які визначають якість їх роботи (рис. 1).

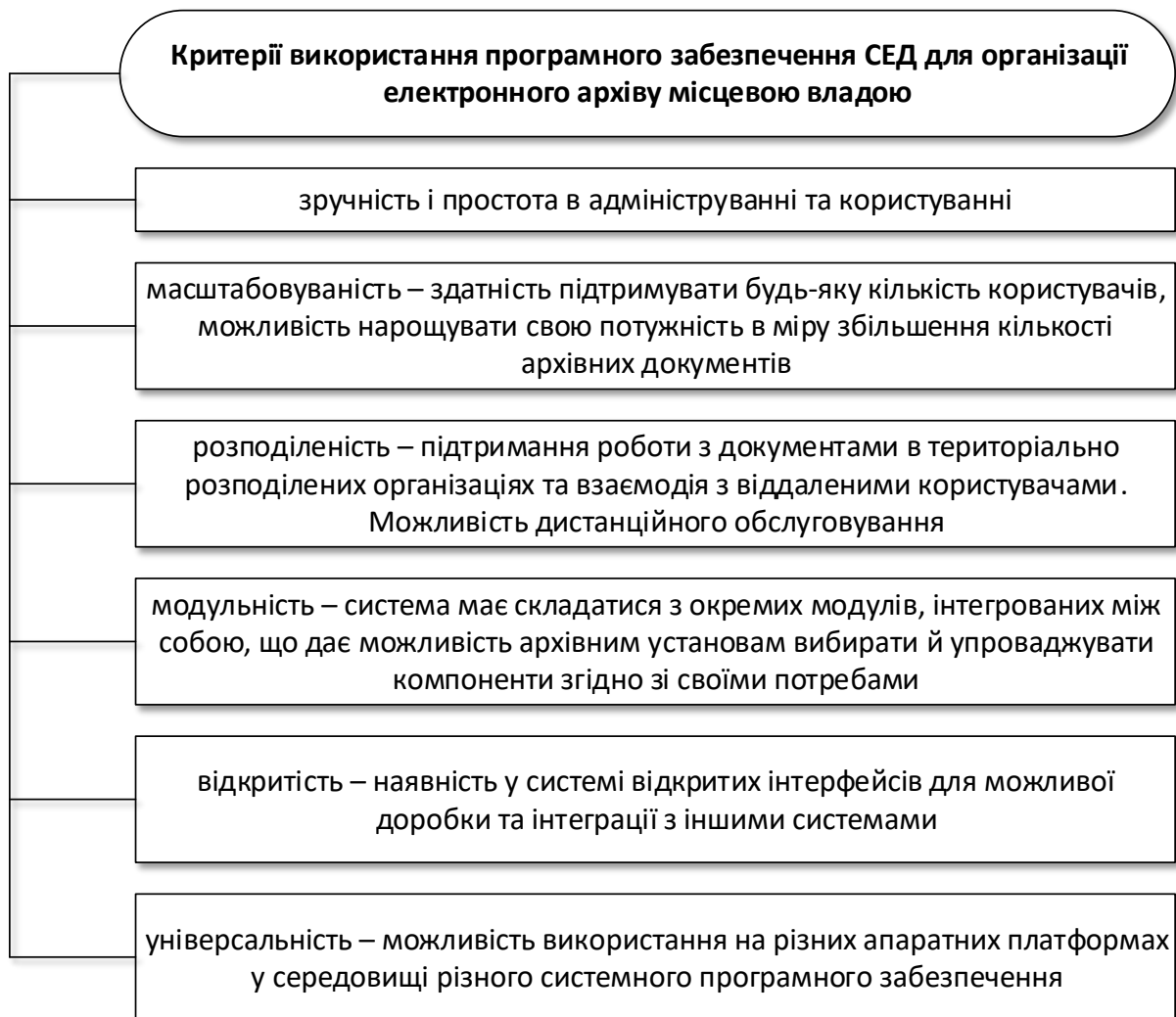

Рисунок 1 – Критерії використання програмного забезпечення для організації електронного архіву

Як варіант, для організації електронного архіву міської ради можна використовувати хмарні сервіси Google. За їх допомогою можлива організація й електронне збереження документів. Процеси доступу та роботи з документами визначено правами доступу й ролями користувачів, які можуть переглядати, редагувати або вносити зміни.

Як система організації електронного архіву, Google-сервіси, порівняно з профільним програмним забезпеченням, мають свої особливості та переваги, які можуть бути реалізовані в ньому. Створення та організації тимчасових або постійних архівів у «хмарі». Зберігати можна електронні примірники чи копії з визначеним колом користувачів, які мають доступ до їх редагування та роботи з ними. Робота з документами та електронним архівом можлива декількома користувачами з віддаленим доступом. Зміни, внесені одним користувачем, автоматично відображаються для всіх: так можлива спільна робота в режимі реального часу з документами. Використовуються табличні сервіси для консолідації інформації і створення умов для оперативного користування документами.

Робочий електронний архів визначається розподіленими відповідно до каталогів документів та оптимізованими вище визначеними процесами (рис. 2).

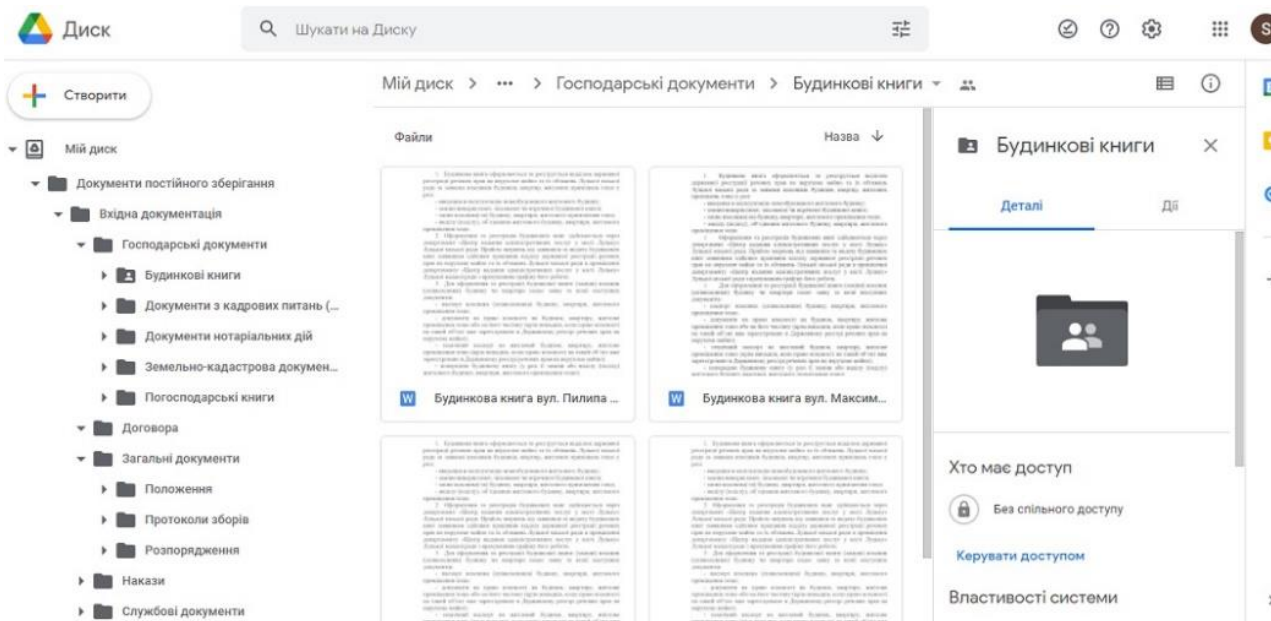

Рисунок 2 – Організація електронного архіву документів у сервісі Google Drive

Як результат організації електронного архіву можна створити робочу систему збереження та доступу до документів різного формату та виду. За правильного проєктування архіву можна автоматизувати процес отримання, внесення, опису, розподілення та структуризації електронних документів.

Висновки. Сьогодні сектор державного управління потребує практичного реформування та впровадження нових технологій в організацію роботи з електронними документами та їх архівним зберіганням. Організація роботи з електронними документами – це створення умов, які забезпечують швидке опрацювання інформації, доступ до документів, оперативність переміщення. Розроблення такого циклу для міської ради можна вважати актуальною задачею, яку потрібно вирішувати нагально.

Список використаних посилань

Бездрабко В. В. Електронний архів: чи готові ми до нових викликів? *Інформація, комунікація, суспільство*: матер. VII Міжнародної наукової конференції ІКС-2018 (17–19 травня 2018 р., Україна, Чинадієво). Львів, 2018. С. 123–124.

Гаранін О. Я. Вплив інформаційних технологій на утворення нових форм джерел. *Архіви України*. 2013. № 6. С. 86–94.

Калакура Я. С., Ковтанюк Ю. С. Архівний менеджмент в умовах електронного урядування. *Архіви України*. 2019. С. 24–25.

Ковтанюк Ю. С. До питання про зберігання електронних документів у державних органах. *Студії з архів. справи та документознавства*. 2015. Т. 18. С. 86–90.

Маслянюк П. П., Лісов П. М. Інформаційні ресурси та засоби їх створення. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2007. № 5(111). С. 141–145. URL: https://www.lissov.net/files/publications/KPI/Maslyanko_Lissov_IRAutomatisedDesign.pdf

Пронь Н. О. Документування в Україні: сучасний стан та напрями наукових досліджень: наук. праці Кіровоградського національного технічного університету. *Економічні науки*. Вип. 20. Ч. 1. Кіровоград: КНТУ. 2011. С. 47–52.

Філіпова Л. Я. Цифрові архіви в сучасному суспільстві: термінологічний та змістовий аспект. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 2. С. 6–11.

References

Bezdrabko, V. V. (2018). Elektronnyi arkhiv: chy hotovi my do novykh vyklykiv? [Electronic archive: are we ready for new challenges?]. *Information, communication, society: mater. of the VII International Scientific Conference ICS-2018 (May 17–19, 2018, Chinadievo, Ukraine)*. Lviv. P. 123–124 [in Ukrainian].

Haranin, O. Ya. (2013). Vplyv informatsiinykh tekhnolohii na utvorennia novykh form dzherel [The influence of information technologies on the formation of new forms of sources]. *Archives of Ukraine*, 6, 86–94 [in Ukrainian].

Kalakura, Y. S., Kovtanyuk, Yu. S. (2019). Arkhivnyi menedzhment v umovakh elektronnoho uriaduvannia [Archive management in the conditions of electronic government]. *Archives of Ukraine*, 24–25.

Kovtanyuk, Yu. S. (2015). Do pytannia pro zberihannia elektronnykh dokumentiv u derzhavnykh orhanakh [To the issue of storing electronic documents in state bodies]. *Studio z archiv. Cases and documentary studies*, 18, 86–90 [in Ukrainian].

Maslianko, P. P., Lissov, P. M. (2007). Informatsiini resursy ta zasoby yikh stvorennia [Information resources and means of their creation]. *Visnik of the Volodymyr Dahl East Ukrainian national university*, 5(111), 141–145. URL: https://www.lissov.net/files/publications/KPI/Maslyanko_Lissov_IRAutomatisedDesign.pdf [in Ukrainian].

Pron, N. O. (2011). Dokumentuvannia v Ukraini: suchasnyi stan ta napriamky naukovykh doslidzhen [Documentation in Ukraine: current state and directions of scientific research]. *Science Works of the Kirovohrad National Technical University. Economic sciences*, 20(1). Kirovohrad: KNTU, 47–52 [in Ukrainian].

Filipova, L. Ya. (2018). Tsyfrovі arkhivы v suchasnomu suspilstvi: terminolohichnyi ta zmistovyi aspekt [Digital archives in modern society: terminological and content aspect]. *Library science. Documentary science. Informatology*, 2, 6–11 [in Ukrainian].

УДК 930.22:372.8

DOI: 10.31558/2786-8915.2024.1.5

Палеха Юрій Іванович
кандидат історичних наук, професор
професор Національного транспортного університету, м. Київ
paleha_yu@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-8060-8590>

ДОСЛІДЖЕННЯ СКЛАДНИКІВ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

Для цитування:

Палеха, Ю. І. (2024). Дослідження складників спеціального документознавства. *Теоретичні і прикладні аспекти інформаційної, бібліотечної та архівної справи*, 2(1), 56–71. <https://doi.org/10.31558/2786-8915.2024.1.5>

Актуальність. Попри гострі дискусії українських вчених-документознавців довкола елементів спеціального документознавства, з'ясування його модерного статусу як невід'ємного складника загальної науки про документ набуває непересічного значення. *Мета роботи* – розглянути сучасний стан досліджень вченими складників спеціального документознавства, розбудувати його структуру та визначити напрями подальших розвідок. *Методологія дослідження* базується на використанні загальнонаукових методів пізнання, зокрема аналізу та синтезу, а також системного та комунікативного підходів. *Наукова новизна* полягає в актуалізації проблемних питань спеціального документознавства, узагальненні досліджень і тлумачень провідних українських фахівців щодо напрямів його студіювання, застосуванні міждисциплінарних, проблемно-орієнтованих форм дослідницької діяльності та залученні здобутків інформаційних наук до арсеналу практик роботи з документами, презентації авторського бачення побудови загальної його моделі. *Висновки.* Спеціальне документознавство пропонується розглядати як синтез споріднених дисциплін, які так чи інакше досліджують різні види систем спеціальної документації, включно з управлінською, нормативною та галузевою, а також види спеціальних документів за основними формами запису інформації, матеріальним носієм інформації та жанровою їх ознакою. Від механічної обробки емпіричних відомостей про спеціальні системи документації і спеціальні документи до їх видових узагальнень – таким є шлях інтеграції систем спеціальної документації та спеціальних видів документів задля досконалої організації їх функціонування і подальшого вирішення дослідницьких завдань, спрямованих на різноаспектний опис об'єкта студіювання.

Ключові слова: напрями досліджень спеціального документознавства, системи документації, спеціальні види документів.

RESEARCH OF THE COMPONENTS OF SPECIAL DOCUMENTARY SCIENCE

Relevance of research. Despite the heated debate among Ukrainian academics of document studies about the components of special document studies, the clarification of its modern status as an integral component of the general science of documents acquires extraordinary importance. *The purpose* of the work is to consider the current state of research by scientists of the components of special document studies, to develop its structure and to determine the system of directions for further investigations. *The research methodology* is based on the use of general scientific methods of cognition, in particular analysis and synthesis, as well as systemic and communicative approaches. The scientific novelty consists in updating the problematic issues of special document studies, summarizing the researches and interpretations of leading Ukrainian specialists regarding the areas of its study, the application of interdisciplinary, problem-oriented forms of research activity and the involvement of the achievements of information sciences in the arsenal of practices of working with documents and the presentation of the author's vision of building its general model. *The conclusions.* Special documentation studies is proposed to be considered as a synthesis of related disciplines, which in one way or another investigate various types of special documentation systems, including administrative, industry, and regulatory, as well as types of special documents based on the main forms of information recording, the material medium of information, and their genre characteristics. From the mechanical processing of empirical information about special documentation systems and special documents to their generalizations, this is the way to integrate special documentation systems and special types of documents for the perfect organization of their functioning and further solving research tasks aimed at a multifaceted description of the object of study.

Keywords: research areas of special document studies, documentation systems, special types of documents.

Актуальність дослідження. Як і будь-яка наукова дисципліна, спеціальне документознавство, як синтез накопичених знань про спеціальний документ та системи спеціальної документації, повинно мати свою структуру, що дає змогу продовжувати активні поліпарадигмальні дослідження його складників.

Аналіз досліджень і публікацій. В історії розвитку спеціального документознавства було багато вчених, які пропонували свої погляди на його побудову і залишили свій науковий відбиток у його дослідженні. Своїми думками щодо спеціального документознавства та його складників ділилися знані вітчизняні фахівці проф. В. В. Бездрабко, Н. М. Кушнарєнко, С. Г. Кулєшов, М. С. Слободяник, Г. М. Швецова-Водка та їх послідовники, пропонуючи свої думки, в яких відображали як ствердливі моменти, так і слабкі місця в роботах своїх колег, залежно від погляду на спеціальний документ та системи спеціальної документації.

Так, питаннями становлення та розвитку спеціального документознавства в Україні активно займався проф. Сергій Кулешов. До великої кількості одноосібних знакових праць, від непересічних монографічних досліджень, навчальних програм, опублікованих наукових розвідок до творчого добутку науковця, можна віднести його навчальний посібник присвячений дослідженню управлінської документації «Управлінське документознавство» [Кулешов С. Г., 2003], в якому дана характеристика періодам становлення та розвитку управлінського документознавства, її теоретичним основам та понятійному апарату.

У 2012 році Сергієм Кулешовим було підготовлено посібник «Загальне документознавство», ключовими питаннями в якому були історія, теоретичні засади управлінського документознавства, функції, концепції, уніфікація та класифікація, проблеми створення, функціонування та зберігання службових документів [Кулешов С. Г., 2012]. Важливими питаннями, на думку вченого, стали питання уніфікації і класифікації документів офіційного походження, які він запропонував поділити на базові, інфраструктурні та дисциплінарні (галузеві).

Послідовницею поглядів Сергія Кулешова виступає проф. Валентина Бездрабко, про що свідчать її посібник «Управлінське документознавство» [Бездрабко В. В., 2006], монографія «Документознавство в Україні: інституціоналізація та сучасний розвиток» [Бездрабко В. В., 2009], наукова стаття «Актуальні проблеми документознавства в Україні» [Бездрабко В. В., 2020] та ще ціла низка наукових розвідок вченої, що сприяють осмисленню сучасного стану як загального, так і спеціального документознавства. Питання управлінської документації, як зазначає Валентина Бездрабко, є єдиним конституційованим складником спеціального документознавства, з чим не можна не погодитись.

Передумовами формування спеціального складника комплексної науки про документ, дослідженнями об'єкта і предмета галузевого документознавства, його структури, в межах якої увиразнено першорядні теоретичні проблеми та проблематику прикладних досліджень, питаннями їх обґрунтування як далекосяжних напрямів наукових розвідок займався проф. Михайло Слободяник. Галузеве документознавство, зазначав вчений, вирізняє специфіка змістової частини документів, документних потоків та документоутворень, орієнтованих на задоволення універсальних і галузевих інформаційних потреб користувачів [Слободяник М. С., 2005]. У довідково-бібліографічному покажчику «Українське документознавство (1991–2011)», підготовленому під його керівництвом, відображено праці вчених та наукових колективів України за перші роки незалежності [Управлінське документознавство, 2012].

Дискусійні питання видової класифікації документації та чинників впливу на формування і організацію системи спеціальної документації розглядала знана дослідниця Катерина Климова [Климова К. І., 2022]. Складники галузевого доку-

ментознавства у своїх публікаціях аналізували науковці Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця) – проф. Ольга Анісімова, проф. Леся Ковальська [Анісімова О. М., Ковальська Л. А., 2021] та проф. Галина Лукаш, яка присвятила свою роботу дослідженню поняття «документ» і «спеціальний документ» зокрема [Лукаш Г. П., 2021].

Мета дослідження – розглянути сучасний стан і напрацювання вчених щодо складників спеціального документознавства та розбудувати систему його складників.

Виклад основного матеріалу. Розгляд вищенаведених напрацювань вчених зі спеціального документознавства дає підстави говорити, що об'єктами вивчення спеціального документознавства стали:

- ✓ система управлінської документації;
- ✓ системи галузевої документації;
- ✓ системи нормативної документації;
- ✓ окремі види спеціальних документів.

Розглянемо вищезазначені об'єкти вивчення документознавства більш детально.

1. Система управлінської документації. Засадами групування службових документів під час формування їх у справи в діловодстві установи чи об'єднання їх номіналів у певні класи (підсистеми) документації може бути їх тематика (наприклад, документація з основної діяльності, фінансових чи кадрових питань), або функційна ознака (наприклад, організаційна чи розпорядча, планова, звітна або статистична документація тощо). Об'єднання цих класів документації дає можливість сформувати *систему управлінської документації установи*. Класифікацію уніфікованих систем управлінської документації установи та склад їх уніфікованих форм документів можна знайти в Національному класифікаторі управлінської документації (НК010: 2021), об'єктами класифікації в якому виступають уніфіковані форми документів (УФД), що затверджуються центральними органами виконавчої влади, іншими державними органами, які стосуються сфери їх управління та є розробниками уніфікованих систем документації (УСД). Так, розробником Уніфікованої системи організаційно-розпорядчої документації виступає Головархів України, а от Уніфікованої системи банківської документації – Національний банк України та ін.

2. Система галузевої документації. Система галузевої (дисциплінарної) документації, на думку проф. С. Г. Кулешова, має поділятися на три цикли наукових дисциплін: технічні, гуманітарні і природничі, що за змістом відповідає певній науковій галузі знань. Водночас, як зазначав учений, питання структури класифікаційних систем документації ще не вирішені до кінця [Кулешов С. Г., 2012].

Як продовження пошуків Сергія Кулешова, науковцями Національного транспортного університету зроблено аналіз документознавчих досліджень систем до-

кументації українських вчених, проведена їх систематизація [Палеха Ю. І., Алексєєнко К. М., 2023] і запропоновано альтернативний варіант побудови моделі системи документації офіційного походження, залежно від *суспільної функції керуючих суб'єктів* національного господарського комплексу [Палеха Ю. І., Курікін О. Ю., 2024]. У моделі виокремлено п'ять основних блоків: політичний, соціальний, господарський, фінансовий та правовий, кожен із яких містить відповідні системи документації галузей (сфер) господарювання. У кожній із зазначених сфер чи галузей діяльності, окрім профільної документації, що стосується основного, додаткового та обслуговуючих виробництв, у складі системи галузевої документації існують системи інфраструктурної документації, що містять як управлінську (функційну), так і нормативно-правову системи документації та документацію щодо інформаційних систем (мереж). До того ж розвиток кожної галузі неможливий без наявності в її складі науково-освітніх інституцій, які створюють та ведуть відповідну документацію, що відображає їх діяльність. Зокрема, практично в кожній сфері наявна науково-дослідна чи дослідно-конструкторська, навчально-організаційна, навчально-дослідна або інформаційно-аналітична документація.

Блоки, системи та види документації між собою є взаємозв'язаними і відображають політичну, соціальну, економічну, фінансову та праводілову діяльність суб'єктів господарювання національного господарського комплексу країни. Характерними для систем галузевої документації є не тільки їх взаємна обумовленість, а і взаємопроникнення їх складників, які органічно доповнюють один одного. Так, у торговельній сфері, окрім безпосередньо системи торговельної документації, є складники управлінської, нормативно-правової, транспортної, товаросупровідної, договірної, страхової та митної системи документації.

3. Система нормативної документації. Окрім перерахованих систем документації, в національному господарському комплексі наявні *системи нормативної документації*, що слугують для досконалого забезпечення вирішення технічних і соціально-економічних завдань у тій чи іншій галузі діяльності, зокрема Національна система стандартизації, Єдина система конструкторської документації, Єдина система технологічної підготовки виробництва, Єдина державна система діловодства тощо. Зокрема, основні положення Національної системи стандартизації визначають її основну мету та завдання; об'єкти; організацію робіт зі стандартизації; категорії та види стандартів; порядок їх розробки, затвердження, перегляду та використання; державний нагляд за додержанням стандартів; міжнародне співробітництво.

4. Окремі види спеціальних документів. Якщо говорити про *дослідження спеціальних видів документів* то окрім ознаки змісту критеріями спеціалізації їх досліджень проф. Сергій Кулешов відмічав їх *можливий* поділ: за знаковою ха-

рактикою інформації, матеріальним носієм інформації та за жанровою ознакою [Кулешов С. Г., 2011]. Опрацюємо пропозиції зведеного більш детально.

4.1. Поділ номіналів документів за формами запису інформації. З метою розширення критеріїв спеціалізації досліджень документів у спеціальному документознавстві пропонується їх поділ за формами запису інформації на протописемні, писемні, неписемні, звукові та електронні (див. табл. 1).

Таблиця 1 – Основні форми запису інформації

№	Форма запису інформації	Різнovid документів	Вид запису інформації
А	Предметна	Протописемні	Паличковий та вузликовий записи, письмо «кіпу», запис «вампу», «кулькове» письмо
Б	Зображувальна	Писемні	Піктографічний запис. Картографічний запис. Нотний запис. Запис штучними мовами (графічний)
		Неписемні	Образотворче документування
			Фото- та відеодокументування
В	Аудіальна	Звукові	Фонодокументування
Г	Технікокодована	Електронні	Електронно-цифровий запис

Розглянемо документознавчі розвідки українських вчених за вказаними в табл. 1 формами запису інформації.

А. Предметна форма запису. Значним внеском у дослідження предметної форми запису, а саме *протодокументів*, стали наукові праці **Сергія Кулешова** з теоретичних основ документознавства, монографія **Валентини Бездрабко** з історії науки про документ, який авторка подала як соціокомунікаційний феномен з інтригуючою назвою «Відкриття відомого», а також наукова розвідка **Євгена Плешкевича**, присвячена становленню і розвитку протодокументних комунікацій (див. п. 1–3 табл. 2).

Б. Зображувальна форма запису. Писемним формам запису, а саме *картографічним документам*, як образно-знаковому запису інформації, що забезпечує просторове розміщення інформаційних одиниць, присвячені наукові розвідки **Ярослава Дашкевича, Уляни Кришталович, Тетяни Лютої, Романа Сосси** (див. п. 4–7 табл. 2). Цікавими також є наукова робота **Михайла Вавричина**, що розкриває види стародавніх картографічних документів кінця XV – першої пол. XVII ст. та ґрунтовні дослідження **Олега Купчинського** з питань укладання актів Галицько-Волинського князівства XIII – першої пол. XIV століть (див. п. 8–9 табл. 2).

Писемній формі запису, визначенню основних видів *музичних документів*, класифікації їх видів і методиці описування присвячена наукова робота **Люції Тупчієнко-Кадирової**. Викликають також значний інтерес наукові розвідки **Еріки Клименко**, в яких авторка дослідила рукописні крюкові публікації гімнографіч-

ного змісту та заклала підвалини подальших комплексних досліджень музичних документів (див. п. 10, 11 табл. 2).

Запису штучними мовами присвячена робота **Юрія Палехи** та **Катерини Алексєєнко**, в якій науковцями досліджено різновиди писемних штучних знакових систем, зокрема системи спеціального запису (див. п. 12 табл. 2).

Неписемні різновиди документів, а саме зображувальні документні ресурси української бібліографії образотворчого мистецтва, їх склад, зміст і особливості розвитку дослідила **Марина Шатрова** (див. п. 13 табл. 2). Серед об'єктів дослідження неписемних різновидів документів цікавими є студіювання *відеодокументів* **Олександром Денисенком**; термінологічними означеннями у відеодокументалістиці займалася **Ніна Слончак** (див. п. 14–15 табл. 2).

В. Аудіальна форма запису. Особливостям оцифрування і використання фонодокументів та основним напрямам забезпечення збереженості, відновлення та реставрації музичних архівних аудіозаписів присвячена робота **Олександра Мазура**. Склад та особливості аудіовізуальних документів, особливості використання їх інформації в роботі архівних установ досліджувала **Тетяна Ємельянова** (див. п. 16, 17 табл. 2).

Питання еволюції, сучасного стану та напрями трансформацій фонодокументів у світовому комунікаційному просторі розглядав у своїй дисертації **Олег Синєкокий**, заклавши основи фонографічного документознавства. Джерелознавчий аспект фонодокументів, питання теорії і методики досліджувала **Людмила Маркітан** (див. п. 18, 19 табл. 2).

Г. Технікокодована форма запису. Електронним документам, як технікокодованій формі запису інформації, присвячено значна кількість робіт. Так, е-документ у системі сучасного діловодства досліджував **Сергій Кулешов** (див. п. 20 табл. 2). Е-документ як об'єкт дослідження електронного документознавства, сутність нового наукового напрямку, історію формування та перспективи розвитку розглядав **Юрій Ковтанюк** (див. п. 21–22 табл. 2), а от Проект концепції зберігання е-документів запропонував **Павло Марченко** (див. п. 23 табл. 2).

Таблиця 2 – Наукові розвідки українських вчених за формами запису інформації

Вид документа	№	Автори наукових робіт, публікацій
<i>А. Предметна форма запису</i>		
Протодокументи	1	Кулешов С. Г. Документознавство: Історія. Теоретичні основи. УНДІАСД. Держ. акад. керів. кадрів культури. Київ, 2000. 213 с.
	2	Бездрабко В. В. Історія науки про документ, або Відкриття відомого. Київ: Четверта хвиля, 2011. 296 с.
	3	Плешкевич Е. А. Становлення і розвиток протодокументних комунікацій. <i>Бібліотекознавство. Документознавство.</i> Інформологія. 2006. № 2. С. 65–71

Вид документа	№	Автори наукових робіт, публікацій
Б. Зображувальна форма запису		
Б1. Картографічні документи	4	<i>Люта Т. Ю.</i> Картографування території Києва та інформаційні можливості карт і планів міста XVII–XIX ст.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / УНДІАСД; Київ, 2003. 183 с.
	5	<i>Сосса Р. І.</i> Картографування території України: історія, перспективи, наукові основи: дис. ... д-ра геогр. наук: 11.00.12 / Р. І. Сосса; Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Київ, 2003. 381 с.
	6	<i>Дашкевич Я. Р.</i> Великомасштабна картографія України XVII – сер. XVIII ст. Міські та військові плани. <i>Картографія та історія України</i> : зб. наук. праць. Вид-во М. П. Коць, Нью-Йорк. 2000. 346 с.
	7	<i>Кришталович У. Р.</i> Рукописні карти XVI–XIX століть у фондах Центрального державного історичного архіву України (м. Львів). <i>Вісник геодезії та картографії</i> . 2012. № 3. С. 47–53
	8	<i>Вавричин М., Дашкевич Я., Кришталович У.</i> Україна на стародавніх картах. Кінець XV – перша половина XVII ст. Т. 1. У. Київ: ДНВП «Картографія», 2006. 208 с.
	9	<i>Купчинський О. А.</i> Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. <i>Дослідження. Тексти. Наукове тов-во імені Шевченка</i> . Львів, 2004. 1282 с.
Б2. Нотні документи	10	<i>Тупчієнко-Кадирова Л. Г.</i> Співвідношення понять «музична інформація» та «музичний документ». <i>Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія</i> . 2004. № 4. С. 23–35
	11	<i>Клименко Е. С.</i> Музичні знаменні рукописи поморської традиції у фондах Інституту рукопису НБУ ім. В. І. Вернадського. <i>Рукописна та книжкова спадщина України</i> . 2007. Вип. 11. С. 200–213
Б3. Документи штучними мовами	12	<i>Палеха Ю. І., Алексєєнко К. М.</i> Методи та засоби документування: навчальний посібник. Київ: Вид-во Ліра-К. 2022. С. 25–77
Б4. Образотворчі документи	13	<i>Шатрова М. Б.</i> Документні ресурси української бібліографії образотворчого мистецтва (1996–2005): склад, зміст, особливості розвитку: автореф. дис. ... канд. наук за спец. 27.00.03. УНДІАСД; Київ, 2010. 20 с.
Б5. Відео-документи	14	<i>Денисенко О. В.</i> Відеодокументи: склад, облік, експертиза цінності та зберігання. <i>Довідник секретаря та офіс-менеджера</i> . 2014. № 10. С. 4–16
	15	<i>Слончак Н. М.</i> Відеодокументалістика як історичне джерело. <i>Спец. іст. джерела: питання теорії та практики</i> : зб. наук. праць на пошану акад. В. А. Смолія. Київ, 2000. Ч. 1. С. 322–325
В. Аудіальна форма запису		
Б6. Аудіо-(фоно)документи	16	<i>Мазур О. Л.</i> Музичні радіозаписи як об'єкти архівного зберігання. <i>Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія</i> . 2020. № 3. С. 40–46
	17	<i>Ємельянова Т. О.</i> Актуалізація аудіовізуальної спадщини засобами інформаційно-комунікаційних технологій (стандарти та практики). <i>Архіви України</i> . 2017. № 3/4. С. 81–94
	18	<i>Синьокий О. В.</i> Фонодокумент у світовому комунікаційно-музичному просторі: еволюція, сучасний стан, напрями трансформацій: автореф. дис. ... д-ра наук із соц. ком.: 27.00.02; ХДАК. Харків, 2016. 36 с.
	19	<i>Маркітан Л. П.</i> Фонодокументи: джерелознавчий аспект. <i>Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики</i> : зб. наук.

Вид документа	№	Автори наукових робіт, публікацій
		праць та спогадів. Ін-т історії України НАНУ. Київ, 1998. Вип. 2. С. 119–128
Г. Технікокодовна форма запису		
Електронні документи	20	Кулешов С. Г. Електронний документ у системі сучасного діловодства. <i>Архіви України</i> . Київ, 2004. № 4/6. С. 50–53
	21	Ковтанюк Ю. С. Електронний документ як об'єкт дослідження електронного документознавства. <i>Термінологія документознавства та суміжних галузей знань</i> : зб. наук. пр. Київський Нац. ун-т культури і мистецтв. Київ: Четверта хв., 2011. Вип. 5. С. 237–243
	22	Ковтанюк Ю. С. Електронне документознавство в Україні: сутність наукового напрямку, історія формування, перспективи розвитку: автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.02 / Київ: Б. в., 2012. 20 с.
	23	Марченко П. М. Проект концепції зберігання електронних документів. <i>Студії з архівної справи та документознавства</i> . 2005. Т. 13. С. 122–128

4.2. Поділ документів за матеріальним носієм інформації. Необхідно також підтримати запропонований С. Г. Кулешовим поділ досліджень спеціальних документів на кодикологію, папірологію, берестологію та кіно-фото-фонодокументознавство додавши до них студії з філігранології, сфрагістики та дослідження тканинного документа. Для цього розглянемо відповідні документознавчі розвідки українських вчених, які зведені в табл. 3.

Кодикологія. Важливе значення у структурі спеціального документознавства як система правил кодування інформації має кодикологія. Теоретичним засадам кодикології присвячені дослідження проф. **Любові Дубровіної**, дослідницькі напрями якої – історія, призначення текстів, типи та еволюція книжкового письма, об'єкти дослідження – кодекси, рукописи та їх комплекси. Специфіку кодикологічних досліджень півчних кирилических рукописних книг вивчала проф. **Еріка Клименко** (див. п. 1, 2 табл. 3).

Папірологія. Дослідженнями в галузі папірології активно розробляла відома дослідниця спеціальних історичних дисциплін проф. **Ірина Войцехівська**. Науковими розвідками єгипетських папірусів, їх класифікацією, займався **Юрій Ковалів** (див. п. 3, 4 табл. 3).

Філігранологія. Студіюванням історії та технологій виготовлення паперу, папірництва, філіграней, виробництва та торгівлі папером як продуктом праці, укладанням альбому водяних знаків, методикою їх вивчення та класифікацією займався визначний вчений, архівіст **Орест Мацюк**, роботи якого заслуговують високої оцінки за внесок у вивчення історії друкарства. Дослідженнями філіграні займався **Ярослав Дашкевич** (див. п. 5, 6 табл. 3).

Сфрагістика. Серед дослідників сфрагістики можна відзначити роботи **Віталія Перкуна**, який досліджував печатки православних інституцій та духівниц-

тва, а також розвідки *Ігоря Ситого*, присвячені дослідженням козацьких печаток доби Гетьманщини, (див. п. 7, 8 табл. 3).

Кіно-фотодокументознавство. Запис інформації на кіно чи фотоплівці, або іншому фотографічному матеріалі за допомогою світлочутливої системи, особливості його збереження детально розглядала *Тетяна Ємельянова*, кінофотодокументи як історичне джерело та його теоретичні аспекти студіювала *Людмила Маркітан* (див. п. 9, 10 табл. 3).

Тканинний (вишитий) документ. Вишите на тканині зображення, українську вишивку в статусі документа розглянуто *Наталією Кушнарєнко*, *Аллою Соляник* та *Мариною Шевченко*. Визначено його специфічні ознаки і властивості, встановлено обсяг та зміст поняття «вишитий документ», виявлено особливості його складників (див. п. 11 табл. 3).

Таблиця 3 – Наукові розвідки спеціальних документів за їх матеріальним носієм

Вид дослідження	№	Автори наукових робіт, публікацій
Кодикологія	1	<i>Дубровіна Л. А.</i> Кодикологія та кодикографія української рукописної книги. Київ, 1992. 312 с.
	2	<i>Клименко Е. С.</i> Специфіка кодикологічних досліджень півчих кирилических рукописних книг. <i>Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія</i> . 2007. № 2. С. 64–69
Папірологія	3	<i>Войцехівська І. Н.</i> Папірологія. <i>Енциклопедія історії України</i> : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАНУ. Київ: Наукова думка, 2011. Т. 8: Па–Прик. С. 55
	4	<i>Ковалів Ю. І.</i> Папірологія. <i>Літературознавча енциклопедія</i> : у 2 т. / авт.-уклад. Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. 2: М–Я. С. 179
Філігранологія	5	<i>Мацюк О. Я.</i> Філіграні архівних документів України XVIII–XX ст. Київ: Наук. думка, 1992. 352 с.
	6	<i>Дашкевич Я. Р.</i> Філігранологія та завдання українського джерелознавства. «ЗНТШ» (Львів), 2000. 240 с.
Сфрагістика	7	<i>Перкун В. П.</i> Печатки православних інституцій та духівництва (за матеріалами Держ. архіву Вінницької області XIX – першої третини XX ст.). <i>Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики</i> у 5 ч. 2000. Ч. 1. С. 153–168
	8	<i>Ситий І. М.</i> Печатки сотенної старшини, товаришів та канцеляристів. <i>Спеціальні історичні дисципліни і питання теорії методики</i> . 2000. Ч. І. С. 214–260
Кіно-фото-фоно-документознавство	9	<i>Ємельянова Т. О.</i> Фотодокументознавство. <i>Енциклопедія історії України</i> . Т. 10: Т–Я. Київ: В-во «Наукова думка», 2013. 688 с.
	10	<i>Маркітан Л. П.</i> Кінофотодокументи як історичне джерело (теоретичний аспект). <i>Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики</i> : зб. наук. праць та спогадів. Ін-т історії України НАНУ. Київ, 1997. Вип. 1. С. 171–184
Розвідки тканинного документа	11	<i>Кушнарєнко Н. М., Соляник А. А., Шевченко М. О.</i> Українська вишивка як різновид документа. <i>Вісник ХДАК</i> . Вип. 64. С. 12–26

4.3. Поділ документів за жанровою ознакою. Спеціальні види документів та їх поділ за жанровою ознакою вивчали українські вчені. Так, *епістолологію*, як спеціальну історичну дисципліну, що охоплює як вид історичних джерел приватне листування, вивчали **Ірина Войцехівська, Марія Дмитрієнко, Володимир Фісанов**. *Літотописознавство*, як історико-філологічну дисципліну, об'єктом вивчення якої є літописи XI–XVII ст., методику вивчення літописних текстів досліджувала **Віра Франчук** (див. п. 1–3 табл. 4). Теоретичні, історіографічні питання дисципліни *дипломатики*, а також наукові розвідки щодо різних видів, типів документів досліджували **Олег Купчинський, Орест Мацюк та Юлія Русакова** (див. п. 4, 5 табл. 4).

Таблиця 4 – Наукові розвідки спеціальних документів за жанровою ознакою

Вид дослідження	№	Автори наукових робіт, публікацій
Епістолологія	1	Войцехівська І. Н., Дмитрієнко М. Ф. Епістолологія. Спец. істор. дисципліни. Київ, 2008. 520 с.
	2	Фісанов В. П. Історичний нарис з епістолології. І. Н. Войцехівська, В. П. Ляхоцький. Епістолологія. Короткий історич. нарис. Київ, 1998
Літотописознавство	3	Франчук В. Ю. Літопис, літописання, літотописознавство. <i>Енциклопедія історії України</i> : Т. 6: Ла–Мі / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Вид. «Наукова думка», 2009. 790 с.
Дипломатика	4	Купчинський О. А. Земські та городські судово-адміністративні документальні фонди Львова. Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ, 1998. 98 с.
	5	Русакова Ю. М. Неавтентичні документи Києво-Печерського монастиря XVI–XVII ст.: текстологія та поземельний аспект побутування: автореф. канд іст. наук: 07.00.06. Ін-т укр. археограф. та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ, 2008. 20 с.

Зведену модель об'єктів дослідження українськими вченими спеціального документознавства подано на рис. 1.

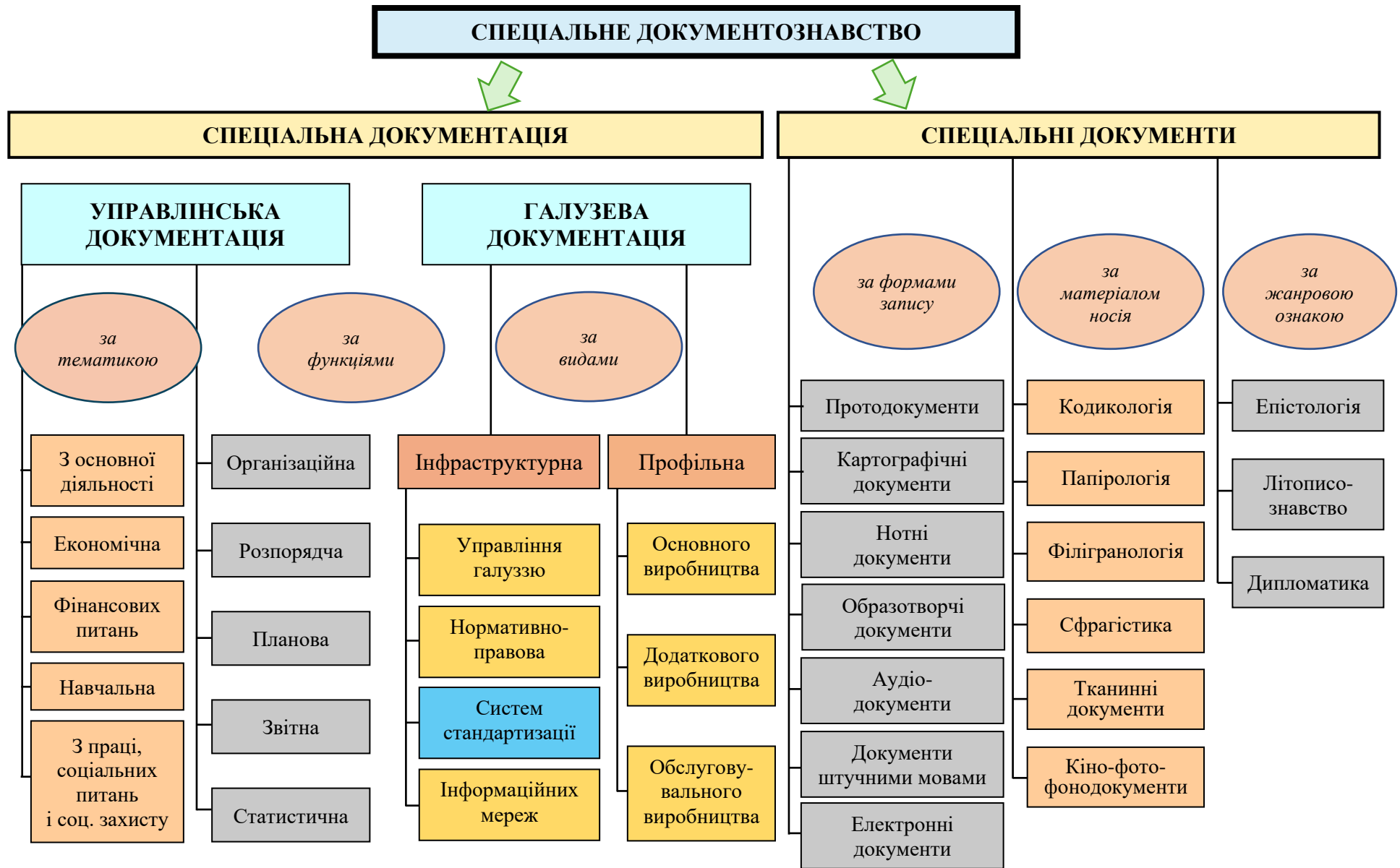

Рисунок 1 – Об'єкти досліджень спеціального документознавства

Наукова новизна дослідження полягає у презентації власного бачення складників спеціального документознавства.

Висновки. Аналіз студій українських вчених, присвячених спеціальному документознавству, показує, що виокремлюються два напрями наукових розвідок: а) дослідження систем спеціальної документації, якими займається управлінське та галузеве документознавство; б) дослідження спеціальних видів документів (з використанням надбань споріднених дисциплін).

Коригування теоретичних знань зі спеціального документознавства, будови його об'єктно-предметної сфери, урізноманітнення його напрямів і завдань цілком умотивовано сприяє зростанню популярності студій, орієнтованих на вивчення спеціальних документів та документаційних систем. Дослідницька проблематика не може бути реалізована лише в конституйованих дисциплінарних межах, відбувається перехід знань із однієї академічної науки в міждисциплінарний простір. Знання складників системи документації та спеціальних документів, взаємозв'язку між ними, їх призначення, демонструє можливість побудови інформаційної моделі спеціального документознавства. Дослідження спеціальних історичних дисциплін суміжних галузей знань, які вивчають документ, дає змогу переносити їх здобутки в документознавство і, навпаки, відбувається увиразнення документознавчих ідей у споріднених дисциплінах.

Перспективи подальших досліджень мають включати обґрунтування теоретичних засад побудови систем галузевої документації та видів спеціальних документів, наукові розвідки характерних особливостей їх типів. Подальша інституціоналізація систем спеціальної документації буде залежати від розвитку інформаційної культури, запитів суспільства, зусиль науковців, професійної корпорації та їх прагнень до подальших розвідок галузей знань.

Порушена проблематика дослідження складників спеціального документознавства допомагає рівноцінному осмисленню змін, що відбуваються в документознавстві, створенню його нового образу.

Список використаних посилань

Анісімова О. М., Ковальська Л. А. Спеціальні види документації та спеціальне (галузеве) документознавство. Збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції «Інформація та соціум». 2021. С. 91–93.

Бездрабко В. В. Актуальні проблеми документознавства в Україні. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 1. С. 39–44.

Бездрабко В. В. Документознавство в Україні: інституціоналізація та сучасний розвиток: монографія. Київ: Четверта хвиля, 2009. URL: <http://history.org.ua/JournALL/journal/2009/5/16.pdf>

Бездрабко В. В. Управлінське документознавство: навч. посіб. Київ: Четверта хвиля, 2006. 208 с.

Климова К. І. Системи спеціальної документації: чинники впливу на формування та організацію. *Соціум. Документ. Комунікація*: зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2021. Вип. 11. С. 316–347. <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-11>

Кулешов С. Г. Загальне документознавство: навч. посібник. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 124 с.

Кулешов С. Г. Управлінське документознавство: навч. посіб. для вищих навчальних закладів культури і мистецтв. Київ, 2003. 58 с.

Лукаш Г. П. Поняття документа у документознавстві: поліпарадигмальний аспект. Зб. матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції «*Інформація та соціум*». Вінниця, 2021. С. 6–9.

Палеха Ю. І., Алексєнко К. М. Системи галузевої документації в структурі документознавства: стан і перспективи досліджень. Збірник наукових статей «*Соціум. Документ. Комунікація*». 2023. № 19. С. 132–173.

Палеха Ю. І., Курикін О. Ю. Складники систем документації офіційного походження. *Вісник Харківської державної академії культури*: зб. наукових праць. Харків: ХДАК, 2024. Вип. 65. С. 7–24.

Слободяник М. С. Галузеве документознавство: перспективні напрями досліджень. *Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 17–18 трав. 2005 р.). Київ, 2005. С. 5–8.

Українське документознавство (1991–2011): наук.-допом. бібліогр. покажч. / М-во культури України, Нац. парламента. б-ка України; уклад.: М. С. Слободяник, О. А. Політова; наук. ред. та авт. вступ. ст. М. С. Слободяник. Київ, 2012. 175 с. URL: <https://nlu.org.ua/storage/files/d-91-11.pdf>

References

Anisimova, O. M., Kovaljsjka, L. A. (2021). Spetsialni vydy dokumentatsii ta spetsialne (haluzeve) dokumentoznavstvo [Special types of documentation and special (branch) document science]. *Proceedings of the VI International Scientific and Practical Conference «Information and Society»*, 91–93 [in Ukrainian].

Bezdrabko, V. V. (2020). Aktual'ni problemy dokumentoznavstva v Ukrayini [Current problems of documentation science in Ukraine]. *Library science. Document science. Informatics*, 1, 39–44. URL: <http://history.org.ua/JournALL/journal/2009/5/16.pdf> [in Ukrainian].

Bezdrabko, V. (2009). Dokumentoznavstvo v Ukrayini: instytucionalizaciya ta suchasny`j rozvy`tok [Documentation science in Ukraine: institutionalization and modern development]: monograph. Kyiv [in Ukrainian].

Bezdrabko, V. V. (2006). Upravlinsjke dokumentoznavstvo [Administrative Documentation Studies]: training manual. Kyiv [in Ukrainian].

Klymova, K. I. (2021). Systemy spetsialnoi dokumentatsii: chynnyky vplyvu na formuvannia ta orhanizatsiiu [Systems of special documentation: influencing factors on formation and organization]. *Society. Document. Communication* (vol. 11, p. 316–347). <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-11-316-347>

Kuleshov, S. H. (2003). *Upravlinske dokumentoznavstvo: navch. posib. dlia vyshchyykh navchalnykh zakladiv kultury i mystetstv* [Administrative Documentation: a textbook for higher educational institutions of culture and arts]. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy Publishing House. URL: http://library.nakkkim.edu.ua:8080/libdoc/knugu/knygy2/dokumentozn/kulishov_s_g_upravlinske_dokumentoznavstvo.pdf [in Ukrainian].

Kuleshov, S. H. (2012). *Zahalne dokumentoznavstvo* [General documentary studies]. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy Publishing House [in Ukrainian].

Lukash, H. P. (2021). *Poniattia dokumenta u dokumentoznavstvi: poliparadyhmalnyi aspekt*. [The Concept of a Document in Documentation: the Polyparadigmatic Aspect]. *Proceedings of the VI International Scientific and Practical Conference «Information and Society»* [in Ukrainian].

Palekha, Yu. I., Aliksieienko, K. M. (2023). *Systemy haluzevoi dokumentatsii v strukturi dokumentoznavstva: stan i perspektyvy doslidzhen* [Sectoral Documentation Systems in the Structure of Documentation Science: State of the Art and Research Prospects]. *Society. Document. Communication*, 19, 132–173 [in Ukrainian].

Palekha, Yu. I., Kurykin, O. Yu. (2024). *Skladnyky system dokumentacii oficijnogho pokhodzhennja* [Components of documentation systems of official origin]. *Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture*, Kharkiv, 65, 7–24 [in Ukrainian].

Slobodianyk, M. S. (2005). *Ghaluzeve dokumentoznavstvo: perspektyvni napriamy doslidzhenj* [Branch document studies: promising directions of research]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informologiya: problemy' nauky', osvity', prakty'ky: materialy' II Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Ky'yiv, 17–18 trav. 2005 r.)*. Kyiv. 5–8 [in Ukrainian].

Slobodianyk, M. S., Politova, O. A. (ed.). *Haluzeve dokumentoznavstvo: perspektyvni napriamy doslidzhen* [Sectoral Documentation: Perspective Research Areas]. *Documentation studies. Library science. Information activity: problems of science, education, practice: Proceedings of the II International Scientific and Practical Conf. (May 17–18)*. Kyiv, 5–8. URL: <https://nlu.org.ua/storage/files/d-91-11.pdf> [in Ukrainian].

УДК 316.774.5:070.43(477)(045)
DOI: 10.31558/2786-8915.2024.1.6

Прігунов Олексій Володимирович
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних систем управління
Донецького національного університету імені Василя Стуса, м. Вінниця
prigunov@donnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-1440-0809>

Станіславенко Анна Вадимівна
здобувачка ОС «Магістр» спеціальності 061 Журналістика
Донецького національного університету імені Василя Стуса, м. Вінниця
stanislavenko.a@donnu.edu.ua

ВПЛИВ ЛІДЕРІВ ДУМОК МЕДІАПРОСТОРУ НА СВИТОГЛЯД ТА МОВНУ КУЛЬТУРУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Для цитування:

Прігунов, О. В., Станіславенко, А. В. (2024). Вплив лідерів думок медіапростору на світогляд та мовну культуру українського суспільства. *Теоретичні і прикладні аспекти інформаційної, бібліотечної та архівної справи*, 2(1), 72–83. <https://doi.org/10.31558/2786-8915.2024.1.6>

Актуальність. У сучасному світі, коли інформація поширюється з неймовірною швидкістю, особливо важливою стає роль лідерів думок, людей, які мають значний вплив на аудиторію і можуть формувати її думки та поведінку. Попри збільшення українськомовного контенту в інтернет-просторі після початку повномасштабного вторгнення, набуває актуальності проблема поширення мовних помилок та недотримання мовних норм в українській мові, зокрема у блогосфері та соціальних мережах. Молодь особливо сприйнятлива до впливу лідерів думок. Порушення мовних норм з боку цих людей може призвести до того, що молодь буде вважати ці помилки нормою, що зумовлює актуальність нашого дослідження. Ця стаття спрямована на вирішення проблеми та надає практичні рекомендації як для лідерів думок, так і для кожного українця щодо запобігання порушенням мовних норм у медіапросторі. *Мета роботи* – проведення аналізу порушень мовних норм, які відбуваються в україномовному медіапросторі під впливом лідерів думок, зокрема блогерів TikTok та YouTube. *Методологія дослідження.* У процесі дослідження було використано низку наукових підходів та методів: контент-аналіз – для вивчення впливу лідерів думок у медіапросторі на мовну культуру українського суспільства через соціальні медіа; метод класифікації – для систематизації виявлених порушень мовних норм, який допоміг зрозуміти основні проблеми мовної культури та виявити основні напрями для подаль-

шого аналізу та розробки рекомендацій; методи порівняльного і логічного аналізу – для виявлення причинно-наслідкових зав’язків між мовними порушеннями та їх впливом на мовленнєве середовище. *Наукова новизна* – дослідження впливу лідерів думок у сучасному медіапросторі полягає в тому, що стаття розкриває побічні наслідки такого впливу та акцентує на можливому зниженні статусу мови та деградації мовної культури через поширення мовних помилок та недотримання мовних норм. Стаття містить конкретні практичні рекомендації для лідерів думок та широкої громадськості щодо запобігання порушенням мовних норм у медіапросторі, що може сприяти підвищенню рівня культури мовлення та збереженню мовної ідентичності українського суспільства. *Висновки.* Порушення мовних норм української мови лідерами думок у медіапросторі, зокрема серед блогерів на платформах TikTok та YouTube, є доволі серйозною проблемою, яка має чимало негативних наслідків: може призвести до спотворення змісту, неправильного сприйняття інформації аудиторією і до зниження загального рівня мовної культури серед користувачів, особливо серед молоді. Надані у статті рекомендації спрямовані на покращення якості мовлення блогерів та підвищення рівня мовної грамотності у медіапросторі. Усі ці фактори підкреслюють важливість привернення уваги до проблеми мовної грамотності та дотримання мовних норм серед лідерів думок у медіапросторі, що може стати актуальною темою в подальших дослідженнях. Отримані висновки мають стати підґрунтям для розробки конкретних рекомендацій, спрямованих на підвищення рівня мовної культури в медіапросторі та уникнення негативного впливу соціальних медіа на українське суспільство.

Ключові слова: медіапростір, мовні порушення, мовна культура, соціальні медіа.

THE INFLUENCE OF OPINION LEADERS IN THE MEDIA SPACE ON THE WORLDVIEW AND LANGUAGE CULTURE OF UKRAINIAN SOCIETY

Relevance of research. In today’s world, where information spreads at an incredible speed, the role of opinion leaders, people who have a significant influence on the audience and can shape their thoughts and behavior, becomes especially important. Despite the increase in Ukrainian-language content in the Internet space after the start of a full-scale invasion, the problem of the spread of language errors and non-compliance with language norms in the Ukrainian language, in particular, in the blogosphere and social networks, is gaining relevance. Young people are particularly susceptible to the influence of opinion leaders. Violation of language norms by these people can lead to the fact that young people will consider these mistakes as the norm, which determines the relevance of our research. This article is aimed at solving the problem and provides practical recommendations for both opinion leaders and every Ukrainian to prevent vio-

lations of language norms in the media space. *The purpose.* Conducting an analysis of violations of language norms that occur in the Ukrainian-language media space under the influence of opinion leaders, in particular TikTok and YouTube bloggers. *Research methodology.* A number of scientific approaches and methods were used in the research process: content analysis – to study the influence of opinion leaders in the media space on the language culture of Ukrainian society through social media classification method – for systematization of identified violations of language norms, which helped to understand the main problems of language culture and identify the main directions for further analysis and development of recommendations; methods of comparative and logical analysis – to identify cause-and-effect relationships between language disorders and their impact on the speech environment. *The scientific novelty.* A study of the influence of opinion leaders in the modern media space. The article reveals both the side effects of such influence and emphasizes the possible lowering of the status of the language and the degradation of linguistic culture due to the spread of linguistic errors and non-compliance with linguistic norms. The article contains specific practical recommendations for opinion leaders and the general public to prevent violations of language norms in the media space, which can contribute to raising the level of speech culture and preserving the linguistic identity of Ukrainian society. *The conclusions.* Violation of the language norms of the Ukrainian language by opinion leaders in the media space, among bloggers on the TikTok and YouTube platforms, is a rather serious problem that has many negative consequences: it can lead to distortion of content, incorrect perception of information by the audience and a decrease in the general level of linguistic culture among users, especially among young people. The recommendations provided in the article are aimed at improving the quality of bloggers' speech and increasing the level of language literacy in the media space. All these factors highlight the importance of drawing attention to the issue of language literacy and adherence to language norms among opinion leaders in the media space, which may become a relevant topic for further research. The obtained conclusions should become the basis for the development of specific recommendations aimed at increasing the level of language culture in the media space and avoiding the negative impact of social media on Ukrainian society.

Keywords: media space, language disorders, language culture, social media.

Актуальність дослідження. Мова – це не лише інструмент спілкування, але й основа національної ідентичності. Вона формує світогляд, сприйняття світу та цінності людей [Лукаш Г. П., 2023]. У сучасному світі, коли інформація поширюється з неймовірною швидкістю, особливо важливою стає роль лідерів думок. Це люди, які мають значний вплив на аудиторію і можуть формувати її думки та поведінку. Попри збільшення українськомовного контенту в інтернет-просторі після початку повномасштабного вторгнення, також набуває актуальності проб-

лема поширення мовних помилок та недотриманням мовних норм українській мові в напрямі блогосфери та соціальних мереж. Це явище частково зумовлене впливом лідерів думок у медіапросторі, як-от блогери TikTok та YouTube. Поширення мовних помилок та ненормативної лексики може призвести до деградації мовної культури та зниження її статусу. Молодь особливо сприйнятлива до впливу лідерів думок. Порушення мовних норм з боку цих людей може призвести до того, що молодь буде вважати ці помилки нормою, що зумовлює актуальність нашого дослідження. Ця стаття спрямована на вирішення проблеми та надає практичні рекомендації як для лідерів думок, так і для кожного українця щодо запобігання порушенням мовних норм у медіапросторі.

Аналіз досліджень і публікацій. Блогосферу з погляду лінгвістики досліджували багато науковців, зокрема М. Алмашова, І. Бабій, О. Горошко, С. Зайцева, Л. Іванов, С. Заборовська, Н. Левун, А. Савченко, С. Климович та ін. А. Савченко виокремлює такі особливості мови блогів: «На лексичному рівні мова блогів нетабуйована й вирізняється оцінною та розмовною лексикою, фразеологізмами, мовними кліше, стійкими сполуками, вживанням термінів залежно від тематичного спрямування блогу, містить скорочення та відхилення від мовних норм. Розмовна лексика, сленг, жаргонізми, просторіччя, вульгаризми, вигуки, слова з емоційно-експресивною конотацією, стилістичні засоби (метафора, метонімія, порівняння, евфемізм) слугують маркерами емоційності текстів блогів» [Савченко А. К., 2021]. Як підкреслюють М. Алмашова та С. Климович, кожен блогер намагається привернути до себе увагу і використовує різні способи, зокрема й мову, видозмінюючи своє мовлення для збільшення своєї аудиторії: «Блогери, як віртуальні лінгвістичні особистості, прагнуть до мовної оригінальності та креативності, вдаються до переосмислення значень слів або створення нових мовних одиниць, зокрема й okazionalizmів» [Алшамова М. О., Климович С. М., 2023]. Під час дослідження лексики блогерів І. Бабій зауважує, що «особливо бурхливо лексичні інновації розвиваються в мові блогів, автори яких шукають нові засоби мовного оформлення задля збільшення кількості підписників та демократизації написаного. Зразком таких мовних інтернет-новацій є «Бойовий суржик» [Бабій І., 2020]. Також науковиця наголошує, що «в Інтернет-комунікації формуються власні критерії нормотворчості й мовні порушення, передусім свідомі мають виразне функційне призначення – увиразнюють авторський стиль, демократизують написане блогером» [Бабій І., 2020]. Про популярність іншомовних слів та неологізмів у мовленні блогерів зазначають Л. Стівур та М. Денисенко: «Інноваційним у системі мови є той сегмент лексики, який функціонує у просторі аналізованих нами блогів і входить до системи мови як прошарок запозичень і неологізмів, що у мовній картині світу співіснують з іншими елементами лексичного та граматичного рівнів. Важливим джерелом збагачення мови є запозичення, які впливають на

утворення мовних інновацій в українській мові, насамперед на її лексичному, семантичному й синтаксичному рівнях. В іншомовних запозиченнях україномовних блогерів набувають свого віддзеркалення важливі суспільні події» [Стовбур Л. М., Денисенко М. С., 2015]. Науковиця Н. Левун підкреслює дві тенденції щодо порушення мовної норми: «Перша тенденція пов'язана з несвідомим порушенням норми, а друга – з умисним порушенням. Кожна з тенденцій має свої особливості. Якщо несвідоме порушення норми – це ознака неграмотності, то причини умисного порушення – створення певного стилістичного ефекту тощо» [Зайцева С. В., Левун Н. В., 2016]. Про недотримання мовних норм української мови наголошує мовознавиця С. Зайцева: «виразними рисами сучасної української блогосфери є численні випадки свідомого чи несвідомого порушення норм на всіх мовних рівнях, а також наявність великої кількості варваризмів у мові блогів. Характерно, що перелік цих варваризмів не обмежено запозиченнями з якихось певних мов, адже кожен користувач Інтернету, маючи доступ до практично будь-якого іншомовного тексту, а також спеціальні інструменти для перекладу іншомовних назв (наприклад, системи онлайн-перекладу), може використовувати таку лексику в будь-якому контексті» [Зайцева С. В., Левун Н. В., 2016].

Мета роботи – проведення аналізу порушень мовних норм, які відбуваються в україномовному медіапросторі під впливом лідерів думок, зокрема блогерів TikTok та YouTube. Отримані висновки мають стати підґрунтям для розробки конкретних рекомендацій, спрямованих на підвищення рівня мовної культури в медіапросторі та уникнення негативного впливу на українське суспільство через соціальні медіа. Для досягнення мети поставимо такі завдання: проаналізувати та визначити види порушень мовних норм, які допускають блогери TikTok та YouTube; з'ясувати причини цих порушень; оцінити вплив цих порушень на мовну культуру та світогляд молоді; розробити рекомендації щодо запобігання порушенням мовних норм у медіапросторі.

Виклад основного матеріалу. Для нашого аналізу було обрано 6 популярних лідерів думок в соцмережах України: 3 блогерів з TikTok (Яна Дога, Діма Євтушенко, Олег Машуковський) та 3 – з YouTube (Сергій Стерненко, Раміна Есхакзай, Олексій Дурнів).

Мовні порушення, що нам вдалося зафіксувати, ми поділили на кілька типів: акцентуаційні, лексичні, морфологічні та синтаксичні.

Яна Дога – найпопулярніша українська блогерка у TikTok, яка живе в Києві. Її канал наповнений різними соціальними відео, включно з пранками та веселими відео зі своєю родиною. Ідеї для нових відео блогерка часто черпає як зі своєї родини, так і вони надходять від самих підписників, які залишають коментарі під її роликами.

Під час дослідження її каналу було зафіксовано такі типи помилок:

- акцентуаційні: *Допізна* (правильно: допІзна) сьогодні я з вами на каналі; Перед вами – справжня *загАдка* (пр.: зАгадка): як можна зробити легкий і смачний обід за 15 хвилин?; Не бійтеся ризикувати, *Адже* (пр.: аджЕ) саме так ви досягнете успіху!;

- лексичні: Мені *потрапила на очі* (пр.: впала у вічі) цікава новина; Вона *дуже гарно виглядала* (пр.: мала гарний вигляд); Зараз я *відкрию книжку* (пр.: розгорну книжку) і прочитаю вам ті поради, які я для себе виділила, щоб вам розповісти;

- морфологічні: *Давайте розкажемо* (пр.: розкажімо) друзям про нашу цікаву подорож; *Самий кращий* (пр.: найкращий) подарунок – це щось зроблене власними руками; Я розпочинаю *зворотній* (пр.: зворотний) відлік, після якого ви дізнаєтеся правильну відповідь;

- синтаксичні: Я дуже ціную та горжуся *своєю сім'єю* (пр.: Я ціную свою сім'ю та горжуся нею); *Виправивши недоліки*, наш ремонт в будинку був завершений (пр.: Майстри, виправивши недоліки, завершили ремонт в будинку).

Діма Євтушенко на своєму каналі розповідає про спецефекти та демонструє фокуси. У 2020 році він запустив окремий YouTube-канал для демонстрації фокусів, лайфхаків та викликів. Свій акаунт у TikTok він створив у 2018 році, а активно розвивати його почав у 2020–2021 роках. У його обліковому записі можна побачити химерні трюки, зустрічі з друзями та відео з особистого життя.

Під час аналізу його каналу було виявлено такі типи помилок:

- акцентуаційні: *Завжди* (пр.: зАвжди) важливо пам'ятати про безпеку при роботі з допомогою дошки для серфінгу; *КолесО* (пр.: кОлесо) фортуни вирішить, хто сьогодні переможець!; Легкий *розмАх* (пр.: рОзмах) руки – і моя футболка зникла.

- лексичні: Наш переможець зможе забрати свій приз в *любий* день (пр.: у будь-який); Мій *перший дебют* (пр.: дебют) у фокусах був у 6 років; Ніколи не думав, що *прийматиму участь* (пр.: братиму участь) в цьому конкурсі;

- морфологічні: Зараз покажу *самий крутий* (пр.: найкрутіший) фокус; У *п'ятидесяти* (пр.: п'ятдесяти) людей вже є моя суперфішка; Мій друг *вищий* (пр.: вищий за) свого брата;

- синтаксичні: Усі знають, що наш *канал він неймовірний* (пр.: Усі знають, що наш канал – унікальний); *Мною було виконано* два фокуси, тому чекаю на ваші донати (пр.: Я виконав два фокуси, тому чекаю на ваші донати).

Олег Машковський – відомий актор, який знімався в серіалі «День і ніч у Києві». Також він відомий як талановитий візажист, який завдяки роботі з українськими знаменитостями став доволі популярним мейкапером. На своїй сторінці в TikTok він публікує модні образи, знімає кумедні відео та обговорює важливі теми.

Під час дослідження його каналу було зафіксовано такі типи помилок:

- акцентуаційні: Вчора вночі чувся **обстрІл** (пр.: Обстріл) десь у віддаленому районі; Запускаю **нОву** (пр.: новУ) рубрику, де буду розповідати вам про свої улюблені книги; **ГрошЕй** (пр.: грОшей) ніколи не буває забагато, тому не шкодуйте на себе і своїх близьких!;

- лексичні: **На протязі** (пр.: протягом) двох місяців депутати ніяк не могли дійти згоди щодо всіх питань; Цей засіб широко **поширений** (пр.: розповсюджений) в Європі і нарешті з'явився у нас; Тільки що мені **прийшла в голову** (пр.: спала на думку) оригінальна ідея для мейку;

- морфологічні: На щастя, таблетка цитрамону вгамувала **мою головну біль** (пр.: мій головний біль); Наше шоу на каналі розпочнеться **без п'ятнадцяти сім** (пр.: за п'ятнадцять сьома); До Одеси залишалось чотири **кілометра** (пр.: кілометри), як заглохла машина;

- синтаксичні: **Він зацікавився й полюбив** свою майбутню професію айтишника (пр.: Він зацікавився майбутньою професією айтишника і полюбив її); **Ідучи до кінотеатру, почалася** така сильна злива (пр.: Поки я йшла до кінотеатру, почалася така сильна злива).

Сергій Стерненко – автор та ведучий YouTube-каналу STERNENKO, на якому щоденно коментує новини, робить відеоогляди на сучасну політичну ситуацію та проводить прямі ефіри для своєї аудиторії.

Під час аналізу його каналу було виявлено такі типи помилок:

- акцентуаційні: Зібравшись **разОм** (пр.: рАзом), ми можемо здолати будь-які труднощі; **ПересидІти** (пр.: пересІдіти) складні часи неможливо, потрібно діяти; Немає **часУ** (пр.: чАсу) на ці балачки, зробіть хоч щось!;

- лексичні: Чомусь мені кажуть, щоб я **не вмішувався** (пр.: не втручався) в їхні справи; Я намагаюся дійти компромісу **у більшості випадків** (пр.: здебільшого), але не цього разу; Кожен з нас може **внести** важливий та потужний **внесок** (пр.: зробити внесок) у перемогу – донатйте, скільки можете;

- морфологічні: У нас є **більш складніше** (пр.: більш складне) завдання, яке я з командою працюємо; Нехай би наша **сама більша** (пр.: найбільша) проблема була б корупція, а не ця клята війна; **Давайте повідаю** (пр.: Я повідаю) вам про наші теперішні справи на фронті;

- синтаксичні: Повертаючись з зустрічі з ветеранами, **згадалося** про важливу справу (пр.: Повертаючись з зустрічі з ветеранами, я згадав про важливу справу); **Мною було зроблено** багато справ для допомоги нашим бійцям (пр.: Я зробив багато справ для допомоги нашим бійцям).

Раміна Есхакзай – авторка і ведуча YouTube-каналу RAMINA. На її каналі публікуються різні інтерв'ю із запрошеними гостями, бесіди з популярними людьми з різних сфер життя.

Під час дослідження її каналу було зафіксовано такі типи помилок:

- акцентуаційні: Цей **показ** (пр.: поОказ) був неймовірним! Емоції просто зашкалювали! **Дошка** (пр.: дОшка) оголошень стала місцем, де люди діляться своїми думками та проблемами. Мене надихають проникливі **вірші** (пр.: вІрші);

- лексичні: Я не знала **на рахунок цього** (пр.: щодо цього); Під час одної із подорожей Україною я придбала **пам'ятний сувенір** (пр.: сувенір); Я хочу **отримати** від вас **підтримку** (пр.: заручитися підтримкою), щоб реалізувати цей проєкт;

- морфологічні: На тому напрямі було більше **семиста** (пр.: семисот) солдат?; **Без п'яти вісім** (пр.: За п'ять восьмої) я прийшла до подруги; Вони **ходять** (пр.: ходять) там, але зробити нічого не можуть;

- синтаксичні: **Висновок** по цій проблемі **готується** експертом (пр.: Експерт готує висновок щодо цієї проблеми); **І письменники, і поети** люблять звертатися до історії України (пр.: Письменники люблять звертатися до історії України).

Олексій Дурнів – автор та ведучий YouTube-каналу Aleksey Durnev. Його канал наповнений гумористичним контентом, він розповідає про популярні новини в Україні та світі, подаючи їх в іронічно-саркастичному стилі.

Під час аналізу його каналу було виявлено такі типи помилок:

- акцентуаційні: Нехай влада не **кидає** (пр.: кИдає) слів на вітер; Я вірю, що ми **будемо** (пр.: бУдемо) жити щасливо, бо ми цього гідні! У мене вже болить **спина** (пр.: спИна) після сьогоднішнього ефіру;

- лексичні: Кілька років **назад** (пр.: тому) ця проблема тільки починала наростати; У нашому **народному фольклорі** (пр.: фольклорі) вся сила і дух українців; У комітеті **одноголосно проголосували** (пр.: проголосували одностайно) за поданий законопроект;

- морфологічні: На нашому каналі тільки **самі лутші** (пр.: найкращі) огляди; **Цей** (пр.: ця) путь буде непростим для нашої країни; Що їм там **колять** (пр.: колять), уявлення не маю;

- синтаксичні: **Знайшовши рішення**, почулося щось (пр.: Знайшовши рішення, я почув щось); Ми знаємо, що наша **влада вона абсолютно недієздатна** (пр.: Ми знаємо, що наша влада абсолютно недієздатна).

Спираючись на результати дослідження мовлення популярних блогерів, можемо стверджувати, що проблема недотримання правил української мови в усному мовленні достатньо помітна та добре виражена.

Порушення мовних норм та допущення помилок у мовленні блогерами у соціальних мережах може бути пояснено кількома причинами: спонтанність та швидкість мовлення, неформальний контекст, бажання залучити увагу, вплив інших мов та жаргонів, прагнення до автентичності. У соцмережах часто немає часу на ретельну перевірку тексту перед публікацією або озвучення заготовле-

ного тексту для запису відео чи прямого ефіру в інтернеті. Блогери можуть створювати вміст на ходу, використовуючи спонтанне мовлення, що призводить до допущення помилок. Соціальні мережі, як-от YouTube, Instagram, TikTok або Twitter, створюють неформальне середовище, де мовлення часто є постим і природним. У такому контексті блогери можуть використовувати мову, яка відрізняється від офіційної або літературної мови. У світі інтернету конкуренція за увагу аудиторії дуже висока. Блогери можуть свідомо використовувати незвичне мовлення, помилки чи нестандартний вислів, щоб відзначитися серед інших та залучити увагу. У соціальних мережах популярний жаргоні, англійська мова та мови інших країн. Блогери можуть бути під впливом цих мовних тенденцій і згодом використовувати їх у своєму мовленні. Деякі блогери активно використовують авторські слова, фрази, вигуки тощо, що відображають їхню особистість та індивідуальність. Це може призводити до використання нетипових конструкцій або мовних засобів.

Усі ці фактори спільно можуть призводити до порушень мовних норм та допущення помилок у мовленні блогерами у їхніх соціальних мережах.

Варто зауважити, що порушення мовних норм лідерами думок у соцмережах спричиняють негативні наслідки на мовну культуру та світогляд українського суспільства, зокрема молоде покоління, серед яких можемо виокремити:

- деградація мовної культури: поширення мовних помилок та ненормативної лексики може призвести до деградації мовної культури та зниження її статусу;
- зміна мовних норм: з часом мовні норми можуть змінюватися під впливом мовних порушень, які допускають лідери думок. Це може призвести до того, що помилки стануть нормою, а правильне мовлення буде вважатися застарілим;
- втрата мовної самобутності: мова – це основа національної ідентичності, тому поширення мовних порушень може призвести до втрати мовної самобутності та розмивання культурних цінностей;
- зниження рівня критичного мислення: люди, які постійно стикаються з мовними порушеннями, можуть звикнути до них і переставати помічати помилки. Це може призвести до зниження рівня критичного мислення та здатності аналізувати інформацію;
- вплив на молодь: молодь особливо сприйнятлива до впливу лідерів думок, а тому порушення мовних норм з боку цих людей може призвести до того, що молодь буде вважати ці помилки нормою.

Можемо підсумувати, що вплив мовних порушень лідерів думок на мовну культуру та світогляд української молоді і суспільства є складним та багатограним питанням. З одного боку, мовні норми не є статичними і можуть змінюватися з часом, проте з іншого боку, поширення мовних помилок та ненормативної лексики може мати негативні наслідки для мовної культури і світогляду людей.

Запобігання порушенням мовних норм лідерами думок у медіапросторі важливе для збереження якості мовної комунікації та створення позитивного впливу на аудиторію. Нижче наведемо наші рекомендації:

1. Залучення професійних мовних редакторів або лінгвістів для перевірки та редагування контенту перед публікацією або його озвучуванням блогером. Вони можуть допомогти виявити та виправити помилки й недоліки у мовленні.

2. Заохочення блогерів використовувати перевірені та авторитетні джерела для отримання інформації та цитування фактів. Це допоможе уникнути поширення неперевіреної або недостовірної інформації.

3. Залучення блогерів до самостійного навчання щодо вдосконалення української мови, зокрема читання літератури з мовознавства, дотримання правил правопису та граматики.

4. Заохочення блогерів звертати увагу на коментарі та фідбек від своєї аудиторії щодо мовлення. Відкритість до конструктивної критики може допомогти виявити та виправити помилки.

5. Організація тренінгів, семінарів та вебінарів для блогерів з питань правильної української мови, зокрема наголошування на правильних формах слів, граматичних конструкціях та стилістиці.

6. Залучення впливових лідерів думок до використання правильної мови та виступів за дотримання мовних норм у медіапросторі. Їхній приклад може стати стимулом для інших блогерів, що в результаті вплине на формування правильного мовлення в українського суспільства.

Висновки. Порушення мовних норм української мови лідерами думок у медіапросторі, зокрема серед блогерів на платформах TikTok та YouTube, є достатньо серйозною проблемою, яка має чимало негативних наслідків. Багато блогерів допускають помилки у вживанні граматичних конструкцій, у правописі та лексиці. Це може призвести до спотворення змісту та неправильного сприйняття інформації аудиторією. Недбале ставлення до мовних норм може призвести до загального зниження рівня мовної культури серед користувачів, особливо серед молоді. Неправильне вживання мови може перешкоджати ефективному спілкуванню та взаєморозумінню між автором контенту та аудиторією. Масове поширення мовних помилок серед блогерів може негативно позначитися на загальній мовній культурі суспільства, зміцнюючи стереотипи про допустимість неграмотного мовлення. Усі описані нами рекомендації спрямовані на покращення якості мовлення блогерів та підвищення рівня мовної грамотності у медіапросторі. Усі ці фактори підкреслюють важливість привернення уваги до проблеми мовної грамотності та дотримання мовних норм серед лідерів думок у медіапросторі, що може стати актуальною темою в подальших дослідженнях. Порушення мовних норм української мови лідерами думок у медіапросторі, зокрема серед блогерів на платфор-

мах TikTok та YouTube, є достатньо серйозною проблемою, яка має чимало негативних наслідків: може призвести до спотворення змісту, неправильного сприйняття інформації аудиторією і до зниження загального рівня мовної культури серед користувачів, особливо серед молоді. Надані у статті рекомендації спрямовані на покращення якості мовлення блогерів та підвищення рівня мовної грамотності у медіапросторі. Усі ці фактори підкреслюють важливість привернення уваги до проблеми мовної грамотності та дотримання мовних норм серед лідерів думок у медіапросторі, що може стати актуальною темою в подальших дослідженнях.

Список використаних посилань

Алмашова М. О., Климович С. М. Оказіональні утворення в українськомовному блогосфері: теоретичний аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Германістика та міжкультурна комунікація»*. Херсон: ВД «Гельветика», 2023. № 1. С. 155–161.

Бабій І. Українська блогосфера як відображення соціокультурних процесів. Збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті», (11–12 червня 2020 р.). Львів: Друкарня ЛНМУ ім. Д. Галицького, 2020. С. 16–19.

Зайцева С. В., Левун Н. В. Мовні особливості української блогосфери. *Український смисл: наук. зб. / за ред. І. С. Попової*. Дніпропетровськ: Ліра, 2016. С. 278–290.

Лукаш Г. П. Онімна картина світу: лінгвокультурологічний аспект. *Мова. Література. Фольклор*. 2023. № 1. С. 137–142.

Савченко А. К. Українська мова в сучасній блогосфері. *Філологія XXI століття: зб. наук. пр. студентства й наук. молоді за матеріалами XI Всеукр. наук.-практ. конф. студентства й наук. молоді* (Харків, 15 квіт. 2021 р.). Харків: НПУ ім. Г. С. Сковороди, 2021. С. 124–129.

Стовбур Л. М., Денисенко М. С. Інноваційні явища у лексико-семантичному просторі українськомовної блогосфери. Матеріали VII Міжнар. наук. конф. «Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах». Дніпропетровськ: Нова ідеологія, 2015. С. 168–172.

References

Almashova, M. O., Klymovych, S. M. (2023). Okazionalni utvorennia v ukrainskomovnomu blohoprostorі: teoretychnyi aspect [Occasionalisms in the Ukrainian-language blogosphere: a theoretical aspect]. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series «Germanic Studies and Intercultural Communication»*, 1. Kherson: VD «Helvetyka» [in Ukrainian].

Babii, I. (2020). [Ukrainian blogosphere as a reflection of socio-cultural processes]. *Collection of scientific papers based on the materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference with international participation «Totalitarianism as a system of destruction of national memory»* (June 11–12). Lviv, 16–19 [in Ukrainian].

Zaitseva, S. V., Levun, N. V. (2016). Movni osoblyvosti ukrainskoi blohosfery. *Ukrainskyi smysl: nauk. zb. / za red. I. S. Popovoi*. Dnipropetrovsk: Lira [in Ukrainian].

Lukash, H. P. (2023) Onimna kartyna svitu: linhvokul'tulohichnyj aspekt [A Numb Picture of the World: The Linguistic and Cultural Aspect]. *Language. Literature. Folklore*, 137–142 [in Ukrainian].

Savchenko, A. K. (2021). Ukrainska mova v suchasniy blohosferi. *Filolohiia XXI stolittia*: zb. nauk. pr. studentstva y nauk. molodi za materialamy XI Vseukr. nauk.-prakt. konf. studentstva y nauk. molodi (Kharkiv, 15 kvit. 2021 r.). Kharkiv: NPU im. H. S. Skovorody [in Ukrainian].

Stovbur, L. M., Denysenko, M. S. (2015). Innovatsiini yavnyshcha u leksyko-semantychnomu prostori ukrainskomovnoi blohosfery [Innovative phenomena in the lexical and semantic space of the Ukrainian blogosphere]. Proceedings of the VII International Scientific Conference «*Lexical and Grammatical Innovations in Modern Slavic Languages*». Dnipropetrovsk, 168–172 [in Ukrainian].

УДК 342.95.378

DOI: 10.31558/2786-8915.2024.1.7

Тур Оксана Миколаївна
доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
професор кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського,
м. Кременчук

m.sidorenko@donnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0000-0000-0000>

Шабуніна Вікторія Валентинівна
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського,
м. Кременчук

m.sidorenko@donnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0000-0000-0000>

**ВИЯВЛЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ І ЗАПРОВАДЖЕНИХ
ПРАКТИК ЗАПОБІГАННЯ АКАДЕМІЧНІЙ НЕДОБРОЧЕСНОСТІ
ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗА ПЕРШИМ
ТА ДРУГИМ ОСВІТНІМИ РІВНЯМИ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
029 ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА СПРАВА**

Для цитування:

Тур, О. М., Шабуніна, В. В. (2024). Виявлення тенденцій і запроваджених практик запобігання академічній недоброочесності під час навчання здобувачів освіти за першим та другим освітніми рівнями зі спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа. *Теоретичні і прикладні аспекти інформаційної, біб-*

Актуальність. В умовах сучасного розвитку інформаційних технологій та доступності ресурсів проблема академічної недоброчесності стає дедалі більш актуальною. Дослідження тенденцій та кращих практик у сфері запобігання академічній недоброчесності може стати основою для розробки нових навчальних програм та рекомендацій для викладачів, що сприятиме покращенню якості освітнього процесу та формуванню довіри до системи вищої освіти. Стаття має важливе значення для дослідження сучасних викликів у сфері освіти та розробки ефективних стратегій, що дадуть змогу забезпечити високі етичні стандарти у навчанні та професійній діяльності майбутніх фахівців у галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи. *Мета роботи* – дослідження академічної доброчесності як елементу системи забезпечення якості вищої освіти та етики академічних відносин, зокрема виявлення тенденцій і запроваджених практик запобігання академічній недоброчесності під час навчання здобувачів освіти за першим та другим освітніми рівнями зі спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа у Кременчуцькому національному університеті імені Михайла Остроградського, Донецькому національному університеті імені Василя Стуса та Національному університеті «Одеська політехніка». *Методологія дослідження.* Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи вивчення проблематики, зокрема аналізу й синтезу, індукції та дедукції, узагальнення й абстрагування, класифікаційного й оглядово-аналітичного методів, а також опису й порівняння, що дало змогу досягти поставленої мети. Застосовані методи уможливили виявлення тенденцій і запроваджених практик запобігання академічній недоброчесності під час навчання здобувачів освіти. *Наукова новизна* роботи полягає в узагальненні основних підходів до проблеми запобігання академічній недоброчесності й окресленні системи заходів, спрямованих на забезпечення можливостей упроваджувати ефективну політику дотримання академічної доброчесності. Автори констатують, що в аналізованих закладах вищої освіти розроблено й легітимізовано нормативну базу, яка на системному рівні описує механізми впровадження принципів академічної доброчесності в науковий та освітній процеси, заходи щодо забезпечення дотримання принципів академічної доброчесності, процедури попередження та боротьби з порушеннями принципів академічної доброчесності та створено структурні підрозділи, які забезпечують популяризацію принципів академічної доброчесності, їх запровадження в освітньо-наукову діяльність. До того ж розроблено інструменти впровадження принципів академічної доброчесності в освітню й наукову діяльність університету, які виконують просвітницьку функцію та за допомогою яких стає можливим попередження випадків порушення принципів академічної доброчесності, а також інструменти

контролю дотримання академічної доброчесності в освітній і науковій діяльності закладу вищої освіти. *Висновки.* Проведене дослідження дало змогу стверджувати, що середній показник унікальності випускних кваліфікаційних робіт здобувачів освіти за першим (бакалаврським) рівнем зі спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа у ЗВО, що аналізуються, становить 82 %, а за другим (магістерським) рівнем – 93 %. Автори окреслили систему заходів щодо забезпечення можливостей запроваджувати ефективну політику дотримання академічної доброчесності.

Ключові слова: якість освіти, академічна доброчесність, плагиат, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Донецький національний університет імені Василя Стуса, Національний університет «Одеська політехніка».

IDENTIFICATION OF TRENDS AND IMPLEMENTED PRACTICES FOR THE PREVENTION OF ACADEMIC DISHONESTY DURING THE TRAINING OF STUDENTS IN THE FIRST AND SECOND EDUCATIONAL LEVELS IN THE SPECIALTY 029 INFORMATION, LIBRARY AND ARCHIVAL AFFAIRS

Relevance of research. With the modern development of information technology and the availability of resources, the problem of academic dishonesty is becoming increasingly relevant. The study of trends and best practices in the field of preventing academic dishonesty can become the basis for the development of new curricula and recommendations for teachers, which will help improve the quality of the educational process and build trust in the higher education system. The article is important for researching current challenges in education and developing effective strategies to ensure high ethical standards in the education and professional activities of future professionals in the field of information, library and archival science. *The purpose* of the article is to study academic integrity as an element of the higher education quality assurance system and the ethics of academic relations, in particular, to identify trends and implemented practices to prevent academic dishonesty during the training of students of the first and second educational levels in the specialty 029 Information, Library and Archival Affairs at Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Odesa Polytechnic National University, and Vasyl' Stus Donetsk National University. *Research methodology.* The methodological basis of the research was formed by general scientific and special methods of studying the issues, including analysis and synthesis, induction and deduction, generalisation and abstraction, review, analytical, and classification methods, as well as description and comparison, which allowed to achieve the goal. The combination of these methods made it possible to identify trends and implemented practices to prevent students' academic dishonesty during the education.

The scientific novelty of the work lies in the generalisation of the main approaches to the problem of preventing academic dishonesty and the outlining of a system of measures aimed at ensuring the possibility of implementing an effective academic integrity policy. The authors state that the analysed higher education institutions have created and legitimised a regulatory framework that describes at the systemic level the mechanisms for implementing the principles of academic integrity in the research and educational processes, measures to ensure compliance with the principles of academic integrity, procedures for preventing and combating violations of the principles of academic integrity. Structural units have been created to promote the principles of academic integrity and their implementation in educational and research activities. In addition, tools have been developed to implement the principles of academic integrity in the university's educational and research activities. They perform an educational function and with their help it becomes possible to prevent cases of violation of the principles of academic integrity, as well as tools for monitoring compliance with academic integrity in the educational and research activities of a higher education institution. *The conclusion.* The study has shown that the average uniqueness rate of graduation qualification works of students at the first (bachelor's) level of education in the specialty 029 Information, Library and Archival Affairs in the analysed HEIs is 82 %, and at the second (master's) level – 93 %. The authors have identified a set of measures to ensure the implementation of an effective academic integrity policy.

Keywords: quality of education, academic integrity, plagiarism, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Odesa Polytechnic National University, Vasyl' Stus Donetsk National University.

Актуальність дослідження. Досягнення науково-технічного прогресу та стрімкий розвиток інформаційних технологій не тільки відкрили шлях широкого доступу до інформації та знань для студентів, викладачів, науковців, а й безпрецедентно актуалізували питання дотримання академічної доброчесності. У закладах вищої освіти сьогодні жваво обговорюються проблеми академічної культури, адже науковими розробками нарівні з науково-педагогічними працівниками активно займаються і здобувачі освіти. Академічна доброчесність нині посідає чільне місце серед орієнтирів освітньої діяльності, має етичну природу й закріплена в етичних і правових нормах. Розуміючи, що в сучасному цивілізованому світі дотримання кодексу академічної доброчесності – це не лише питання іміджу й репутації освітньої установи або учасника освітнього процесу, заклади вищої освіти ставлять перед собою комплекс завдань, серед яких – сформуванню у здобувачів освіти культуру наукового пошуку, компетентності написання наукових робіт та їх апробації широкому загалові, а також представлення себе як професійного науковця, здатного відчувати новації та потреби суспільства. Вищезазначене й визначає актуальність представленої наукової розвідки.

Аналіз досліджень і публікацій. Академічна доброчесність – відносно нове поняття для української системи освіти, хоч у світі цей термін відомий уже майже три сторіччя, передусім у контексті академічних кодексів честі. Так, поява кодексу честі в академічному контексті датується 1736 роком, коли в коледжі Вільяма та Мері (штат Вірджинія, США) з'явився звід норм того, що вважається чесним та етичним серед академічної спільноти [1]. Витоки сучасної академічної доброчесності сягають 1960 року, коли внаслідок соціологічного опитування, ініційованого кількома науковими установами США, виявилось, що 75 % опитаних зізналися у списуванні, після чого більшість університетів почала декларувати доброчесне ставлення до навчання як одну з основних вимог до студентів [2]. Пошук шляхів, методів та інструментів підвищення рівня академічної доброчесності в освітньо-науковій спільноті донині є предметом наукових досліджень і дискусій [3]. Зокрема, ґрунтовними є колективні наукові дослідження «Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених» та «Академічна чесність як основа сталого розвитку університету», здійснені за науковою редакцією Н. Сорокіної, Т. Фінікова, А. Артюхова, І. Дегтярьової [4; 5]. Автори приділили значну увагу академічній доброчесності молодих науковців, її ролі в дослідницькій кар'єрі, а також організаційно-технічним і правовим аспектам академічної чесності як запоруки розвитку освітніх закладів. Правове забезпечення академічної доброчесності освіти в Україні дослідив у своїй праці В. Галунько, з'ясувавши юридичну природу академічної доброчесності як об'єкта правових відносин на основі системи філософських, правових і загальнонаукових чинників, що детермінують доброчесність як соціальне та правове явище, і розкривши складну соціальну та правову природу доброчесності, що відповідає європейським критеріям країн-учасників ЄС [6]. Правове поле протидії академічній недоброчесності змістовно проаналізувала і Я. Тицька [7]. Концепт категорії академічної доброчесності у вищій освіті, зокрема зміст поняття «академічна доброчесність», дослідила О. Чумак [8]. Проблематику, пов'язану з дотриманням академічної доброчесності в закладах вищої освіти, окреслили Ю. Малогулко та М. Затхей [9]. Психологічні аспекти, зокрема чинники толерантності студентів до академічної недоброчесності, дослідила І. Тодорова [10]. Проблема академічної недоброчесності, пов'язана з використанням у навчальному процесі ChatGPT, теж не залишилася поза увагою дослідників [11]. Порівняльну характеристику європейського та національного контекстів академічної культури дослідника здійснила О. Семеног [12]. Сутність і фундаментальні цінності академічної доброчесності дослідив В. Сацик у роботі «Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти?» [13]. Спираючись на дослідження Міжнародного центру академічної доброчесності при Ратлендському інституті етики та Університету Клемсон у Південній Кароліні, який розробив

документ «Фундаментальні цінності академічної доброчесності» [14], автор сформулював фундаментальні цінності академічної доброчесності [13].

Мета дослідження – вивчення академічної доброчесності як елементу системи забезпечення якості вищої освіти та етики академічних відносин, зокрема виявлення тенденцій і запроваджених практик запобігання академічній недоброчесності під час навчання здобувачів освіти за першим і другим освітніми рівнями зі спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа у Кременчуцькому національному університеті імені Михайла Остроградського, Донецькому національному університеті імені Василя Стуса та Національному університеті «Одеська політехніка».

Виклад основного матеріалу дослідження. Законодавчу базу у сфері дотримання академічної доброчесності в Україні становить комплекс нормативно-правових актів, серед яких Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII; Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII; Положення про Національний репозиторій академічних текстів: постанова Кабінету Міністрів України від 19.07.2017 № 541; Лист Міністерства освіти і науки України «До питання уникнення проблем і помилок у практиках забезпечення академічної доброчесності» (від 20.05.2020 № 1/9-263); Лист Міністерства освіти і науки України «Щодо рекомендацій з академічної доброчесності для закладів вищої освіти» (від 23.10.2018 № 1/9-650); Лист Міністерства освіти і науки України «Рекомендації щодо запобігання академічному плагіату та його виявлення в наукових роботах (авторефератах, дисертаціях, монографіях, наукових доповідях, статтях тощо)» (від 15.08.2018 № 111-8681); Лист Міністерства освіти і науки України «Щодо забезпечення академічної доброчесності у закладах вищої освіти» (від 26.10.2017 № 1/9-565), а також Кодекси якості та академічної етики, Положення про перевірку авторських текстів на плагіат, Порядок реагування на прояви академічної недоброчесності та інші локальні нормативні акти ЗВО. Вони дають змогу зорієнтуватися в логіко-поняттєвому апараті сфери академічної доброчесності, а також виявити тенденції, що супроводжують практики запобігання академічній недоброчесності. Так, згідно зі ст. 42 Закону України «Про освіту» до видів академічної доброчесності відносять академічний плагіат, самоплагіат, фабрикацію, фальсифікацію, списування, обман, хабарництво, необ'єктивне оцінювання, надання здобувачам освіти під час проходження ними оцінювання результатів навчання допомоги чи створення перешкод, не передбачених умовами та/або процедурами проходження такого оцінювання; вплив у будь-якій формі (прохання, умовляння, вказівка, погроза, примушування тощо) на педагогічного (науково-педагогічного) працівника з метою здійснення ним необ'єктивного оцінювання результатів навчання [15]. Як бачимо, до найбільш розповсюджених виявів академічної недоброчесності віднесено корупцію й хабарництво. Тенденційність їх прояву за-

свідчує Global Corruption Report: Education, у якому зазначені такі типові форми корупції у сфері вищої освіти: нелегальні оплати під час вступу та наймання на роботу; протекціонізм щодо призначення на викладацькі та адміністративні посади; хабарництво під час оцінювання якості знань і поселення до гуртожитків; політичний чи корпоративний вплив під час проведення досліджень; плагіат, неналежне рецензування наукових робіт; маніпулювання даними під час працевлаштування випускників; корупція під час визнання дипломів, отриманих у межах академічної мобільності (транскордонна освіта) [16]. Очевидною є тенденція визнання академічного плагіату одним із найпоширеніших видів академічної недоброчесності як у світовому, так і в національному масштабі.

У нормативно-правовій базі України плагіатом визнають оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору (ЗУ «Про авторське право і суміжні права», ст. 50) [17], оприлюднення (частково або повністю) наукових результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження та/або відтворення опублікованих текстів інших авторів без відповідного посилання (ЗУ «Про вищу освіту», ст. 69 п. 6) [15]. Поняття «плагіат» може охоплювати такі практики: копіювання результатів праці іншого автора та видання роботи за власну без оформлення цитування; використання дослівного копіювання чужої роботи (або її фрагмента) у власній без належного оформлення цитування; парафраз – довільний переказ тексту іншого автора; компіляція – процес написання наукової праці на основі чужих матеріалів без самостійного дослідження та опрацювання джерел.

У 2020 р. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) розробило проєкт Закону України «Про академічну доброчесність», а у 2024 р. з ініціативи групи депутатів на розгляд Верховною Радою України був винесений однойменний проєкт Закону України від 08.01.2024 № 10392, що «визнає академічну доброчесність важливою передумовою провадження якісної освітньої та наукової (творчої) діяльності, здобуття якісної освіти, забезпечення на цій основі довіри до результатів навчання і наукових (творчих) досягнень, а також формування поваги до честі та гідності людини» [18]. На НАЗЯВО покладено обов'язок забезпечувати дотримання академічної доброчесності шляхом формування політики доброчесності наукових досліджень через упровадження прозорих та ефективних процедур, нетерпимість до виявів псевдонауки; моніторинг та аналіз результатів діяльності закладів вищої освіти щодо забезпечення якості освіти через проведення акредитаційних процедур і атестації наукових кадрів; сприяння функціонуванню внутрішніх систем забезпечення якості освіти в закладах вищої освіти тощо. Мета НАЗЯВО – забезпечити створення в закладах освіти та наукових установах середовища, що сприяє дотриманню академічної доброчесності їх працівниками та здобувачами освіти; а також упровадженню механізмів

виявлення порушень академічної доброчесності та притягнення до академічної відповідальності. Отже, нормативні документи закладів вищої освіти повинні чітко регламентувати види академічної відповідальності за конкретні порушення академічної доброчесності; процедури встановлення і доведення фактів порушень академічної доброчесності; процедури прийняття рішень про академічну відповідальність учасників освітнього процесу, а також органи, що ухвалюють такі рішення; процедури апеляції для осіб, яких звинувачують у порушенні академічної доброчесності [19].

Відповідно до затверджених рішенням НАЗЯВО від 29 жовтня 2019 р. рекомендацій для закладів вищої освіти щодо розроблення та запровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності університетська система забезпечення принципів академічної доброчесності та етики академічних відносин має містити логічно пов'язані між собою такі складники [20]:

1. Нормативна база, яка на системному рівні описує механізми впровадження принципів академічної доброчесності в науковий та освітній процеси, заходи щодо забезпечення дотримання принципів академічної доброчесності, процедури попередження та боротьби з порушеннями принципів академічної доброчесності.

У Кременчуцькому національному університеті імені Михайла Остроградського система забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (внутрішня система забезпечення якості) реалізує Стратегічну програму розвитку КрНУ до 2025 року й базується на принципах автономії, академічної доброчесності, академічної мобільності та академічної свободи [21].

Кодекс якості Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського розроблено, керуючись основними принципами «Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» [22]. Документ окреслює вимоги як європейських стандартів забезпечення якості у вищій школі, так і стандартів внутрішнього забезпечення якості КрНУ.

Кодекс академічної етики Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського є основним документом, який регламентує основні принципи, норми поведінки та етичні принципи, якими повинні керуватися адміністрація, співробітники, докторанти, аспіранти та студенти. Кодекс ґрунтується на основних принципах етики, визнаних у нашому культурному середовищі як природних та обов'язкових; етичні цінності, стандарти академічної доброчесності та належної практики висвітлюють етичну й соціальну відповідальність учасників освітнього процесу [23].

У Донецькому національному університеті імені Василя Стуса внутрішня система забезпечення якості освіти спирається на таку нормативну базу: «Поло-

ження про систему внутрішнього забезпечення якості вищої освіти» та «Систему заходів внутрішнього забезпечення якості вищої освіти» (наказ ректора від 19.05.2020 № 149/05).

«Кодекс академічної доброчесності та корпоративної етики ДонНУ імені Василя Стуса» (наказ ректора від 23.04.2020 № 126/05) встановлює моральні принципи й загальні етичні норми у відносинах між учасниками освітнього процесу під час виконання ними своїх обов'язків. Метою Кодексу є «формування в Університеті демократичних відносин між учасниками освітнього процесу, розвиток корпоративної культури, утвердження і застосування в освітньому процесі правил корпоративної етики, встановлення принципів і норм академічної доброчесності, забезпечення академічної свободи, сприятливого морально-психологічного клімату в колективі та позитивного іміджу Університету» [24].

Політика у сфері якості освіти Національного університету «Одеська політехніка» задекларована в однойменному нормативному акті, затвердженому рішенням Вченої ради університету від 30.06.2021. Вона включає: внутрішні організаційні процедури і процеси забезпечення якості освітньої діяльності та вищої освіти (системи управління процесами та процедурами); оприлюднені критерії, правила та процедури оцінювання здобувачів вищої освіти, НПП й управлінської діяльності; практичну реалізацію інноваційних педагогічних та віртуальних технологій в освітньому процесі; академічну доброчесність і свободу, а також протидію академічному шахрайству та плагіату; запобігання нетолерантності чи дискримінації щодо здобувачів і викладачів; залучення всіх зацікавлених сторін до забезпечення якості; інтеграцію наукової та освітньої діяльності Університету та ефективне використання результатів наукових досліджень в освітньому процесі; створення умов для особистісного розвитку і творчої самореалізації всіх учасників освітнього процесу [25]. До того ж у ЗВО діє Положення про академічну доброчесність та етику академічних відносин [26].

Згідно з дослідженням, представленим у звіті про науково-дослідну роботу «Академічна доброчесність в системі внутрішнього забезпечення освіти у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ)», окреслюємо таку тенденцію: у переважній більшості закладів освіти наявні базові нормативні документи, які визначають політику, стандарти і процедури дотримання академічної доброчесності. Однак у зв'язку з відсутністю єдиного стандарту в різних закладах спостерігається відмінність у підходах – від одиничних документів на зразок кодексів академічної доброчесності, поява яких зумовлена вимогами Закону України «Про вищу освіту», до цілих систем документів, що регламентують різні аспекти функціонування системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності [27].

2. Структурним підрозділом, який забезпечує популяризацію принципів академічної доброчесності, їх упровадження в освітньо-наукову діяльність Кремен-

чуцького національного університету імені Михайла Остроградського, є Центр моніторингу якості освіти та академічної чесності. Серед завдань, що стоять перед Центром, – здійснення моніторингу та інформування керівників структурних підрозділів щодо забезпечення якості освіти, підвищення рівня підготовки здобувачів вищої освіти всіх освітніх рівнів шляхом популяризації навчально-методичних технологій і здійснення цілеспрямованого аналізу здобутків студентів, ознайомлення з пропозиціями стейкхолдерів щодо якості надання освітніх послуг та поточними змінами потреб ринку праці в окремих напрямках підготовки.

Комісія з питань академічної доброчесності та корпоративної етики Донецького національного університету імені Василя Стуса – незалежний орган, що діє з метою дотримання учасниками освітнього процесу університету норм Кодексу академічної доброчесності та корпоративної етики ДонНУ імені Василя Стуса. Комісія складається з дев'яти постійних членів та утворюється на паритетних засадах за поданням Вченої ради університету, Студентської ради університету та ректора.

Центр із забезпечення якості вищої освіти Національного університету «Одеська політехніка» є структурним підрозділом університету, який здійснює модерування процесів забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти в університеті; сприяє досягненню стратегічних цілей шляхом формування інноваційного освітнього середовища у співпраці з Радою з якості освітньої діяльності університету. Контроль за дотриманням принципів академічної етики та доброчесності здобувачами вищої освіти та працівниками університету, а також вирішення конфліктних ситуацій щодо фактів порушення академічної доброчесності співробітниками університету під час здійснення освітньо-наукової діяльності покладений на Комісію з етики та управління конфліктами [28].

3. Інструментами впровадження принципів академічної доброчесності в освітню й наукову діяльність університету, які несуть просвітницьку функцію та за допомогою яких стає можливим попередження випадків порушення принципів академічної доброчесності, є інформаційно-консультативне супроводження співробітників закладу вищої освіти (педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників та інших категорій співробітників) та здобувачів вищої освіти через створення відповідних ресурсів на сайті бібліотеки, друк буклетів і постерів, розробку й поширення відеороликів та іншу діяльність із промоції принципів академічної доброчесності; масові відкриті онлайн-курси за тематикою академічної доброчесності та основ інформаційної грамотності тощо. Так, для здобувачів освіти зі спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа за всіма освітніми рівнями в Кременчуцькому національному університеті імені Михайла Остроградського проводяться роз'яснення основних принципів академічної доброчесності, вебінари «Академічна доброчесність в закладах вищої освіти: основні

принципи та правила дотримання», «Принципи академічної доброчесності в освіті: пам'ятка студенту», семінар для студентів ОС «Магістр» щодо академічної доброчесності та перевірки авторських текстів на плагіат.

У Національному університеті «Одеська політехніка» започатковано Тиждень популяризації та підтримки академічної доброчесності, протягом якого для академічної спільноти університету та всіх охочих в університеті тривають онлайн-заходи щодо популяризації та підтримки академічної доброчесності [29].

У Донецькому національному університеті імені Василя Стуса розроблено й запроваджено Систему заходів внутрішнього забезпечення якості вищої освіти, який передбачає моніторинг і перегляд освітніх програм, порядок оцінювання здобувачів вищої освіти, систему заходів щодо забезпечення якості кадрового складу, аналіз забезпечення ресурсів для організації навчального процесу, а також інформаційних систем для ефективного управління освітньою діяльністю, заходи щодо ефективної системи запобігання та виявлення плагіату в наукових дослідженнях науково-педагогічних працівників і здобувачів вищої освіти університету [30].

Отже, можемо констатувати, що студенти ЗВО ознайомлені з основними принципами та правилами дотримання академічної доброчесності.

Таку думку поділяють і учасники комплексного опитування, яке проводилося на національному рівні в Україні та в межах українських університетів-партнерів проекту OPTIMA з 7 листопада до 4 грудня 2022 року [31]. До того ж опитування, реалізоване в межах дослідження практик академічної доброчесності в закладах вищої освіти України, показало, що 26 % з них мають чітко зафіксовані процедури; 12,6 % мають окреме затверджене положення, присвячене запобіганню та протидії плагіату; ще 4,4 % містять розділи протидії плагіату в інших нормативних документах, і для 8,7 % ЗВО правила перевірки на плагіат затверджені редакціями наукових журналів для поданих на публікацію робіт. На жаль, 24,3 % ЗВО мають доволі невизначений статус процедур перевірки. Здебільшого є номінальне згадування плагіату одним словом чи реченням у Положенні про організацію навчального процесу або як цитування п. 8 ч. 2 ст. 16 Закону України «Про вищу освіту» у Положенні про відділ внутрішнього забезпечення якості (чи його аналог) [32].

4. Інструментами контролю дотримання академічної доброчесності в освітній і науковій діяльності закладу вищої освіти є здійснення анкетування учасників наукового й освітнього процесів на предмет порушень академічної доброчесності та обов'язкову перевірку наукових, навчально-методичних, кваліфікаційних і навчальних робіт на наявність ознак академічного плагіату відповідно до створеної нормативної бази. У Кременчуцькому національному університеті імені Михайла Остроградського діє Положення про перевірку авторських текстів на

плагіат та Інструкція щодо перевірки ВКР на академічний плагіат із використанням програмно-технічних засобів. Положення цих нормативних документів доведено до відома здобувачів освіти.

У Національному університеті «Одеська політехніка» запроваджено «Порядок перевірки навчальних, кваліфікаційних, навчально-методичних та наукових робіт на унікальність та наявність академічного плагіату», розроблений з метою упорядкування процедури перевірки навчальних, кваліфікаційних, навчально-методичних і наукових робіт на унікальність та наявність академічного плагіату, а також для попередження порушень принципів академічної доброчесності здобувачами, науковими й науково-педагогічними працівниками університету за допомогою офіційно отриманої ліцензійної програми перевірки на плагіат [33]. Положення Порядку доводять до відома працівників та здобувачів, зокрема й під час Тижня популяризації та підтримки академічної доброчесності в Національному університеті «Одеська політехніка».

Опитування здобувачів вищої освіти бакалаврського та магістерського рівнів освітніх програм спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа (150 респондентів (по 50 від кожного ЗВО) – здобувачів освіти 1–5 курсів), проведене у березні–травні 2024 р., показало, що найчастіше використовуються такі практики запобігання плагіату (рис. 1).

Рисунок 1 – Практики запобігання плагіату, що найчастіше використовуються у ЗВО

Серед тих, хто ознайомлений із деталями перевірки на плагіат, 44,67 % респондентів (67 осіб) користуються автоматичною перевіркою на плагіат за допомогою спеціальних програм, 32 % (48 осіб) – ручною (через пошукові ресурси), 23,33 % (35 осіб) комбінують обидва способи (рис. 2).

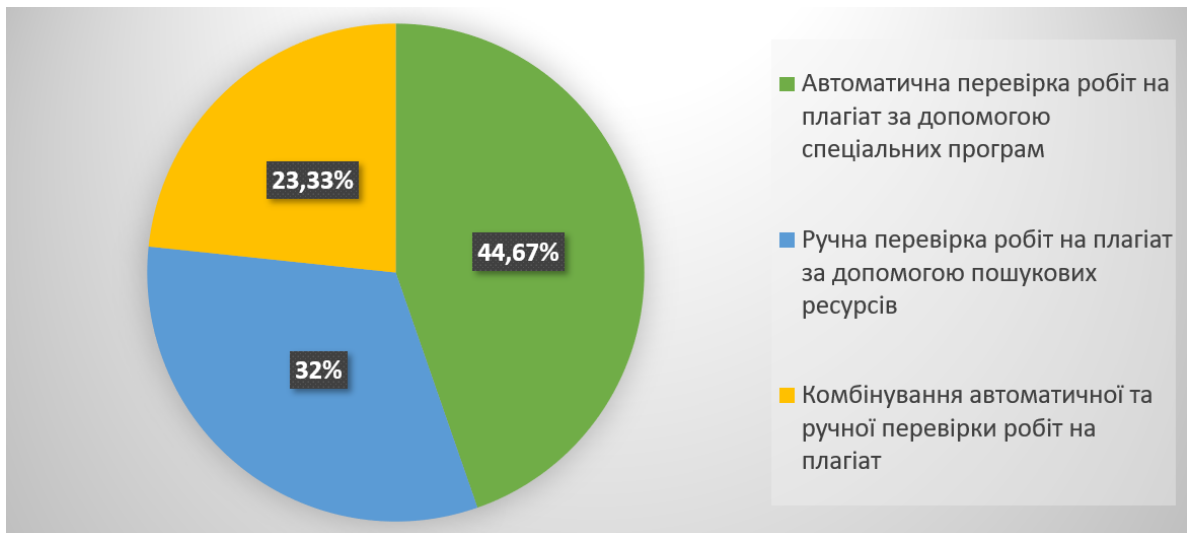

Рисунок 2 – Практики перевірки робіт на плагіат

Здобувачі освіти зазначають, що головними перевагами програм для перевірки їхніх робіт є демонстрація рівня унікальності тексту (це може бути використано як аргумент до зарахування чи незарахування роботи), можливість завантаження документів у різних форматах, безкоштовність програми та зручний інтерфейс, можливість перевірки орфографії.

Рисунок 3 – Рейтинг позитивних функцій програм для виявлення рівня недоброчесності (плагіату)

Серед основних недоліків респонденти називають платність послуги, повільний процес перевірки робіт, обмеження щодо обсягу тексту або типів файлів, обмеження кількості файлів, які можна перевірити за добу. Ранжування недоліків представлено на рис. 4.

Рисунок 4 – Ранжування недоліків програм для виявлення рівня недоброчесності (плагіату)

Варто відзначити позитивну практику – можливість попередньої анонімної перевірки своєї кваліфікаційної роботи для здобувачів освіти в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса.

Звіти про перевірку випускних кваліфікаційних робіт здобувачів освіти бакалаврського рівня зі спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа на наявність плагіату програмними засобами Unicheck продемонстрували таке (рис. 5).

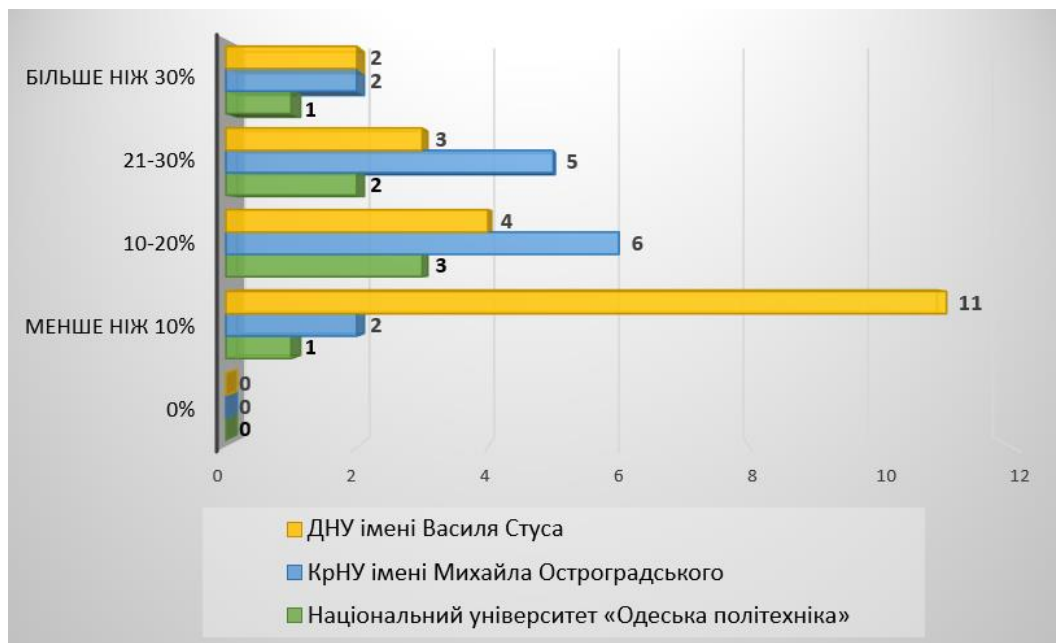

Рисунок 5 – Звіти на наявність плагіату програмними засобами Unicheck

У кваліфікаційних роботах магістрантів виявлено такий рівень невмотивованих запозичень (рис. 6):

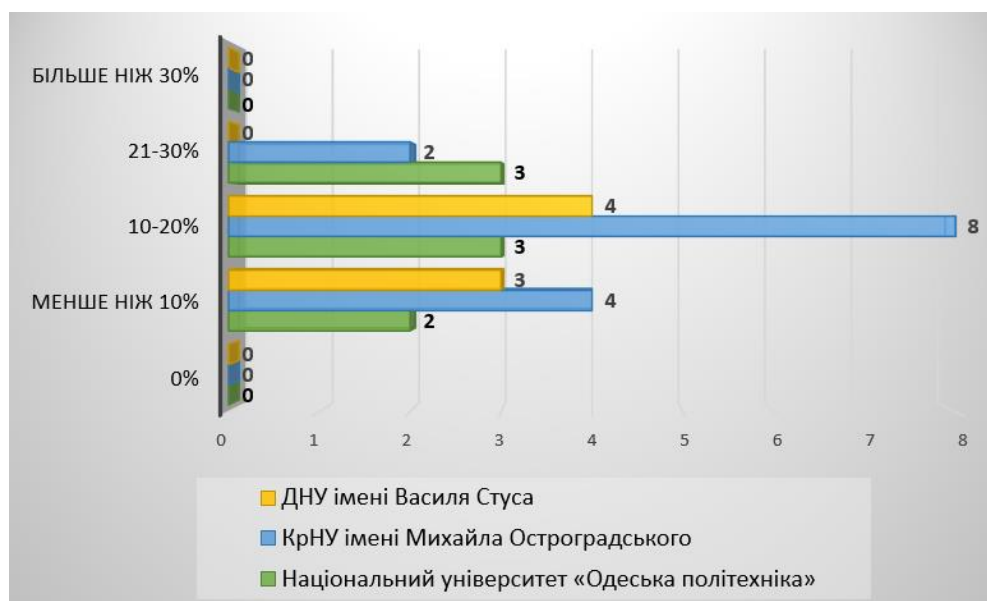

Рисунок 6 – Виявлений рівень невмотивованих запозичень у кваліфікаційних роботах

Порівняння результатів перевірки бакалаврських і магістерських робіт вказує на значно вищий рівень академічної доброчесності здобувачів-магістрантів. Це зумовлено, на нашу думку, кількома чинниками:

1. Вища академічна підготовка. Магістранти зазвичай мають більш глибоке розуміння академічних стандартів і етики. Вони більшою мірою обізнані щодо правил цитування та важливості уникнення плагіату.

2. Більший досвід у наукових дослідженнях. Магістранти мають більший досвід у написанні наукових робіт і виконанні досліджень. Вони вже пройшли бакалаврський рівень, де отримали основні навички роботи з джерелами та оформлення цитат.

3. Вищий рівень мотивації та зацікавленість. Магістерські програми часто залучають студентів, які дійсно зацікавлені в дослідженнях обраної галузі. Ця мотивація сприяє більш ретельній і сумлінній роботі, зокрема уникненню плагіату.

4. Більш складні завдання. Магістерські роботи зазвичай є складнішими й вимагають глибокого аналізу, оригінальних досліджень і нових підходів. Це сприяє створенню оригінального контенту, що зменшує ймовірність використання чужих ідей без належного цитування.

5. Розуміння наслідків. Магістранти усвідомлюють наслідки академічної нечесності, зокрема плагіату. Вони розуміють, що це може призвести до серйозних дисциплінарних заходів, як-от недопущення до захисту кваліфікаційної роботи.

6. Підтримка й ресурси. Магістранти часто користуються більшою підтримкою з боку наставників і викладачів, мають доступ до ресурсів, як-от бібліотеки

та бази даних. Це допомагає їм знаходити якісні інформаційні джерела та використовувати їх у своїх роботах.

У сукупності ці фактори сприяють більш відповідальному підходу до академічного дослідження на магістерському рівні, що зменшує ймовірність плагіату.

Висновки. Проаналізувавши фундаментальні цінності, а також інструменти, механізми та шляхи унеможливлення академічної недоброчесності, відзначаємо особливу значимість вивчення та розуміння природи цих явищ. Це дасть можливість запроваджувати ефективну політику забезпечення академічної доброчесності, що дасть змогу академічній спільноті просувати наукові пошуки й знання через інтелектуальну та особисту чесність у процесі навчання, викладання, наукових досліджень. Зважаючи на вищезазначене, вкрай важливими залишаються такі заходи:

1. Увести в чинне освітнє законодавство України чітко визначені норми відповідальності здобувачів освіти, викладачів, науковців за плагіат. До того ж покласти відповідальність на вчені ради та інші структури, відповідальні за унеможливлення недоброчесності.

2. Освітні програми та тренінги: уведення курсів з академічної доброчесності; включення до навчальних планів курсів, присвячених академічній етиці, правилам цитування та запобіганню плагіату; регулярні тренінги для студентів і викладачів; організація семінарів і воркшопів з метою підвищення обізнаності щодо важливості академічної доброчесності та методів її забезпечення.

3. Чіткі політики та процедури: розроблення та впровадження політик щодо академічної доброчесності; встановлення чітких правил і процедур, які визначають, що вважається плагіатом та які санкції застосовуються у випадку його виявлення; інформування студентів; забезпечення доступності інформації щодо політик академічної доброчесності для всіх студентів з початку навчання.

4. Використання технологій: програмне забезпечення для перевірки на плагіат; впровадження систем автоматичної перевірки робіт студентів на наявність плагіату, як-от Unicheck, Turnitin, Advego Plagiatus та інші; цифрові інструменти для управління джерелами; використання бібліографічних менеджерів, як-от EndNote, Zotero або Mendeley, для допомоги студентам у правильному цитуванні джерел.

5. Розвиток навичок дослідження та написання: навчання академічному письму; проведення курсів і семінарів з академічного письма, які допомагають студентам розвивати навички написання наукових робіт без плагіату; підтримка дослідницьких навичок; надання ресурсів та інструкцій щодо проведення досліджень, аналізу даних і написання робіт на основі оригінальних досліджень.

6. Культура академічної доброчесності: заохочення доброчесної поведінки; визнання та нагородження студентів і викладачів, які демонструють високий рі-

вень академічної доброчесності; приклад викладачів; викладачі повинні бути прикладом для студентів, демонструючи етичну поведінку у власних дослідженнях і навчанні.

7. Підтримка та консультування: інструкції та підтримка з боку наставників; забезпечення консультативної роботи наставників зі студентами задля роз'яснення вимог щодо академічної доброчесності; ресурси та матеріали; надання студентам доступу до ресурсів, як-от посібники з академічної доброчесності, довідники з правил цитування тощо.

Запровадження цих заходів уможливить створення середовища, в якому академічна доброчесність стане невід'ємною частиною навчального процесу, а також сприятиме розвитку відповідальних та етичних підходів до навчання й досліджень. Ці та інші заходи покликані не тільки покращити імідж закладу освіти, учасника освітнього процесу, окремого науковця, але й підвищити авторитет українського освітнього та наукового середовища.

Список використаних посилань

William & Mary – Honor Code & Honor Councils. URL: <https://www.wm.edu/offices/deanofstudents/services/communityvalues/honorcodeandcouncils/>

Чуканова С. Академічна доброчесність у процесі виконання наукових досліджень. Київ: Американська бібліотека НаУКМА. 2020. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/818af39b-d4e2-47e7-a9fe-ece421f1bb1a/content>

Тур О., Шабуніна В. Дослідження в працях українських науковців шляхів, методів та засобів запобігання академічній нечесності. II Міжнародна науково-практична конференція «Тенденції забезпечення якості освіти». Дніпро, 2024. С. 77–81.

Сорокіна Н. Г., Артюхов А. Є., Дегтярьова І. О. Академічна доброчесність: виклики відповідності та пріоритети поширення серед молодих науковців. Дніпро: ДРІДУ НАДУ. 2017.

Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. політики»; за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ: Таксон, 2016. 234 с.

Галуцько В. В. Правове забезпечення академічної доброчесності освіти в Україні: дис. ... канд. юрид. наук, Київ. 2023.

Тицька Я. Академічна доброчесність та академічна відповідальність у забезпеченні якості освіти. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. Том 11. № 11. С. 192–195.

Чумак О. В. Концепт категорії академічної доброчесності у вищій освіті. *Theory and methodology of education management*. 2017. № 2(20). URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v2_17/%D0%A7%D1%83%D0%BC%D0%B0%D0%BA.pdf

Малогоулко Ю. В., Затхей М. В. Проблеми академічної доброчесності в вищих навчальних закладах. *Знання. Освіта: матеріали міжнародної науково-практичної кон-*

ференції з різних проблем сучасної освіти. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hcvr/all-hcvr-2018/paper/viewFile/3857/3456>

Тодорова І. Психологічні фактори толерантності студентів до академічної недоброчесності. *Психологія і особистість*. 2019. № 2(16). DOI: 10.33989/2226-4078.2019.2.177352.

Educational Potential of ChatGPT: Teaching Tool for Students' Competencies Development / V. Shabunina, V. Sarancha, V. Maslak, O. Shevchenko, O. Tur. *2023 IEEE 5th International Conference on Modern Electrical and Energy System (MEES)*. (Kremen-chuk, Ukraine), 2023. P. 1–6. DOI: 10.1109/MEES61502.2023.10402380.

Семенов О. Європейський та національний контексти академічної культури дослідника: досвід реалізації проекту ЕРАЗМУС+ ЖАН МОНЕ МОДУЛЬ. *Український Щорічник з Європейських Інтеграційних Студій: Україна – Європейський союз: від партнерства до асоціації*. Луцьк, Терен, 2019. С. 320–330.

Сацик В. Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти? *Портал громадських експертів*. 2017. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/930-akademichna-dobrochesnist-mifichna-kontseptsiya-chi-dievij-instrument-zabezpechennya-yakosti-vishchoji-osviti>

Fishman T. *The Fundamental Values of Academic Integrity* (2nd edition). International Center for Academic Integrity, Clemson University. 2012. URL: http://www.academic-integrity.org/icai/assets/AUD_Integrity_Quotes.pdf

Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

Global corruption report: Education. URL: <https://www.transparency.org/en/publications/global-corruption-report-education>

Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>

Про академічну доброчесність: проект Закону України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>

Щодо рекомендацій щодо академічної доброчесності для закладів вищої освіти: лист МОН України від 23 жовтня 2018 р. № 1/9-650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-650729-18#Text>

Рекомендації для закладів вищої освіти щодо розроблення та запровадження в університеті системи забезпечення академічної доброчесності, затверджені Рішенням НАЗК від 29 жовтня 2019 р., протокол № 11. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/10/Рекомендації-ЗВО-система-забезпечення-академічної-доброчесності.pdf>

Система забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (внутрішня система забезпечення якості) у Кременчуцькому національному університеті імені Михайла Остроградського. URL: https://www.kdu.edu.ua/Documents/systema_yakosti_KrNU.pdf

Кодекс якості Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. URL: https://www.kdu.edu.ua/Documents/kodeksjakosty_KrNU.pdf

Кодекс академічної етики Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. URL: https://www.kdu.edu.ua/Documents/kodeks_etiki_KrNU.pdf

Кодекс академічної доброчесності та корпоративної етики Донецького національного університету імені Василя Стуса. URL: <https://phil.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/13/2020/09/nakaz-%E2%84%96126.05-vid-23.04.2020-pro-vvedennya-v-diyu-kodeksu.pdf>

Політика у сфері якості освіти Національного університету «Одеська політехніка». URL: https://op.edu.ua/sites/default/files/publicFiles/node_docs/polityka_v_sferi_yakosti.pdf

Положення про академічну доброчесність та етику академічних відносин. URL: https://op.edu.ua/sites/default/files/publicFiles/node_docs/polozhennya_pro_dobrochesnist_2022.pdf

Звіт про науково-дослідну діяльність «Академічна доброчесність у системі внутрішнього забезпечення навчання у вищих військових навчальних закладах». URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0223U000323>

Комісія з етики та конфліктології Національного університету «Одеська політехніка». URL: <https://op.edu.ua/about/et-com>

Тиждень сприяння та підтримки академічної доброчесності в Національному університеті «Одеська політехніка». URL: <https://op.edu.ua/news/13761>

Система заходів внутрішнього забезпечення якості вищої освіти. URL: <https://drive.google.com/file/d/1bGiVMSi9q9kroOJZb52VY-53lj-3LX8l/view>

Результати комплексного дослідження академічної доброчесності та відкритої науки проекту Оптима. 2022. URL: <https://zenodo.org/records/8067262>

Звіт про науково-дослідну роботу «Дослідження практик академічної доброчесності у вищих навчальних закладах України». 2017. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0218U000409>

Порядок перевірки навчальних, кваліфікаційних, навчально-методичних і наукових робіт на унікальність та наявність академічного плагіату. URL: https://op.edu.ua/sites/default/files/publicFiles/node_docs/por_perevirci_2020.pdf

References

William & Mary – Honor Code & Honor Councils. Available at: <https://www.wm.edu/offices/deanofstudents/services/communityvalues/honorcodeandcouncils/> [in Ukrainian].

Chukanova, S. (2020). Akademichna dobrochesnist u protsesi vykonannya naukovykh doslidzhen [Academic integrity in the process of conducting scientific research]. *American Library NaUKMA*. Available at: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10936/Chukanova_Akademichna_dobrochesnist.pdf [in Ukrainian].

Tur, O. and Shabunina, V. (2024). Doslidzhennia v pratsiakh ukrainskykh naukovtsiv shliakhiv, metodiv ta zasobiv zapobihannia akademichnii nechesnosti [Research in the writings of Ukrainian scientists of the ways, methods and tools of preventing academic dishonesty]. II International scientific and practical conference «*Trends in education quality assurance*». Dnipro, Ukraine, p. 77–81 [in Ukrainian].

Sorokina, N. H., Artiukhova, A. Ye. and Dehtiarova, I. O. (2017). Akademichna dobrochesnist: vyklyky vidpovidnosti ta priorytety poshyrennia sered molodykh naukovtsiv [Academic Integrity: Compliance Challenges and Dissemination Priorities Among Young Scholars]. Dnipro: DRIDU NADU [in Ukrainian].

Finikova, T. V. and Artiukhova, A. Ye. (2016). Akademichna chesnist yak osnova staloho rozvytku universytetu [Academic honesty as the basis of sustainable development of the university]: monograph, Kyiv: Takson.

Halunko, V. V. (2023). Pravove zabezpechennia akademichnoi dobrochesnosti osvity v Ukraini [Legal support of academic integrity of education in Ukraine]: thesis PhD in Law, Kyiv.

Tytska, Ya. (2018). Akademichna dobrochesnist ta akademichna vidpovidalnist u zabezpechenni yakosti osvity [Academic integrity and Academic responsibility in ensuring the quality of education]. *Entrepreneurship, economy and law*, 11(11), 192–195.

Chumak, O. V. (2017). Kontsept katehorii akademichnoi dobrochesnosti u vyshchii osviti [The concept of the category of academic integrity in higher education]. *Theory and methodology of education management*. Vol. 2(20). Available at: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v2_17/%D0%A7%D1%83%D0%BC%D0%B0%D0%BA.pdf

Malohulko, Yu. V. and Zatkhei, M. V. (2018). Problemy akademichnoi dobrochesnosti v vyshchykh navchalnykh zakladakh [Problems of academic integrity in higher educational institutions]. *Knowledge. Education. Education: materials of the international science and practice conference on various problems of modern education*. Available at: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hcvr/all-hcvr-2018/paper/viewFile/3857/3456>

Todorova, I. (2019). Psykholohichni faktory tolerantnosti studentiv do akademichnoi nedobrochesnosti [Psychological factors of students' tolerance to academic dishonesty]. *Psychology and personality*, 2. <https://doi.org/10.33989/2226-4078.2019.2.177352>

Shabunina, V., Sarancha, V., Maslak, V., Shevchenko, O. and Tur, O. (2023). Educational Potential of ChatGPT: Teaching Tool for Students' Competencies Development. *2023 IEEE 5th International Conference on Modern Electrical and Energy System (MEES)*. (Kremenchuk, Ukraine), p. 1–6. <https://doi.org/10.1109/MEES61502.2023.10402380>

Semenoh, O. (2019). Yevropeiskyi ta natsionalnyi konteksty akademichnoi kultury doslidnyka: dosvid realizatsii proektu ERAZMUS+ ZhAN MONE MODUL [European and national contexts of the researcher's academic culture: the experience of implementing the ERASMUS+ JEAN MONET MODULE project]. *Ukrainian Yearbook of European Integration Studies: Ukraine European Union: from partnership to association*, Lutsk, Teren.

Satsyk, V. M. (2017). Akademichna dobrochesnist: mifichna kontseptsiiia chy diievyi instrument zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity? [Academic integrity: a mythical concept or an effective tool for ensuring the quality of higher education?]. Available at: <http://education-ua.org/ua/articles/930-akademichna-dobrochesnist-mifichna-kontseptsiiia-chi-dievij-instrument-zabezpechennia-yakosti-vishchoji-osviti>

Fishman, T. (2012). *The Fundamental Values of Academic Integrity* (2nd edition). International Center for Academic Integrity, Clemson University. Available at: http://www.academicintegrity.org/icai/assets/AUD_Integrity_Quotes.pdf

Pro osvitu: Zakon Ukrainy [The Law of Ukraine «On education»]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

Global corruption report: Education. Available at: <https://www.transparency.org/en/publications/global-corruption-report-education>

Pro avtorske pravo i sumizhni prava: Zakon Ukrainy [The Law of Ukraine «On copyright and related rights»]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>

Pro akademichnu dobrochesnist: projekt Zakonu Ukrainy [The draft Law of Ukraine «On academic integrity»] (2024). Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/ji10516a>

Shchodo rekomendatsii shchodo akademichnoi dobrochesnosti dlia zakladiv vyshchoi osvity: lyst MON Ukrainy [Letter of the Ministry of Education and Culture of Ukraine] dated October 23, 2018, № 1/9-650 «Regarding academic integrity recommendations for higher education institutions». Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-650729-18#Text>

Rekomendatsii dlia zakladiv vyshchoi osvity shchodo rozroblennia ta zaprovadzhennia v universyteti systemy zabezpechennia akademichnoi dobrochesnosti [Recommendations for higher education institutions regarding the development and implementation of a university system for ensuring academic integrity]. Approved by the Decision of the National Agency for Quality Assurance of Higher Education dated October 29, 2019, Protocol № 11. Available at: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/10/Рекомендації-ЗВО-система-забезпечення-академічної-доброчесності.pdf>

Systema zabezpechennia yakosti osvitnoi diialnosti ta yakosti vyshchoi osvity (vnutrishnia systema zabezpechennia yakosti) u Kremenchutskomu natsionalnomu universyteti imeni Mykhaila Ostrohradskoho [The system of ensuring the quality of educational activities and the quality of higher education (internal system of quality assurance) at Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University]. Available at: https://www.kdu.edu.ua/Documents/systema_yakosti_KrNU.pdf

Kodeks yakosti Kremenchutskoho natsionalnoho universytetu imeni Mykhaila Ostrohradskoho [Quality Code of Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University]. Available at: https://www.kdu.edu.ua/Documents/kodeks_jakosty_KrNU.pdf

Kodeks akademichnoi etyky Kremenchutskoho natsionalnoho universytetu imeni Mykhaila Ostrohradskoho [The Code of Academic Ethics of Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University]. Available at: https://www.kdu.edu.ua/Documents/kodeks_etiki_KrNU.pdf

Kodeks akademichnoi dobrochesnosti ta korporatyvnoi etyky Donetskohu natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stusa [Code of Academic Integrity and Corporate Ethics of Vasyl Stus Donetsk National University]. Available at: <https://phil.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/13/2020/09/nakaz-%E2%84%96126.05-vid-23.04.2020-pro-vvedennya-v-diyu-kodeksu.pdf>

Polityka u sferi yakosti osvity Natsionalnoho universytetu «Odeska politehnika» [Policy in the field of education quality of the State University «Odesa Polytechnic»]. Available at: https://op.edu.ua/sites/default/files/publicFiles/node_docs/polityka_v_sferi_yakosti.pdf

Polozhennia pro akademichnu dobrochesnist ta etyku akademichnykh vidnosyn [Regulations on academic integrity and ethics of academic relations]. Available at: https://op.edu.ua/sites/default/files/publicFiles/node_docs/polozhennya_pro_dobrochesnist_2022.pdf

Zvit pro naukovo-doslidnu diialnist «Akademichna dobrochesnist u systemi vnutrishnoho zabezpechennia navchannia u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh» [Report on research activity «Academic integrity in the system of internal support of education in

higher military educational institutions»]. (2022). Available at: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0223U000323>

Komisiia z etyky ta konfliktolohii Natsionalnoho universytetu «Odeska politekhnik» [Ethics and Conflict Management Commission of the National University «Odesa Polytechnic»]. Available at: <https://op.edu.ua/about/et-com>

Tyzhden spryiannia ta pidtrymky akademichnoi dobrochesnosti v Natsionalnomu universyteti «Odeska politekhnik» [Week of promotion and support of academic integrity at the National University «Odesa Polytechnic»]. Available at: <https://op.edu.ua/news/13761>

Systema zakhodiv vnutrishnoho zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity [System of measures for internal quality assurance of higher education]. Available at: <https://drive.google.com/file/d/1bGiVMSi9q9kroOJZb52VY-53lj-3LX8l/view>

Rezultaty kompleksnoho doslidzhennia akademichnoi dobrochesnosti ta vidkrytoi nauky proektu Optyma [Results of the complex academic integrity and open science surveys of Optima Project] (2022). Available at: <https://zenodo.org/records/8067262>

Zvit pro naukovo-doslidnu robotu «Doslidzhennia praktyk akademichnoi dobrochesnosti u vyshchych navchalnykh zakladakh Ukrainy» [Report on the research work «Investigation of practices of academic integrity in higher educational institutions of Ukraine»] (2017). Available at: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0218U000409>

Poriadok perevirky navchalnykh, kvalifikatsiinykh, navchalno-metodychnykh i naukovykh robot na unikalnist ta naiavnist akademichnoho plahiatu [The procedure for checking educational, qualification, educational-methodical and scientific works for uniqueness and the presence of academic plagiarism]. Available at: https://op.edu.ua/sites/default/files/publicFiles/node_docs/por_perevirci_2020.pdf

**Вимоги до публікації в науковому журналі
ТЕОРЕТИЧНІ І ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ, БІБЛІОТЕЧНОЇ ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ**

Донецького національного університету імені Василя Стуса
кафедри інформаційних систем управління

Загальні положення редакційної політики

Редакційна колегія наукового видання Донецького національного університету імені Василя Стуса у своїй роботі керується нормами законодавства України у сфері освіти, наукової діяльності та інтелектуальної власності, Положенням про редакційну колегію електронного наукового журналу «Теоретичні і прикладні аспекти інформаційної, бібліотечної та архівної справи», затвердженим наказом ДонНУ імені Василя Стуса № 398/05 від 18.12.2023.

До публікації в науковому журналі приймаються статті проблемного, узагальнюючого, методичного характеру, які становлять собою оригінальні наукові дослідження, що раніше ніде не друкувалися.

Статті приймаються українською або англійською мовами.

Обов'язковими етапами роботи редакційної колегії з опрацювання статей перед публікацією є:

– перевірка на предмет дотримання вимог до редакційного оформлення згідно з державними стандартами України (ДСТУ 3008-95 «Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення»; ДСТУ 8302:2015 «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання»; ДСТУ 3582:2013 «Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила»;

– здійснення редколегією внутрішнього та зовнішнього рецензування статей відповідно до Наказу МОН України від 15 січня 2018 року № 32 «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України»;

– перевірка статей на плагіат (Статті 1, 5 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»; Стаття 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права»; п. 16 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника»).

Журнал друкує матеріали – статті, огляди, рецензії, присвячені актуальним питанням сучасного документознавства, архівознавства, бібліотекознавства та інформаційної діяльності. До друку приймаються матеріали, що відповідають спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа галузі знань 27 Соціальні комунікації.

Періодичність виходу журналу: двічі на рік.

Мова видання: українська та англійська.

Головний редактор: *Анісімова Ольга Миколаївна*, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри інформаційних систем управління, тел. +38 067 624 92 56.

Відповідальний секретар редколегії: *Яворська Тетяна Михайлівна*, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інформаційних систем управління, тел. +38 097 969 71 24.

Публікація у журналі безкоштовна.

Для опублікування статті необхідно надіслати редакції журналу електронною поштою на адресу isc.dep@donnu.edu.ua такі матеріали:

1. Публікацію, оформлену відповідно до вимог.

2. Відомості про автора: прізвище, ім'я, по батькові автора, науковий ступінь, учене звання, посада, місце роботи, e-mail, номер мобільного телефону.

У назві файлів, що надсилаються, потрібно зазначити прізвище автора та жанр документа, наприклад: Іваненко_стаття, Іваненко_відомості про автора.

Вимоги до оформлення публікацій за посиланням: <https://jtai-law.donnu.edu.ua/index>

Етапи підготовки до друку

Передаючи статтю до редакції, автор гарантує наявність у нього авторських прав на рукопис і дає згоду на публікацію тексту та метаданих статті (включно з прізвищем та ініціалами автора, місцем його роботи, електронною адресою для кореспонденції) у друкованій та електронній версіях журналу, що передбачає дотримання політики відкритого доступу згідно з умовами ліцензії AttributionNonCommercial-ShareAlike 4.0 International – можливість вільно читати, завантажувати, копіювати та поширювати зміст статті з навчальною та науковою метою із зазначенням авторства.

Статті магістрантів, аспірантів, здобувачів (осіб, які не мають наукового ступеня) обов'язково супроводжуються рецензією із зазначенням наукової новизни та актуальності публікації, підписаною доктором чи кандидатом наук (фахівцем за профілем).

Стаття, у якій виявлено запозичення з матеріалів інших авторів без посилання на джерело, не повертається на доопрацювання та не публікується, а її автор може подати до редколегії інший матеріал. У разі повторного виявлення запозичень редакція залишає за собою право не брати надалі до друку матеріали цього автора.

Статті можуть друкуватись у співавторстві.

Правила цитування:

- всі цитати мають закінчуватися посиланнями на джерела;
- посилання на підручники є небажаним;
- посилання на власні публікації допускається лише в разі нагальної потреби;
- вторинне цитування не дозволяється;
- якщо в огляді літератури або далі у тексті йде посилання на прізвище вченого, його публікація має бути в загальному списку літератури після статті.

Редколегія організовує внутрішнє (обов'язкове) та зовнішнє (за необхідності) рецензування статей. Редакція інформує автора про результат розгляду, надсилаючи йому електронною поштою висновок. Якщо автор не згоден із зауваженнями рецензента, він має обґрунтувати це письмово. Редколегія залишає за собою право відхилити статтю, якщо автор безпідставно залишає без уваги побажання рецензента.

Редколегія залишає за собою право вносити правки технічного характеру (вносити редакційні правки – технічне редагування).

Структура статті

Індекс УДК

Відомості про автора українською та англійською мовами з обов'язковими даними: прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада із зазначенням структурного підрозділу та назви установи за основним місцем роботи автора (без скорочень та аббревіатур), наприклад:

Сидоренко Макар Федорович, доктор історичних наук,
професор, професор кафедри інформаційних систем управління
Донецького національного університету імені Василя Стуса
Контактна інформація: номер телефону, електронна пошта
ORCID iD (отримати свій iD можна на сайті за посиланням:
<https://orcid.org/register>)

НАЗВА СТАТТІ УКРАЇНСЬКОЮ ТА АНГЛІЙСЬКОЮ МОВАМИ

Анотацію та **Ключові слова** двома мовами (українська, англійська) обсягом 1 800 друкованих знаків з пробілами.

Анотацію треба виконувати суцільним абзацом, з вирівнюванням за шириною; згідно з вимогами наукометричних баз анотація подається як структурований реферат і має вміщувати такі елементи: актуальність, мета роботи, методологія, наукова новизна, висновки, ключові слова. Анотація англійською мовою по-

винна бути точним перекладом україномовного варіанта обсягом 1 800 друкованих знаків з пробілами. До анотації подають ключові слова відповідною мовою (слова або стійкі словосполучення із тексту анотації, які з погляду інформаційного пошуку відбивають зміст статті). Перелік ключових слів (не менше трьох і не більше семи) повинен відображати тему та демонструвати основний зміст наукової праці.

Ключові слова треба подавати у називному відмінку, друкувати в рядок, через кому.

В анотації треба навести такі позиції:

Мета роботи – авторська стратегія для одержання нових знань про об’єкт та предмет дослідження. Формулювання мети дослідження спрямоване на кінцевий результат, який має одержати дослідник у науковій діяльності.

Методологія дослідження як сукупність конкретних прийомів, підходів, способів, дій, спрямованих на отримання нових наукових результатів, досягнення поставленої мети та виконання запланованих завдань з обґрунтуванням їх використання в роботі.

Наукова новизна роботи як ознака і вагомість дослідження, наявність якої дає автору право на використання поняття вперше під час характеристики одержаних результатів і проведеного дослідження загалом. Вона засвідчує вагомість наукового пошуку і його цінність, відображає прикладну сторону наукової роботи.

Висновки – підбивають підсумки здійсненого дослідження і обов’язково співвідносяться з актуальністю та метою; це логічний фінал, у якому описується ступінь виконання поставлених завдань, наводяться перевірені аргументи на користь висунутої автором гіпотези і констатується досягнення заявленої мети.

Ключові слова – це слова з тексту, здатні представити найбільш значимі терміни і поняття, за якими може вестися оцінка та пошук наукової статті.

Вимоги до основного тексту

Текст статті повинен містити:

- актуальність та обґрунтовану постановку проблеми загалом;
- аналіз останніх суміжних досліджень і публікацій, у яких простежується заявлена проблема і які використовує автор, виділяючи не вирішені раніше частини загальної проблеми для викладу їх у вигляді означеної статті;
- формулювання мети статті (означення завдань);
- виклад основного матеріалу наукового пошуку з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів і посиланням на аналіз заявлених джерел;
- висновки, рекомендації і перспективи подальших розвідок в обраному напрямі;
- Список використаних посилань;

– References.

Перелічені структурні елементи статті необхідно виділити в тексті статті та показати в анотації. В тексті статті їх треба подати курсивом:

Актуальність дослідження

Аналіз досліджень і публікацій

Мета дослідження

Виклад основного матеріалу

Наукова новизна

Висновки

Список використаних посилань

References

Список використаних посилань оформлюється згідно з вимогами ДСТУ 8302:2015 «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». Джерела наводяться мовою оригіналу порядку згадування у тексті або за алфавітом.

У списку повинно бути не менше 8 посилань на джерела, бажано показати розкриття проблеми в іноземних джерелах, рекомендовано робити посилання на іноземні журнали з високим індексом цитованості. Джерела треба подавати за порядком згадування в тексті або за алфавітом без нумерації.

Скорочення оформлюються відповідно до ДСТУ 3582:2013 «Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила».

References (література латиницею; переклад заголовка джерела англійською мовою) наводиться повністю окремим блоком, повторюючи список літератури, наданий національною мовою, незалежно від того, є в ньому іноземні джерела чи немає. Якщо у списку є посилання на іноземні публікації, вони повністю повторюються у списку, наведеному латиницею.

Список *References* оформлюється згідно зі стандартом АРА (American Psychological Association (APA) Style). Рекомендовано використовувати системи автоматичної транслітерації:

– для транслітерації українського тексту латиницею треба застосовувати Постанову Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 р. № 55: <http://translit.kh.ua/#passport> (під полем для тексту має бути вказано Стандарт: Паспортний (КМУ 2010);

– для транслітерації російського тексту латиницею – систему Департаменту США: http://shub123.ucoz.ru/Sistema_transliterazii.html

Оформити цитування відповідно до стилю АРА можна на сайті автоматичного формування посилань онлайн: <http://www.bibme.org/citation-guide/apa/book>

Технічне оформлення

Обсяг – 6–10 сторінок (20–35 тис. друкованих знаків з пробілами), включно з анотаціями, таблицями, графіками та списком використаних джерел.

Відгук або рецензія на монографію, підручник, навчальний посібник тощо – до 2 сторінок.

Текст статті виконується у текстовому редакторі Microsoft Word. Параметри сторінки – формат А4; орієнтація – книжкова; поля – по 2 см; шрифт – Times New Roman; кегль – 14; міжрядковий інтервал – 1,15; абзацний відступ – 1 см. Вирівнювання тексту за шириною аркуша. Підписи до рисунків і таблиць набирати шрифтом Times New Roman 12. Рисунки і таблиці розміщуються в тексті статті з вирівнюванням по центру сторінки, без обтікання текстом та не виходячи за поле набору. Рисунки і таблиці необхідно подавати в статті безпосередньо після тексту, де вони згадані. На кожну формулу, таблицю, рисунок у тексті мають бути обов'язкові посилання.

Посилання у тексті треба оформлювати [Прізвище і ініціали автора, рік видання].

Таблиці і формули виконуються згідно з вимогами ДСТУ 3008-2015.

Примітки оформлюються як виноски. Засоби Microsoft Word не використовуються. Знак виноски виконують нарядковою арабською цифрою безпосередньо після того слова, числа, символу, речення, до якого дають пояснення. Примітки розміщуються після основного тексту перед списком використаних посилань.

Інформаційний лист
X Міжнародної науково-практичної конференції
«ІНФОРМАЦІЯ ТА СОЦІУМ»

Шановні колеги!

Запрошуємо Вас взяти участь у X Міжнародній науково-практичній конференції «Інформація та соціум», яка запланована на червень 2025 року у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса, вул. 600-річчя, 21, м. Вінниця.

Тематичні напрями роботи конференції:

1. Соціальні комунікації та інформаційно-документні системи.
2. Архівна та бібліотечна справа і зберігання документної інформації в умовах сучасних викликів війни.
3. Прикладні аспекти використання інформаційних технологій і систем.
4. Лінгвістичні параметри інформації та соціуму.
5. Сучасні підходи до застосування інформаційних технологій у період воєнних дій.

УМОВИ УЧАСТІ У КОНФЕРЕНЦІЇ

До участі у роботі конференції запрошуються науковці, викладачі закладів вищої освіти, докторанти, аспіранти, менеджери інформаційної діяльності, фахівці інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Офіційні мови конференції: українська, англійська.

ОРГКОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Голова організаційного комітету:

Хаджинов І. В. – ректор Донецького національного університету імені Василя Стуса, доктор економічних наук, професор;

Заступники голови організаційного комітету:

Прямухіна Н. В. – в. о. декана факультету інформаційних і прикладних технологій, доктор економічних наук, професор Донецького національного університету імені Василя Стуса;

Анісімова О. М. – в. о. завідувача кафедри інформаційних систем управління, доктор економічних наук, професор Донецького національного університету імені Василя Стуса;

Марковець О. В. – завідувач кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, кандидат технічних наук, професор Національного університету «Львівська політехніка»;

Negru Ion – Honorary Professor of Vasyl' Stus Donetsk National University, PhD, Associate Professor, Academy of Economic Studies of Moldova.

Відповідальний секретар:

Яворська Т. М. – доцент кафедри інформаційних систем управління, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інформаційних систем управління Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Члени організаційного комітету:

Артеменкова О. М. – викладач кафедри інформаційних систем управління, доктор філософії Донецького національного університету імені Василя Стуса;

Біловус Л. І. – завідувач кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності, доктор історичних наук, професор Західноукраїнського національного університету;

Василенко В. Ю. – заступник декана факультету інформаційних і прикладних технологій, старший викладач кафедри інформаційних систем управління, кандидат наук з соціальних комунікацій Донецького національного університету імені Василя Стуса;

Vornovitschi Diana – PhD Student ASEM, Academy of Economic Studies of Moldova;

Думанський Н. О. – старший викладач кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, кандидат технічних наук Національного університету «Львівська політехніка»;

Лукаш Г. П. – професор кафедри інформаційних систем управління, доктор філологічних наук, професор Донецького національного університету імені Василя Стуса;

Прігунов О. В. – старший викладач кафедри інформаційних систем управління, кандидат економічних наук Донецького національного університету імені Василя Стуса.

УВАГА! *Матеріали конференції буде надруковано в авторській редакції. За науковий зміст і якість поданих матеріалів відповідають автори.*

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТЕЗ:

Обсяг матеріалів доповіді повинен становити 2–4 повні сторінки тексту (разом з рисунками та літературою).

Вимоги до оформлення тез прописано в шаблоні (<https://jias.donnu.edu.ua/issue/view/516>).

➤ *індекс УДК* (по лівому краю);

➤ *прізвище, ініціали, науковий ступінь та вчене звання автора* розміщуються вгорі по центру (напівжирний, курсив). Під прізвищем – назва установи (повністю) і місто (напівжирний, курсив). Нижче через інтервал – назва доповіді (прописними літерами, напівжирний);

- *Анотація: максимальний обсяг – 100 слів, Times New Roman; 12 кегль;*
- *Ключові слова: не менше трьох слів, курсив, Times New Roman; 12 кегль;*
- *основний текст: Times New Roman, 14 кегль, інтервал 1,15;*
- *Список використаних джерел укладається згідно з національним стандартом «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. ДСТУ 8302:2015, введ. 01.07.2016. Київ: ДП “УкрНДНЦ”, 2016. 16 с.».*

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ ТЕЗ:

УДК 004.01

*Лукаш Г. П., д-р філол. наук, професор
Донецького національного університету імені Василя Стуса, м. Вінниця*

ІНФОРМАЦІЙНІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОГО ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

Анотація.

Ключові слова:

На всіх стадіях розвитку суспільства соціальні взаємовпливи, що ... [1, с. 5].

Список використаних джерел

1. Остапенко В. М. Національні інформаційні процеси в умовах глобалізації: монографія. Київ. 2021. 332 с.
2. Горовий В. М. Інформаційне протистояння як боротьба змістів. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2018. № 1. С. 11–19.

Інформація про авторів

Прізвище, ім'я, по батькові	Стор.	Науковий ступінь, звання, посада
Василенко Валерія Юріївна	5	кандидат наук із соціальних комунікацій, старший викладач кафедри інформаційних систем управління Донецького національного університету імені Василя Стуса, м. Вінниця
Дорош Олена Вікторівна	5	здобувачка вищої освіти ОС «Магістр», спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа Донецького національного університету імені Василя Стуса, м. Вінниця
Кравчук Неліна Миколаївна	14	директор Наукової бібліотеки імені Гордія Палія Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова, м. Вінниця
Лукаш Галина Павлівна	30	доктор філологічних наук, професор, професор кафедри інформаційних систем управління Донецького національного університету імені Василя Стуса, м. Вінниця
Марковець Олександр Вікторович	43	кандидат технічних наук, завідувач кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів
Мельник Майя Ігорівна	14	заступник директора Наукової бібліотеки імені Гордія Палія Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова, м. Вінниця
Палеха Юрій Іванович	53	кандидат історичних наук, професор, професор Національного транспортного університету, м. Київ
Прігунов Олексій Володимирович	68	Кандидат економічних наук, доцент кафедри інформаційних систем управління Донецького національного університету імені Василя Стуса, м. Вінниця
Станіславенко Анна Вадимівна	68	здобувачка вищої освіти ОС «Магістр» спеціальності 061 Журналістика Донецького національного університету імені Василя Стуса, м. Вінниця
Тур Оксана Миколаївна	79	доктор наук із соціальних комунікацій, професор, професор кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, м. Кременчук
Шабуніна Вікторія Валентинівна	79	кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, м. Кременчук

Наукове видання

**ТЕОРЕТИЧНІ
І ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ,
БІБЛІОТЕЧНОЇ
ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ**
Науковий журнал

**THEORETICAL
AND APPLIED ASPECTS
OF INFORMATION,
LIBRARY AND ARCHIVE
MATTERS**
Scientific journal

Том 2

№ 1

Редактор О. А. Солдатова
Технічний редактор О. К. Гомон

Підписано до друку 13.11.2024 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Друк – цифровий. Умовн. друк. арк. 6,39
Тираж 100 прим. Зам. № 80

Донецький національний університет імені Василя Стуса
21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру
серія ДК № 5945 від 15.01.2018 р.